شماره قدیم

ضمیمه: مجربات
از محمد مهدی شریف طبیب
عربی؟

کتابخانه آستانقدس

اسم کتاب: زاد المسافرین (دارای ضمیمه) فارسی

مصنف: محمد مهدی بن علینقی شریف

مؤلف:

خطی: نسخ ۱۷ سطری

چاپی:

سال تحریر: ۱۱۸۹ق در یزد — عدد اوراق جمعاً ۳۳۹

جزء کتب: طب — شماره خصوصی:

شماره عمومی: ۱۵۷۰۱ — شماره قبض:

واقف: خریداری آستان قدس — تاریخ وقف: اردیبهشت ۱۳۶۷

طول: ۲۰ — عرض: ۱۵ — شماره صفحات:

یک

هو

طباشیر هندی گلنار سماق خون سیاوشان

گل نخجه کندر گشنیز گل ارمنی کات هندی

نسخه مجربه للبواسیر [illegible]

هلیله سیاه هلیله کابلی پوست هلیله زرد پوست بلیله

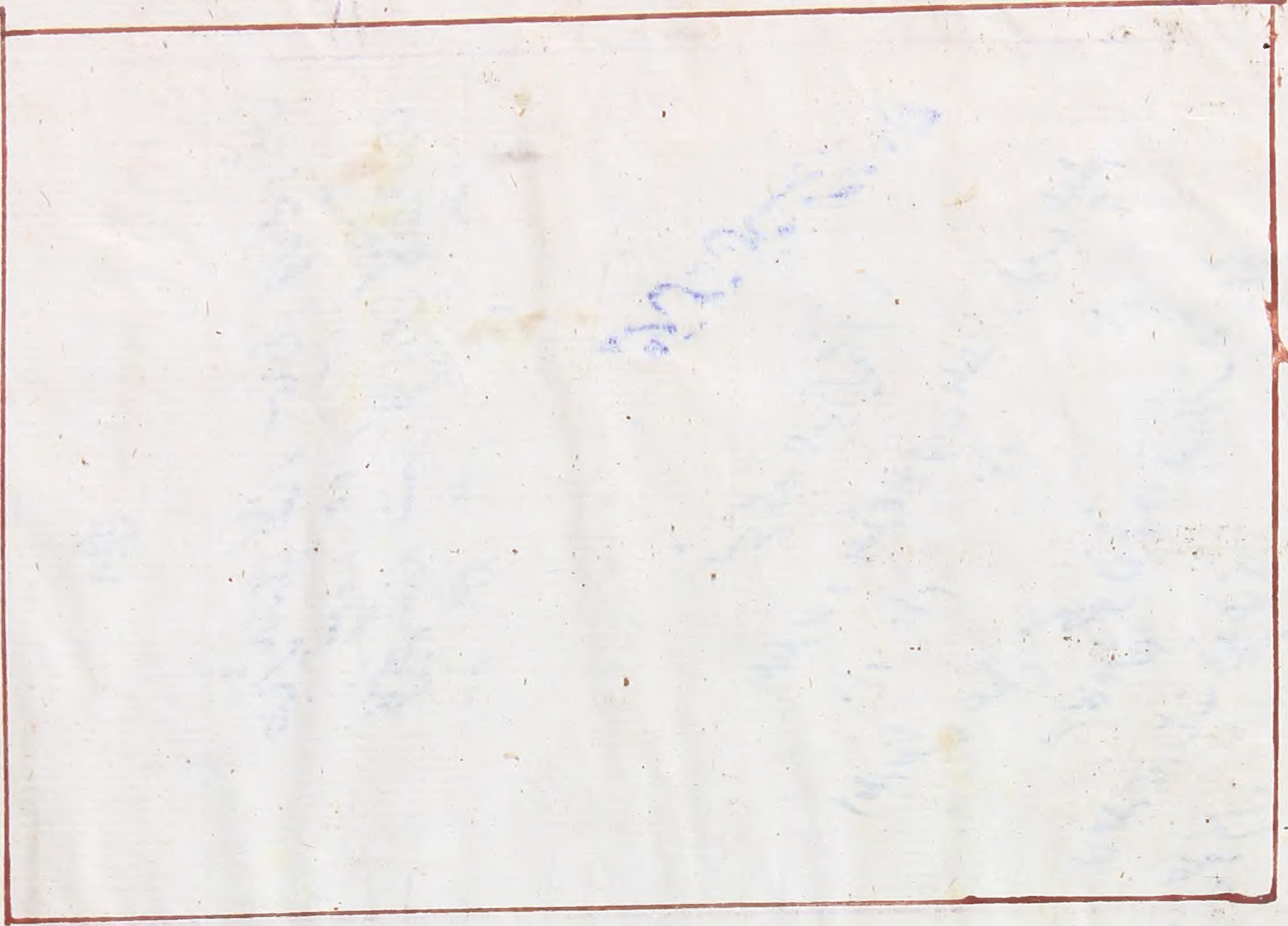
۱۰ ۱۰ ۱۰ ۱۰

املج مقشر عسل معجون نموده فی الرشته هشت مثقال

[illegible] مثقال

[illegible] غذا

چلو کره

[illegible]

قطب جلیل غامض اعلم ان للدائرة سبعة نقطة والنقط لا یکون بغیر الاکمل لان الاکمل ام الطبایع

و ایجاد النقطة من الاکمل الا الارواح فافهم واشکر ربک

[illegible]

اول در تدبیر صحت مسافر	دویم در تدبیر غذا در سفر	در تدبیر اشامیدن آب
در تدبیر کمی اب	در تدبیر رفع تشنگی اب	در تدبیر گرما در سفر
[illegible] گرفتن روغن کدو بجهت گرما زده	در تدبیر احتراز سموم	در تدبیر سردی هوا وبرف در سفر
در تدبیر حفظ چشم از ضرر سرما و برف	در تدبیر وجع و سوزش که از سرما باشد	در تدبیر حفظ صحت و پاها و دستها از سرما
در تدبیر اخیر سرما برده باشد	صفت مرهم سیاه از جهت سرما برده	علك البطم تقدم است
صفت مرهم خل جهت سرما	صفت مرهم دیگر بجهت جراحات	در تدبیر سفر دریا
طریق کشتن زیبق بجهت دفع شپش	تدبیر انکه بشره از باد و افتاب سیاه نشود	تدبیر رفع ان هرگاه حادث شد
تدبیر ریش شدن بد[illegible] از سواری و غیر ذ[illegible]	تدبیر رفع ترکیدن دستها [illegible] پاها	تدبیر افتادن از مرکب و بلندی

در تدبیر جراحات الات جارح مثل کارد و شمشیر	در تدبیر سوختگی عضو از اتش	صفت مرهم صفیداب بجهت سوختگی
صفت مرهم نوره بجهت سوختگی	تدبیر خستگی در سفر	تدبیر ماندگی مرکب در سفر
در معالجه صنفی چند از بعضی امراض که بدون طبیب معالجه میتوان کرد	طریق ساختن روغن گل سرخ	طریق گرفتن روغن تخم کدو و خشخاش و بادام و [illegible]
صفت قرص مثلث	اگر صداع سبب برودتی باشد یا غیر ذلك	طریق ساختن شربت نیلوفر و بنفشه
صفت حب شب یار	طریق ساختن اسطوخودوس	صفت اطریفل صغیر
طریق ساختن نوشدارو	طریق ساختن ایارج فیقرا	زکام و نزله
اگر علامات علة خون باشد	اگر علامات صفرا باشد	طریق ساختن شربت خشخاش
اگر نزله و زکام عارض گردد استنشاق کردن بدود کاغذ وقند نافع است	صفة حب نزله	صفت قرص مبارك

صفة هیضه	طریق شربت انار منفع	طریق ساختن شربت بزوري ورب انار وهر یك از میوها
صفة وجع معده	صفة قرص بنفشه که در رمل مذکور شد	صفة ایارج فیقرا که در صداع مذکور شد
صفة تکلخند در حمیات مذکور شد	صفة نوش دارو در صداع مذکور شد	صفة معجون کمایي
صفة ضعف قوت معده	طریق ساختن شربت فواکه	صفة شربت به ولیمو
صفة جوارش عود	قسم دیکر	طریق ساختن شربت بستین
طریق سفوف ارسطو	صفت قولنج	صفة سفنج قولنج
صفة حقنه بجهة قولنج	صفت زحیر	سفوف ابن ماسویه
صفة سفوف الطین	صفة سفوف حب الرمان	صفة سفوف لولوی

صفة بواسیر	صفة اطریفل مقل ملین	صفة شربت زرشك
صفة حب مقل	صفة اطریفل مقل	صفه معجون خبث الحدید
تدبیر خبث الحدید	طریق ساختن شربت تمر والو	طریق کشودن خون بواسیر
ذکر روغنهاي مفتح بواسیر	ذکر مراهم بجهة تسکین بواسیر	مرهم دیکر
مرهم دیکر	مرهم دیکر	مرهم دیکر
مرهم دیکر	مرهم دیکر	مرهم دیکر
ضمادات بواسیر	ذکر ابزنهاي نشستن	تدبیر خون بستن بواسیر
صفة قرص کهربا	طریق سوختن ودع وشاخ بر و پوست تخم مرغ	دواي بند اوردن خون بواسیر

صفة بواسیر

طريق انداختن داروهاي بواسير	طريق ادويه كه دانها بمورخشك شود	بخورات دستور بخور كردن انيست
طريق شياف بواسير	ذكر اطليه يعني ماليدنيها	ذكر ادويه حاره كه دانها را بخورد
صفت فلافيون	صفت ديك برديك	صفت مرهم زنكاري
صفت مرهم كافوري	صفت ادويه حاده	صفت روغن بجهة بواسير
صفت حرق البول	صفت ماء الشعير درخانه مذكور شد	صفت قرص بنادق البزوري
صفة شياف ابيض در محل مذكور شد	شياف در دفع سوزش بول نظير ندارد	صفة قرص كاكنج
صفة شياف سفيداب قلع	تدبير ضعف باه	صفت دواء الترنجبين
صفة مفرحي كه در تقويت قلب وضعف باه بي نظير است	معجون لبوب	معجون لبوب كبير

معجون ديكر قليل الاجزاء كثير النفع	ماليدني ديكر بجهة سختي قضيب	چيزها كه مضعف باه است
صفة مفاصل ونقرس وعرق النساء	صفة معجون سورنجان	صفة سفوف مفاصل
صفة حب سورنجان	صفة اطليه واضمده وغيره	صفت حميات
حميات يوم	صفة حمي يوم استحصافي	حمي يوم حري وكرمي
حميات يوم تعبي	حماء يوم شهري	حماء يوم نزلي
حماء يوم تخمي	حميات خلطي	صفت تب دموي
سونوخس	صفة تب دموي كه انرا مطبقه كويند	صفة قرص كافوري
صفة تبهاي صفراوي	صفة تبهاي لازمي صفراوي	طريق خفقان

پاشویه خفقان	غبّ لازم	حمّی صفراوی دایر
صفة غب	تبهای بلغمی	لثقه
طریق ساختن گل قند	طریق ساختن سکنجبین بزوری	قرص زرشك صغیر
صفة قرص ورد صغیر	صفة دواء التربد	قرص ریوند چینی که متن قوه ولك نوشته بودکه بفارسی روناس ولاك میگویند
صفة شربت اصول	مواظبه ونائبه	حمّیات سوداوی
ربع لازم	ربع دایر	حکایت خواجه حکیم علی کیلانی
فلونیای رومی	برش عشا	معجون مشهور بحب الشفا
حمّی غشیّه دو نوع ان که اشهر وکثیر الوقوع عند ذکر میشود	غبّ غیر خالص	شطر الغبّ

صفت شربت دیناب	صفة شربت مادة الحیوة	صفت سفوف ناقص
حمّی وبائی	علامة وبا	صفة تحذر از هوائی وبائی
علامت وبائی	صفة ربوب مذکوره در تدبیر مسافرین در وبا مذکور شد	قرص کافوری در طبقه مذکور شد
تب دقّ	قرص کافوری در طبقه مذکور شد	طریق خوردن شیر الاغ
تدبیر مسکن ومکان	صفة قرص طباشیر قابض	صفة شربت مورد
صفة حبّ طباشیر کافوری	صفة سفوف سلّ که سدّ اسهالات مینماید واین ترکیب یکی از آباء مؤلفاست ودر اسهالات دواتی باین سفوف نمیرسد	
صفة اورام وبثور	صفت دمّل	ضماد منفجرت مشهوره
مداوای سموم	صفت تریاق الطین	صفة تریاق اربعة

تدابير عام النفع در سموم مشروبه	علاج افيون خوردن	طريق كليه در گزيدن هريك از حشرات
تدبير گزيدن مار	گزيد عقرب	گزيدن رتيلا و عنكبوت
گزيدن زنبور	علاج ساير جانورهاي گزنده	ذكر ادويه كه حشرات موذيه را بكشند تمت الكتاب زاد المسافرين
جلد الثاني خط مؤلف نوشته از مجربات	بجهة سوختگي آتش	بجهة بواسير
بجهة سم رتيل	بجهة كلب كلب	بجهة وجع مفاصل
بجهة رفع خيارك	بجهة ازاله جراحات و جذام واكله و قروح خبيثه	حب جدوار مجرب
ايضا حب جدور مجرب	نسخه نطولي بجهة بواسير	جهة سرعت انزال
سفوف اسهال صبيان	قرص رادع	قرص رادع بجهة درد چشم

حب مسهل	شياف سوزنك	مرهم جراحات
سفوف نوبها	حفظ قوة باه	حب نزله
حب نزله ديگر	شربت دينار	سفوف ممسك
سكنجبين بزوري	سنون جهة قطع خون لثه	حب طباشير
حب سعال	لادوار الحيض	شرابت بزوري نافع
شراب اسطوخودوس	طلا لسوء القنيه	بخور قطع رعاف
حب للوبع	ملمابات	بخور بسمه بجهة سرما خوردگي اعضا
ذرور مجرب	سنون مقوي	قرص رادع

ضماد بجهة اخراج تیر و بیکان	يمنع الحبل	سنون ورم اللثه	ادویه قطع رعاف
نسخه اسهال	نسخه کحل لاکثر امراض العين	قرص شطر الغب	للجراحات العتيقه
دواء الاكله نعوذ بالله منه	دواء اكله وتعفن لثه	طلا بجهة فرنكيه	طلا المجرب
طلا المجرب دیگر تمت جلد ثانی	جلد ثالث بجهة سوختگی آتش	سم رتيل	سم کلب کلب بجهة او مجرب
بجهة وجع مفاصل	بجهة خیارك	بجهة رفع مفاصل	بجهة اناله جراحات
حب جدوار	حب جدوار حار	نطول بجهة بواسير	بجهة سرعت انزال
سفوف اسهال صبيان	قرص رادع	ايضا قرص رادع	حب مسهل
شياف سوزنك	مرهم جراحات	سفوف نوبهاكهنه	حفظ قوة باه

حب نزله	حب نزله دیگر	شربت دينار
سفوف ممسك	سكنجبين بزوری	سنون لثه
حب طباشير	حب سعال	ادرار حيض
شراب بزوری نافع	شربت زرشك سياه نافع	شراب اسطوخودوس
طلاء بجهة سوء القنيه	بجهة قطع رعاف	بجهة ربع ملمات
بخور وسمه بجهة سرماخوردگی اعضا	بجهة تقويت سنون	قرص رادع
اضواج تیر و بیکان ضماد غايد	يمنع الحبل	سنون بجهة ورم لثه
ادویه بجهة قطع رعاف	نسخه سفوف اسهال	نسخه سرمه برای چشم

قرص شطر الغب	مرهم جهت جراحات کهنه	دواء جهة اكله	دواء اكله وتعفن لثه
ضماد بجهت فرنكيه	طلا جهت جرب	طلا بجهت جرب	جلد رابع
رساله مجربات در معالجه بعض امراض که اکثر انها از اسرار نوشته شده است			
بجهت کیه ارمنی	شربت بزوری بارد	بجهت جراحات کام ولثه	وجع لثه
بجهت استمساک منی	معجون بجهت قطع تب ربع	ایضا بجهت قطع تب ربع	معجون طباشیر مقوی معده
شربت دینار	ادویه بجهت التزاد منکوحه	نسخه روغنی که بجهت استرخاء قضیب	بجهت وجع مفاصل
جلد خامس قرص رابع جهت صداع	بجهت اوجاع کبد و معده وضعف وبادها غلیظ	ضماد بجهت خانفر و قی	ذرودی بجهت قروح چشم
بجهت مویزج	داروئی که منع خون از جراحات کنه	داروئی که جراحات خشک کند	جهت کثرت قی

قطع

١٠

قطع خون جراحات	مرهمی که گوشت برویاند	بجهت رعاف
ایضا بجهت رعاف	سفوف اسهال	طلائی که بجهت جانوران گزنده نافع است

قال الشيخ في الكشكول

اعلم ان الارواح الانسانية قبل ظهورها [illegible] شهودة الغيبية [illegible]

[illegible] العالم [illegible]

[illegible]

وفيه [illegible] احوال العباد [illegible]

بانفع [illegible] تلك المدة

11

تاریخ تولد کره مادیان
یوم [illegible] بیست بدون زین [illegible] اسب
در شب دوشنبه بیست و نهم [illegible]
۱۲۶۲

فائدة

قال الفاضل الكامل الشيخ العالم [illegible] الدقائق

السالك العارف البهائي [illegible] وافضل ايامها يوم عرفة [illegible] من السنة [illegible] المضغة الا النطفة

اعلم ان افضل لياليها ليلة القدر ونسبته يوم عرفة [illegible] عقل [illegible] العلقة [illegible]

فنسبة ليلة القدر كنسبة النفس الى البدن [illegible] اول [illegible] رمضان [illegible] ليلة القدر

والدرج [illegible] والايام [illegible] والشهر [illegible] اول [illegible] والاربعين [illegible]

الا اللحم [illegible] الثانية [illegible] الاول [illegible] والجمعة [illegible] والتسع والثلاثين [illegible] ليلة القدر

الى [illegible] والاربع والخمس [illegible] الاربعين [illegible] بدخول الساعات

في الشهر [illegible] البدن [illegible] الليل والنهار [illegible] البدن

وسر [illegible] الرابع [illegible] دخول السنة [illegible] دخول الساعات [illegible] دخول الحمل [illegible]

في الشهر فانظر نسبة ليلة القدر اقول ما ذكره الفاضل [illegible] الروح [illegible] الكون

تدخل ساعة ليلة القدر [illegible] فافهم [illegible] المعصوم [illegible] الجمعة [illegible]

فعلى الكمال [illegible] الشمس [illegible] السبعة [illegible] الفاضل [illegible] يوم الجمعة [illegible]

اعلم ان ليلة القدر كالشمس [illegible] ما ذكره الفاضل [illegible]

ونسبة دخولها في الليالي والايام [illegible] فافهم [illegible]

والطالب المشتري [illegible] كل [illegible] فافهم

که نسبت به بود [illegible] از [illegible] تا [illegible] اگر آن [illegible] در [illegible]

والمعلوم [illegible] من اواخر الاعداد [illegible] الاعداد الاول فافهم فافهم

نسخه روغن ملاجیب

مرداسنگ مقل رز داود زرده چوبه حب چوبه

شمع سقز کاکل هندی راج سعه هلیله زرد

هلیله ۱۲ قرص کهربا چهل چلاوور بزرگ جرباب

مومیا صحیح مومیا کهربا قشعه سفیداب

بو مادران اسم صبر زرد صبر ۱۲ ذغال کتیا

مازو لف اوا حاری الوجبل روغن کاو مامک

…… کره ……و طبخ ادنا اوست که روغن بپر چاراک

…… ترکیب …… بعد از …… روغن ……

…… اول …… بعد ……

…… داخل …… داخل …… اوچه ……

…… داخل ……

نسخه قرص …… قراح لوداوب

نسخه قرص …… سنبل الطب

چوب چینی ۱۲ ……

مصطکی ۱۲ …… حب الآس

زنجفیل ۱۲ ۱۲ اهوس

کهربا چینی ۱۲ …… ۱۲ رب

اهیل …… مرداسنگ سفیداب ۱۵

نسخه …… طباشیر ۱۲ ۱۲

۱۲ ۱۲ ۱۲

نسخه مرهم

سفیداب ……وند …… ۱۲ روغن زیتون

ارتک ۱۲ …… ارتیج ۱۵ ……

بازروز مرهم …… سفیدیه ۱۲ …… روغن ……

۱۲ درهم مرداسنگ ۱۰

سنبل …… ۱۲ …… سفیداب …… ۲۵

روغن مصطکی مرهم …… کیمیا …… ۱۵

ورق الهند ۱۹

۱۲

نسخه روغن ملاحبیب

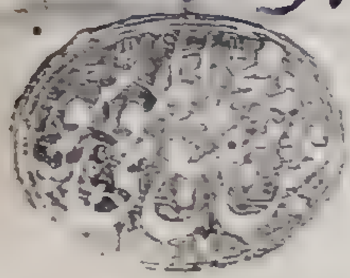
مرداسنگ [illegible] زرداوند [illegible] حب [illegible]
شمع [illegible] هندی زاج [illegible] هلیله زرد
هلیله [illegible] قرص [illegible] چهل [illegible] برگ [illegible]
مومیا [illegible] مومیا [illegible] سفید [illegible]
بومادران [illegible]
[illegible] از آن [illegible]
[illegible] و طبخ [illegible] است که [illegible] روغن [illegible]
[illegible] آن
[illegible] آتش [illegible] از سر آتش [illegible]
[illegible]

[illegible] داخل [illegible] داخل [illegible]
داخل [illegible]

بسم الله الرحمن الرحیم

سپاس فزون از خواهش بیماران بشفا و ستایش متجاوز از
شوق دردمندان بلقا شایان بارگاه طبیبی است مهربان که زبان
حال خستهدلان را بمقال وَاِذَا مَرِضْتُ فَهُوَ یَشْفِینِ گویا و درد
دل مستمندان نوشدارو دوا بنوید وَنُنَزِّلُ مِنَ الْقُرْآنِ مَا هُوَ شِفَاءٌ

ورحمة

وَرَحْمَةٌ لِلْمُؤْمِنِینَ مداوا فرموده است و درود نامحدود و
صلوة نامعدود بر نسخه یونس عطارخانه وَمَا اَرْسَلْنَاكَ اِلَّا
كَافَّةً لِلنَّاسِ بَشِيرًا وَنَذِيرًا و دواشناس بیماروستان وَكُنْتُمْ عَلَى
شَفَا حُفْرَةٍ مِنَ النَّارِ فَاَنْقَذَكُمْ مِنْهَا سید انبیا و ملاذ اهل ارض
و سما محمد مصطفی صلعم و بر سید اوصیا و امام اتقیا معجون ماده
الحیوة اولیا و تریاق فاروق سعدا و اشقیا قسیم جنت و لظی مخدوم
ملائکه سما علی مرتضی و بر ذریه ابرار و اهل بیت اطهار او ان

دو عالیمقدار که هر یک در معالجه سمیت پیش از پیش ضلالت

و معاصی جدا و بند صلوات الله و سلامه علیهم اجمعین ما راجع

المریض الی الطبیب وانس الحبیب الی الحبیب چنین

گوید که کشته دریا در سرگردانی و مبتلا به رنج هیچ مدانی الواثق

بالله اللطیف محمد مهدی ابن علی نقی الشریف عفی عنهما که چون

دوست روحانی و برادر ایمانی صاحب نسب شریف و حسب

منیف مستجمع کمالات صوری و معنوی الصدیق الجلیل

میرزا

میرزا محمد اسمعیل حفظه الله العزیز الجلیل در این اوان مقرون

بفتن و حدثان از وطن مألوف گریزان و اکثر اوقات مصروف

بسیر در بلدان میدارد از این داعی خواهش نمود که رساله

ترتیب دهد متعلق بآنچه مسافر را در حفظ صحت سفر و تدبیر

در احتراز در حضر ضرور است و استعداد در معالجه بعضی امراض

که بدون حضور و مراجعه بطبیب تشخیص آن مقدور و بدو میسر

در دفع آن میسر است نماید و بخصوص بعضی از امراض که اکثر اوقات

مزاج ایشان را انحراف از اعتدال بجانب آنها واقع میشود فی الجمله بطی
داده در ذکر اسباب و علامات و معالجات آنها اهتمام می نماید که
بدون مراجعه باطبا توانند تدبیری نمود لهذا با عدم استطاعت
وقلّه بضاعت درین صناعت و تشویش حال و توزع بال و
ابتلای بدهر خوان و فتن زمان که هرکز یاری و بیانی ندارد
بمثل آن شان و منه المشتکی الی الله المنان امتثال امر ایشان
نموده تسوید ورقی چند نموده بروز خود رسانید اکر عذرم
پذیری

پذیری نیست پر دور که مشهور است المامور معذور مامول از
ناظرین آنکه یعنی صلاح ملاحظه فرموده بر غلطی که لازمه طبع
ایشان خصوصا منجبل ابن نادانی است مطلع شوند در اصلاح
آن کوشیده یعنی نصاف پوشیده اکثر آنها را ناشی از نابینائی کاتب
دور نکاره و برهم خوردکی کار و بار دانند و این رساله مشتمل است
بر دو مطلب اول در تدبیر مسافر و قوانین حفظ
صحت ایشان و تدابیر اموری که مسافر را غالبا اتفاق می افتد

مطلب دویم در معالجه ضعفی چند از بعضی امراض که بدون مراجعه
بطبیب توان معالجه نمود مطلب اول در تدبیر مسافر و قوانین
حفظ وصحت ایشان وتدابیر اموری که مسافر را غالبا اتفاق
می افتد بدانکه مسافر باید قبل از حرکت اگر در بدن غلبه خون
باشد فصد کند واگر اخلاط دیگر غالب باشد با مسهلی بیاشامد
وبدن را از اخلاط فاسده پاک نماید بجهت انکه بسا باشد که حرکت
سفر تحریک اخلاط فاسده نماید و در طی مسافت مرضی حادث

شود که محتاج رجوع بطبیب باشد و بدست نیاید لهذا قبل از حرکت
باید که بتجویز طبیب بدن را از اخلاط فاسده تنقیه نماید و دیگر
باید که قبل از حرکت خود را عادت دهد باغذیه که در سفر
برای او میسر شود و همچنین قبل از حرکت بتدریج بزحمات
سفر از بی خوابی و تعب حرکت و اگر سفر در تابستان است
بگرما و اگر در زمستان است بسرما خود را عادت دهد تا انکه
هیچیک از انها دفعتا بر او وارد نشود اما تدبیر غذا در سفر

باید که غذای مسافر حسب المقدور از اغذیه معتاده در حضر باشد
و چیزی چند که غذائیتش غالب باشد از عالم گوشت و تخم مرغ
چرا که تحلل سفر قوتها را ضعیف می نماید لهذا باید که بدل ما

تحلل حسب الواقع رسیده باشد اما تدبیر آشامیدن آب است باید
که هر منزلی آب را با خود داشته باشد با آب منزل دیگر ممزوج نموده
بنوشند که دفع ضرر اختلاف آبها باین نحو می شود و همچنین
نمودن آب با قلیلی سرکه که دافع ضرر اوست و همچنین اگر مسافر
قدری

قدری از خاک خالص خصوصا از بلد خود با خود داشته باشد
که در هر منزلی با آب آن منزل برهم زده و بعد از آنکه ته نشین شود
بیاشامد دفع مضار آب می شود و همچنین خوردن پیاز و سیر
و سرکه و کاهو هر یک که باشد دفع مضار آبهای ناگوار میشود
و دفع ضرر آب شور بمخالطه با سرکه می شود و تغییر طعم و
دفع ضرر هر دو به سکنجبین و دفع ضرر و دفع طعم آب
تلخ بمخالطه قدری شکر و اگر آب غلیظ یا بدبو باشد دفع ضرر آن

ع

بجوشانیدن و بمخالطه با کل یا سرکه چنانچه مذکور شد میشود

اما تدبیر کمی آب و دفع ضرر عطش بآنکه هر گاه در طریقی
خوف کمی آب باشد باید غذائی که احداث تشنگی کند نخورد
از غالب چیزها شور و تند و شیرین بلکه هر غذائی که میخورد کمتر
از اشتها بخورد دیگر آنکه آب کم مخلوط با سرکه بدل آب خالص
بسیار می تواند شد پس هر گاه آب کم باشد قلیلی از آن با سرکه
مخلوط نموده بنوشند و کفایت می نماید و باید کرد تجاکه خوف

باشد

١٨

بی پی باشد از هر چه باعث عطش میشود احتراز کند از غالب حرکت
سرعت و سخن بسیار گفتن خصوصا بآواز بلندی و غذا خوردن

و اما انچه دفع تشنگی میکند دوغ ترش و شیره خرفه که در دوغ
خیسانیده باشند و شیره تخم خرفه یا اندکی سرکه و در دهان
داشتن آلوی بخارائی یا تمرهندی یا قراقوط یا ثمازدان
دافع تشنگی است و همچنین در دهان داشتن بلور یا صدف
یا نقره خالص و لبها را برهم گذاشتن که هوای خارج داخل دهان

قراقروط مصل است
[illegible]
[illegible]

نشود نیز دفع تشنگی است و بدانکه بعد از تشنگی مفرط همین که
مسافر باب رسید دفعتًا بقدر سیر آب شدن نیاشامد بلکه اول
مضمضه کند و دست و پایها را در آب کذارد و صورت را بشوید
بعد از ان کم کم بیاشامد تا انکه عطش بتدریج برطرف شود و اکر
دفعتًا بعد از عطش مفرط آب بیاشامد خوف هلاکت است

اما تدبیر کرما در سفر البته باید که مسافر از کرما تمام بدن را
خصوص سر را از آفتاب بپوشاند و در پری معده حرکت نکنند

واکر لابد باشد

و اکر لابد باشد غذایی کمی مبرد بخورد و البته ناشتا نباشد خصوصًا
اکر مسافر بدنش لاغر باشد یا مزاجش حار باشد و در آب سبزه
و بدنرا بشوید و از میوها و ترشیها انچه میسر شود بخورد و اکر

یافت شود سر و سینه را بروغن بنفشه یا بادام یا روغن تخم کدو
چرب کند و قبل از حرکت از منزل اکر قدری آرد جو بو داده
و یا قدری نبات یا قند یا آب سرد بیاشامد مناسب است یا بزر
قطونا با آب سرد یا شیره جو هریک باشد و بعد از نزول منزل

از میوه‌های بارده و غذای ترش با دوغ آنچه بادفت شود میل نماید

و در منزل باید هر جا که مرتفع باشد و در وی خیمه یا مسکن بطرفی

باشد که باد شمال میوزیده باشد و خیمها از هم دور باشد

و دواب و مرکب حسب المقدور در آن حوالی نباشد و اگر

در رباط فرود آیند قرار بوقتی باشد که باد شمال میوزیده باشد

اما تدبیر احتراز سموم آنست که در محلی که احتمال وزیدن سموم

باشد دهان و بینی را بدستمالی از شیر و سرکه آلوده باشند ببندند

از آنجا

از آنجا بگذرند و حسب المقدور استنشاق هوا نکنند و در ساعت

مضمضه با آب سرد کنند و اگر آب سرد باشد مکرر بیاشامند

و سر و سینه را بروغن تخم کدو یا بنفشه یا بادام چرب نماید

و سیر و سرکه ببویند و قدری بیاشامند و اگر قدری روغن

تخم کدو بیاشامند البته رفع ضرر سموم میشود و طریق کرفتن

روغن تخم کدو و بنفشه بادام در صداع مذکور میشود و اگر

دوغ سرد بیاشامند نافع است و اگر قدری پیاز را در دوغ

بخیسانند و قبل از حرکت بیاشامند لیدفع ضرر سموم میشود

و اگر در طی مسافت هوای سمی را قبل از ورود استنباط

نمایند و علامتش تیرگی و شدت حرارت و بدبوئی هواست

و سایر علاماتی که مسافرین در هوای سمی بتجربه معلوم نموده اند

باید که اگر در برابر باشد راه بگردانند و دهان و بینی را ببندند

و سیر را کوبیده بسرکه اش آلوده در پیش بینی بدارند

و اگر آب نزدیک باشد خود را در آب بیندازند تا آنکه

بر روی

بر روی زمین بر رو بخوابند تا آنکه هوا بگذرد و اگر هوای مذکور

بدماغ رسد و حال متغیر شود و کرب و اضطراب قلب و غش

حادث شود اگر تریاق فاروق داشته باشند بقدر نیم مثقال

با قدری جدوار و یا فادزهر معدنی فرو برد و قدری سیر

و سرکه یا کافور بخورد و کافور و صندل سفید ببوید و بر سینه

و بینی بمالد و دوغ سرد بیاشامد و با آب سرد فرو رود

و روغن تخم کدو در بینی چکانند و پاها و دستها را با آب سرد

کذا رد و در مقام خنک مقام کند و غذاهای خنک و میوهای

رطب و غذاهای ترش بخورد تا بحال بیاید اما تدبیر سرمای هوا

و برف در سفر باید قبل از حرکت از منزل غذای حاوی بقدر

اشتها بخورد و بعد از آنکه حرارت غذا در بدن منتشر شد حرکت

کند بینی و دهان را بسته دارد و اگر در طی مسافت سرما

شدت کند قدری افیون فرو برد و اگر قبل از حرکت غذای

که کرد و سیر و پیاز نباشد و روغن داشته باشد بخورد

دفع ضرر سرما میشود یا آنکه قبل از حرکت قدری عسل را

شربت کرده با فلفل بیاشامد البته دفع ضرر سرما نماید

اما بعد از فرود آمدن بمنزل دفعتاً نزدیک آتش نرود

بلکه اول هوای بیرونی یا خیمه که فرود آمده گرم کند

و بعد از سکون شدت سرما نزدیک آتش برود و خود

را بپوشاند و دست و پا را با آب گرم بگذارد و بعد و در

زیر جاهای بسیار خواب کند تا بحال بیاید و در هوای

سرد باید که نزول در مکانهای کود و در رباطها و خانها و اگر

در خیمه باشد در جنوب و مشرق و خیمها نزدیک بهم و

مرکب و چهارپایان نزدیک بخیمها باشند اما تدبیر حفظ

چشم از ضرر سرما و برف آنست که پارچه سیاهی با خود

داشته باشد که نظر با او میکرده باشد و اگر نقابی که از دم اسب

سیاه می بافند که مانع دیدن نیست با خود داشته باشد

و طی مسافت در برف بر روی بکشد البته چشم را هیچ ضرر

نمیرسد

نمیرسد و سرمه سنگ بچشم کشیدن نیز مانع ضرر برف است

اما تدبیر وجع و سوزش که باعتبار سرما در چشم بهم رسد

باید که کاه گندم را بجوشانند و سر و چشم را به بخار آن بدارند

که با صلاح می آید و سر و چشم را بپوشانند و حتی المقدور

دیگر در سرما حرکت نکند تا چشم بحال آید و اگر درد چشم

بهم رسد معالجه بنحوی که مذکور خواهد شد بکند اما تدبیر محا

فظت پاها و دستها از سرما باید که قبل از سوار شدن از منزل

بروغن حاری مثل روغن زیتون یا روغن مغز گردو یا روغن
بادام تلخ یا روغن دنبه گداخته چرب کند و مابین انگشتها را
به پشم بز می پیچد و چون آب بزمی در پا کرده درمون کند و اگر
روغنهای مذکور نباشد بقطران آلوده کند و دیگر حسب المقدور
نگذارند که موزه تر شود و اگر تر شود موزه و از آنچه از جوراب
تر شده باشد اگر تواند تبدیل کند و اگر در طی مسافت شدت
سرما اثر کند قدری مسافت را پیاده طی کند و پاها را از جوراب

بیرون

بیرون کرده قدری بمالند و باز بر او افشاند اما تدبیر آنچه را سرما
برده باشد همین که اثر بردن سرما ظاهر شد علامتش آنست
که حس عضو کم شود و رنگش متغیر و ورم کند بزودی بپوشش
عضو را تبدیل کند و در میان آب گرم گذارند و بمالند و گاه گندم
را بجوشانند و عضو را در میان آن گذارند یا آنکه شلغم یا قرنبیت
یا بابونه یا تخم شنبلیله یا بزرک را بپخته گرم ضماد نمایند و مکرر
در پیش آتش بدارند یا آنکه قطران بمالند و اگر عضوی مایل

ببری یا سیاه شود باید آن موضع را تیغ بزنند و در میان آب گرم بگذارند

تا خون مرده رفع شود پس گل ارمنی را با سرکه حل نمایند و طلا نمایند

و اگر عضو سیاه و فاسد شده باشد و نزدیک بافتادن انگشتان

باشد باید که برگ کلم و برگ اسفناج را بروغن گاو بجوشند ضماد نمایند

یا آنکه گوشتهای فاسد شده بیفکند و یا آنکه برگ خطمی و بجوشانند

با شیر گاو بجوشند ضماد نمایند یا گل خطمی را با شیر گاو بجوشند

ضماد نمایند تا گوشتهای فاسد بیفتد و اگر بعد از ضماد

گوشتها

: گوشتهای فاسد شده بخودی خود نیفتد جراح صاحب وقوف

باید که گوشتهای فاسد شده را قطع نماید که مبادا سرایت کند

و فساد آن بگوشتهای صحیح برسد و بعد از دفع گوشتهای فاسده مرهم

سیاه که صنعت آن اینست استعمال نمایند مرداسنگ پنج و

مثقال زفت رومی پانزده مثقال علک البطم چهار مثقال

روغن زیتون نود مثقال موم بیست مثقال اجزا را باهم بگدازند

و مرداسنگ را نرم صلایه کرده باهم مخلوط نمایند یا مرهم خل که صفت

ان اینست خصوصًا بعد از انکه چند روز مرهم سیاه را استعمال
کنند مرداسنگ ده مثقال نوره صلایه کرده با موم ده مثقال روغن
زیتون بیست مثقال سرکه ۳ سه مثقال مرهم بسازند و بعد از استعمال
این مرهم مرهم سفیداست که صفت آن در سوختگی اتش مذکور است
خصوصًا هرگاه قدری مرداسنگ اضافه نمایند استعمال نمایند
و بالجمله هریک از این مرهمها که مذکور شد نافع و مصلح جراحات
است نهایت کو باین ترتیب که مذکور شد استعمال نمایند اولی است

صفت

صفت مرهمی دیگر که در این جراحات و هم جراحات نافع است که گوشت
میرویاند و قرحه را بزودی باصلاح می اورد و معروف و مشهور است
باشیاف سفید آب و قلع و موم از هر یک ۳ سه مثقال دم الاخوین
انزروت که عبارت از کنجیده باشد صبر مرکند از هریک دو مثقال
روغن گل سرخ و اگر نباشد روغن بادام یا ... روغن کنجد ده مثقال
مرهم نموده استعمال کنند و بدانکه محلی که سرما برد هر سال در سرما
هوا ورم میکند و وجع بهم میرساند مغز سر کلاغ زنگی را بران عضو سرما

برده مکرر طلا نمایند در وقتی که ورم و وجع عود نموده باشد

دفع میشود و دیگر عود نمیکند اما تدبیر سفر دریا باید که مسافر

دریا قبل از سوار شدن بکشتی چند روز غذا کم میل نماید و در

روز اول سوار کشتی بآب دریا نظر نکند و رب به یا سیب یا انار

یا ریباس با خود داشته باشد که مداومت بخوردن اینها

و اشهای ترش مثل آش سماق و انار دان میل کرده باشند

اگر هیجان قی شود مانع نشده بگذارند که معده از اخلاط ردیه

پاکشود

پاکشود و بعد از ان از این ربوبات و اشهای مذکوره میل نمایند و طریق

این ربوب در هیضه مذکور می شود اما تدبیر دفع تولد شپش از بدن

و جامه جامه که در زیر همه جامها می پوشند پوشیده میشود اگر کتان

باشد رفع منع تولد شپش میکند و اگر جیوه را با آب دهن و حنا بکشند و بر

ریسمانی بمالند و بر گردن آویزند شپش را میکشد و دیگر متولد نمیشود و اگر

جامها را بدود کندر یا ترمس بدارند و بپوشند یا آنکه برگ خزهره را

کوبیده با یک روغنی مثل روغن بادام مخلوط نمایند و بر بدن بمالند

مانع تولد شپش میشود و یا مالیدن آب نمک در حمام بر بدن مانع تولد شپش میشود
و مجربست اما تدبیر آنکه بشره از باد و آفتاب سیاه نشود اینست که در وقت
حرکت کتیره و نشاسته و صمغ عربی و لعاب بهدانه و لعاب بزرقطونا
مجموع یا بعضی از آنها را با سفیده تخم مرغ بصورت بمالند و بعد از
فرود آمدن بمنزل بشویند اما تدبیر دفع آن هرگاه حادث شده باشد
اینست که پیه مرغ را با موم بگدازند و با آرد نخود بصورت بمالند
و بآب گرم بشویند اما تدبیر دفع ریش شدن بدن از سواری و موزه اینست

کرهمین

که همین که آثار ریش شدن ظاهر شد علامتش حرارت و سوزش و سرخی
آن عضو است اول باید که کتانی را در آب بسیار سرد با گلاب سرد کرده
تر کنند و بر عضو مکرر بگذارند تا آنکه سوزش و حدت فرو نشیند پس
مرداسنگ را با گلاب و اگر نباشد با آب بشویند و بمالند اما انتفاخات
که از موزه و کفش و پا افزار بهم رسد که آنرا بفارسی تاول گویند
باید که آنها را با خاری بترکانند بعد از آن ماده را با آب سرد بشویند
و بمالند یا گلنار را نرم کوبیده بر او بپاشند اما تدبیر دفع ترکیدن

دستها و پاها که بعلت اختلاف هواها و آبها و گرد و غبار که از برای مسافران
اتفاق می افتد باید که اول از چرك پاك کند و ساعتی در آب گرم بگذارند
بعد از آن کتیرا را مثل غبار و نشاسته برابر بپاشند و از گرد و چرك شدن
محافظت نمایند و اگر از این تدبیر بهتر نشود دیگر بوره و کندر و ما
زو را مثل غبار ساییده برابر مخلوط نمایند و گرم کرده میان ترکیده
ها را از آن پر کند و هر گاه مزمن شده باشد سندروس را نرم ساییده
با روغن بزرك بجوشانند تا نیك غلیظ شود و گرم در میان ترکیدها

بچکانند

بچکانند اما تدبیر افتادن از مرکب یا بلندی و صدمه بعضوی رسیدن
مثل لگد چهارپا یا صدمه سنگ یا چوب و امثال اینها باید انگار اگر
یکی از آفات بعضوی شریف مثل گرده و تهیگاه و بیضه رسیده باشد
یا آنکه بهر عضوی که رسیده باشد بشدت باشد فصد باید کرد که مواد
بدن میل بآن عضو ماوف نکند و مفسده عظیم نشود پس آن موضع را
باین ادویه ضماد نمایند ماش مقشر گل ارمنی اقاقیا صبر سقوطری
با آب برك مورد دوا گر موضع صدمه ورم کرده باشد گل سرخ عدس مقشر

کل ارمنی شیاف ماميثا صندل سرخ فوفل با گلاب ضماد نمایند و اگر این دو[به]

یافت نشود بهر حال بولک مورد را با زرده تخم مرغ ضماد نمایند یا پنج حلیمو نوا

با زرده تخم مرغ یا دیوه سبز و صبر سقوطری و مرمکی با زرده تخم

یا یکی از این دواها را با زرده تخم و اگر هیچ یک [شد] بنا و زرده تخم و ماش

مقشر و اگر یکی از این دو به تنهائی یافت شود هم خوبست و اگر یافت

نشود قدری مومیائی معدنی فرو برند و بر عضو ماوف بر طلا نمایند

و غذا ماش برنج یا آش عدس و نیمه ماش و آش با دام میل نمایند

و اگر تب

و اگر تب بهم رسیده باشد از حیوانی احتراز نماید و بهر حال از ترشیها

و ماست و دوغ و آب سرد پرهیز کند و عضو را از هوای سرد محافظت

نماید و خاکستر گرم را در کیسه کرده بر عضو ماوف به بندند و حسب

المقدور ترک حرکت کنند تا تمام با صلاح آید و اگر بعد از این

تدبیر وجع باقی باشد رفت دوحی را گرم کند و بر کرباسی بکشند

و برو بچسپانند که تمام با صلاح می آید انشاء الله تعالی اما تدبیر

۴۲ جراحات کراز لان جارحه مثل کارد و شمشیر و امثال آنها

بریدن واقع شده باشد این مرهم مجرب است و اوا سرا راست وجراحت را
ملتئم میکند وحاجت بهیچ دوای دیگر ندارد روغن چراغ بیست مثقال
زرده تخم مرغ عدد و مرداسنگ پنج مثقال دم الاخوین سه مثقال
دو جزو را نرم کوبیده با روغن و زرده تخم مرغ ممزوج نموده استعمال
نمایند و دوای دیگر که سهل المأخذ واو اسرا راست و در کتب طبیه
مذکور نیست برگ درخت سنجد را بر جراحات ضماد نمایند جراحت را
بجرک می آورد و پاک میکند و ملتئم میکند و بهیچ تدبیر دیگر محتاج

نیست

نیست و مکرر بتجربه رسیده است و اگر برگ تازه نباشد خشک شده آن

نیز موثر است مانند سوختگی عضوی از آتش با آب گرم یا روغن گرم
آنست که پیش از آنکه عضو آبله کند سفیده تخم مرغ برآن بمالند ولتر را
را با آب یخ و برف سرد کند و بر آن وضع کند یا آنکه مداد بمالند
یا عدس را پخته ضماد نمایند یا آنکه گل ارمنی و سرکه و آب طلا نمایند
یا آنکه سفیداب قلع و مرداسنگ با سرکه بمالند یا سفیداب قلع
و گل ارمنی و سفیده تخم مرغ بمالند و اگر آبله کرد و مجروح شد

فایده [illegible]

و وجع و سوزش زیاد داشته باشد اگر مانعی نباشد فصد کند و از
خوردن شیرینی و روغن احتیاط کند و مرهم اسفیداج که صفت
آن اینست استعمال نمایند سفیداب قلعی موم کافوری از هریک
دو مثقال روغن گل سرخ یکمثقال و اگر نباشد روغن بادام شیرین
موم را در روغن بگذارند و سفیداب را نرم کوبیده اضافه نمایند
و استعمال کنند مرهمی دیگر که معروفست بمرهم نوره و از سوختگی
آتش مجربست و بهترین مرهمهاست در این باب آهک را در میان

اب بقدری

آب بقدری که بروی آب بایستد بگذارند که خوب برهم زنند و چون ته
نشین شود و دو ساعت که گذشت آن آب را بریزند و تجدید آب کنند
و باز برهم زنند و بعد از دو ساعت باز تجدید کنند تا هفت مرتبه پس
آن آهک را خشک کنند و با روغن گل سرخ و اگر نباشد روغن بادام
شیرین مخلوط نموده استعمال نمایند و اگر موم کافوری در آن
مرهم نیز اضافه نمایند شاید و اگر مرداسنگ را نرم صلایه کرده
با پیه نو بسرشته استعمال نمایند نافع و مجربست بنهایت استعمال

مردا سنگ در این صورت جایز نیست زیرا که از سیاهی زان در جلد
مدتی میماند و بسا باشد زایل نشود اما تدبیر خستگی در سفر هرگاه
مسافر از حرکت بسیار خصوصاً پیاده خسته شود و دیگر قادر بر حرکت
نباشد ناخنهای پاها را از هر روغنی که بهم رسد چرب کردن دفع
آن میکند و در هوای گرم پاها را تا زانو بر آب سرد گذاشتن
و نشستن و در هوای سرد بر آب گرم نافع است و دفع خستگی است
بحدی که بعد از آن بهر قدری که خواسته باشد حرکت میتواند کرد

دیگر

و تدبیر ماندگی مرکب هرچند خارج از موضوع این رساله است
نهایت چون مسافر را بسیار ضرور میشود ذکرش لازم است
بهانکه اسب و استر هرگاه حرکت وا مانده باشد و دیگر قدرت
بر رفتار نداشته باشد قدری افیون که اقلش یک مثقال و اکثر سه مثقال
باشد که باید بحلقش کرد که توانائی رفتار بهم رساند و مسافت بسیار
دیگر طی میکند و این تدبیر از اسرار مکتومه است و داشتن مسافران
را بسی مفید است مطلب دوم در معالجه ضعفی چند از بعضی امراض

که بدون مراجعه بطبیب توان معالجه نمود صداع هرگاه از اسباب
سخنه خارجه از بدن اتفاق افتاده باشد مثل نشستن یا راه رفتن
در آفتاب یا نزدیک آتش بسیار مقاکردن یا دوا یا غذای گرم
بالقوه یا بالفعل حار و بارد بالفعل آنست که حس لمس حرارت دراك
و برودت آن بکند مثل آب گرم و یخ و حار و بارد بالقوه آنست
که بعد از ورود ببدن احداث حرارت یا برودتی کند در مزاج مثل
فلفل و کافور خوردن یا در حمام بسیار ماندن و بالجمله از

خارج

خارج بسبب حرارتی زاید بر حرارت بدن شود و با اعتبار استعداد
دماغ و اعضای سر سبب صداع گردد خاصه حار و بارد بالفعل است
که حس لمس ادراك حرارت یا برودت آن نکند مثل آب گرم و یخ حار
و بارد بالقوه آنست که بعد از ورود ببدن احداث حرارت یا
برودتی کند در مزاج مثل فلفل و کافور علامتش وجود یکی از
اسباب مذکوره با تقدم یکی از آنها و حرارت لمس سر و خشکی اندرون
بینی و تشنگی و صدا کردن گوش و تخفیف یافتن صداع از استعمال

مبردات بالفعل یا بالقوه و عدم سنگینی در سر و اعتدال در تسامین
حالات بدن علاج از بوییدن صندل و گلاب و گل بنفشه و گل نیلوفر
و کافور و افشانش آب گلاب و بوییدن سرکه و گلاب و مالیدن
روغن گل سرخ با سرکه بر سر و روغن تخم کدو و روغن بنفشه
بادام و روغن تخم کاهو و روغن تخم خشخاش و مالیدن تخم
کاسنی کوبیده با گلاب و طلاها از گلاب و سرکه و صندلین و آب
کشنیز و آب خیار و کافور و تراشه کدو و خیار و مالیدن هلیله زرد

با آب گلاب و مالیدن قرص مثلث با آب کشنیز و مالیدن پاها و پاشویه
با آب گرم کردن و آشامیدن آب انارین و آب ریباس و آبغوره و آب آلوچه و برز
قطونا با عرق بید یا عرق کاسنی یا عرق نیلوفر با آلوی بخارائی و زردآلوی خشک
راخیسانیده و صاف نموده با شیرخشت یا بی شیرخشت یا دوغ سرد کرده بهتر
از این ادویه و اشربه مذکوره که یافت شود و غذا انار و گلابی و هندوانه
و مغز خیار و آلوچه و گیلاس و آلوی زرد و از بقول کاهو و اسفناج و خرفه
و از حبوب ماش و عدس و از قلیها قلیه زرشک و تمر و انار دانه و آلو و سماق

ولیمو و نارنج و ترنج و دیباس و قرا قروط و دوغ و قلیه کدو با چلاو و بهی
چلاو و دود هر مکان که هر یک از اغذیه مذکوره که یافت شود و طریق ساختن
روغن گل سرخ آنست که روغن کنجد را بر روی گل سرخ تازه بسیار تا چهل
روز در آفتاب بگذارند و طریق گرفتن روغن تخم کدو و خشخاش و بادام
و امثال اینها آنست که هر یک از آنها را بکوبند و اندک آب گرم بر او پاشیده
بفشارند تا روغن بیرون آید و روغن بنفشه بادام آنست که مغز بادام
مقشر را با گل بنفشه تازه در میان کیسه کرده مکرر بمالند و بعد از آن

بطریق

بطریق مذکور روغن بگیرند و صفت قرص مثلث آنست زعفران افیون
مرمکی بزر البنج پوست بیخ لفاح اجزا از مساوی کوبیده با آب کاهو معجون کرده
قرصهای مثلث بسازند که با قرصهای دیگر مشتبه نشود و سایندش
آسان باشد و اگر سبب صداع برودتی باشد که از خارج رسیده باشد
مثل هوای سرد یا اغتسال در آب سردی یا خوردن دوا یا غذای
سردی و علامت آن تقدم یکی از اسباب مذکوره است و از وزیدن
هوا سرد مثل وجع به پیش سر و سکون درد از استعمال مسخنات و بسا باشد

که با این نوع از صداع نزله باشد یا انکه بعد از ان نزله بهم رسد علاج

انست که سبوس کندم را با سیاه تخمه با نمك یا کل سرخ یا خاکستر را

کرم کند و در کیسه کرده و بر سر بندند و با بونه و مرزنجوش و اکلیل

الملك و کل سرخ و اسطوخودوس و بعضی انها را یا مجموع را جوشانیده

سر را بر بخار آن بدارند و بوییدن مشك و عنبر نافع است و غذا کم

میل نمایند و قیمه شود با آبی با دارچینی و هیل و زیره میل نمایند

واز هوای سرد و آب سرد و ماست و ترشیها احتراز نمایند و ا کی

سبین

سبب صداع غلبه خون باشد و علامت ان سرخی چشمها و رخسارها و دن باشد

و سنکینی سر و جبین و رکهای جهنده سر و میل بخواب و پری رکهای بدن

و سرخی و غلظت بول و آمدن خون از بینی و دندانها یا لواسیر و فضا دیدن

جایکاه فصد و حجامت شیرینی طعم دهان و جلوه کردن چیزهای سرخ

در پیش چشم بی انکه در خارج وجودی داشته باشد و در خواب چیزهای

سرخ بسیار دیدن علاج فصد قیفال است یا حجامت بین الکتفین

و از دواها و غذاهائی که در نوع اول صداع مذکور شد خصوصا

انچه ترش باشد میل نمایند و بعد از فصد این ملین را میل نمایند

عناب سپستان از هریك ده دانه آلوی بخارایی بیست دانه تمر هندی

ده مثقال شیرخشت و ترنجبین از هریك ده مثقال پوست هلیله

زرد سه مثقال و اگر محتاج بر تکرار ملین باشد بیکروز فاصله

باز این ملین را میل نمایند و اگر سبب صداع صفرا باشد و علامتش

مجموع این علامات که در نوع اول صداع مذکور شد سوای اعتدال

در سایر حالات بدن با زردی چشمها و صورت و تلخی دهان و التهاب

وخشونت

وخشونت زبان و بیخوابی و بی اشتهائی و زردی و رقت بول و تخیل

چیزهای زرد و شعلها و در خواب دیدن شعلها و زردیها و آتش

علاج مجموع آنچه در نوع اول صداع مذکور شده و این ملین را خوردن عناب

و سپستان از هریك ده دانه بیخ کاسنی و شاه تره تخم کاهو از هریك دو مثقال

تخم کشنیز یکمثقال شیرخشك و ترنجبین از هریك ده مثقال بعوض

شیرخشت و ترنجبین شربت بنفشه یا نیلوفر از هریك چهار مثقال

میتواند داخل نمود طریق ساختن شربت نیلوفر و شربت بنفشه انست

که گل هر یک را بنها را جوشانیده صاف نموده با سه وزن از شکر صاف

نموده بقوام آورند و دو وقیه بعد این مسهل را میل نمایند گل بنفشه و گل

نیلوفر شاه تره و بیخ کاسنی خبازی عنب الثعلب از هر یک دو مثقال

عناب سپستان از هر یک ده دانه آلوی بخارایی بیست دانه پوست هلیله

زرد سه مثقال اجزا را جوشانیده صاف نموده با شیرخشت و ترنجبین

و فلوس خیار چنبر از هر یک ده مثقال روغن بادام شیرین یک مثقال

میل نمایند و اگر از یک مسهل دفع نشود همان ملین اول را از روز بعد

او بعد

او بعد از آن باز مسهل را تا قلع ماده بشود و با هر یک از انواع مذکوره

صداع که تب باشد احتیاط ترک از حیوانی لازم دانند و اگر سبب صداع

بلغم باشد علامتش سنگینی سر است و میل وجع به پیش سر و خفت وجع

و سفیدی رنگ و رخسار و درآبی دهان و عدم تشنگی و کسالت

و سفیدی و غلظت بول و بسیاری خواب و تخیل چیزهای سفید

و در خواب دیدن چیزهای سفید و آبها و نهرها و باران و برف

و نیح و سنگین شدن اعضا خصوصا زبان در خواب علاجش

خوردن گلقند افتابی است بقدر چهار مثقال یا هفت مثقال سکنجبین سه

روز و در روز چهارم آخر شب اطریفل صغیر با دو مثقال ایارج فیقرا یا

در شب چهارم بقدر سه مثقال حب شبیار فرو برند و از عقب این

اندک آب گرم بنوشند و اگر بیک مسهل دفع نشود باز دو روز دیر

میان ایارج و حب شبیار را بدستور میل نمایند تا دفع علت شده

صحت حاصل شود و غذا در روز مسهل نخود آب و در سایر ایام

نان و مربای بالنگ یا قیمه شوربائی با هیل و دارچینی و زیره

میل نمایند

میل نمایند وصفت حب شبیار اینست صبر سقوطری ده مثقال

تربد هفت مثقال پوست هلیله زرد پنج مثقال سقمونیا سه مثقال

و نیم مصطکی و ورق گل سرخ از هر یک دو مثقال زعفران نیم مثقال

اجزا را نرم کوفته حب سازند و این حب را حب الذهب نیز گویند

و در انواع صداع نافع است و اگر بشقیقه بسبب هجی که در بتهای بلغمی

مذکور خواهد شد کنند هم شاید و باقی علاج صداع بلغمی بسبب هجی است

گرد در نوع دویم صداع مذکور شد و اگر سبب صداع غلبه سودا باشد

علامتش تیرگی دهان و رخسار است و بسیاری فکر و وحشت و خوف
بی سبب ظاهر و بیخوابی و خشکی دهان و متخیل چیزهای تیره و سیاه
و در خواب دیدن چیزهای سیاه و مهیب و ترسیدن در
خواب علاجش بعینه همچنین است که در صداع بلغمی مذکور شد و اگر این صداع
دفع نشود علاجش تنقیه بدن و دماغ است از ماده سودائی
و بعد از آن اصلاح مزاج دماغ و طریق آن بنحوی است که در ضعف
قلب مفصلا مذکور خواهد شد یا بدستوری که در ربع مذکور است

معالجه

معالجه نماید جمعی کثیر که مبتلای بصداع مزمن بوده اند و اکثر اینها
سودائی بود و اطبا انواع معالجات کرده بودند و نافع نشده فقیر
بهذا و من معجون حب الشفا در ربع مذکور میشود علاج کردم
چنانچه هر روز بقدر نخودی میدادم تا دفع علت شد و بعد
از آنکه آرامی از عود شدند ترک کردند و در صداع بلغمی بعینه همچنین که
مذکور شد اگر بقیه از او باشد شربت اسطوخودوس نافعست
باین طریق که در روز اول پنج مثقال و دویم شش مثقال و سیم هفت مثقال

وبعد دیگر روزی هفت مثقال از او را با شیره تخم کاسنی و بادیان
از هر یک یک مثقال بنوشند یا آنکه عرق بیدمشک و گلاب با اللنا صفر
یا با عرق بادیان یا عرق گاوزبان بنوشند تا دوازده روز واگر بیش
از دوازده روز هم میل نمایند شاید و طریق ساختن شربت
اسطوخودوس اینست اسطوخودوس ده مثقال عود صلیب بادیان
بیخ بادیان گاوزبان اصل السوس پرسیاوشان از هر یک
پنج مثقال پوست بیخ کرفس تخم کرفس تخم خطمی گل بنفشه گل سرخ

از هر یک

از هر یک سه مثقال مویز منقی سپستان از هر یک سی دانه اجزا را
بخیسانند و بجوشانند و صاف نمایند و با دویست مثقال شکر صاف
یا قند سفید بقوام آورند و اگر بعد از شش روز از خوردن شربت
اسطوخودوس و ایارج فیقرا ما حب بسیار یا یکی از مسهلاتی که
در بیانهای بلغمی مذکور خواهد شد هر یک بهمان دستور مذکور
میل نمایند هم شاید و اگر سبب صداع بخارات معده باشد و علامت آن
اینست که شدت و ضعف صداع تابع حال معده است و اگر قوتهای معده

برجای خود است صداع تخفیف دارد واکر ضعف از هضم باشد

قوتهای معده است شدت مینماید وبالجمله هرکاه ناخوشی در معده است

صداع بهم رسد یا شدت می نماید و هرکاه حال معده بر مجری طبیعی است

ساکن شد علاج ان خوردن اطریفل صغیر است بقدر سه متقال یا چهار

متقال در اخر شب وخوردن آمله پرورده با طباشیر یا مصطکی

بحسب هر مزاج واکر هاضمه بسیار ضعیف باشد بقدر یکمتقال

نوشدار وی هندی بر دو غذا میل نمایند و مراعات حال معده نمایند

واکر غلظ

واکر خلط غالب در معده نباشد بقدر یکمتقال و نیم ایارج فیقر

ابا دو متقال اطریفل صغیر میل نمایند واکر محتاج بتکرار باشند یکروز

در میان بهمین دستور میل نمایند وطریق ساختن اطریفل صغیر اینست

پوست هلیله زرد و پوست هلیله کابلی و پوست بلیله آمله مقشر

هلیله سیاه اجزا برابر کوبیده بروغن بادام شیرین چرب کرده

با دو برابر مجموع عسل کف کرفته بقوام آورده و بسرشند اما طریق

ساختن نوشدارو که پیش اطبا مشهور است معجون مفرح اینست ورق

گل سرخ وشش مثقال سعد کوفی پنج مثقال قرنفل مصطکی اسارون
سنبل الطیب دارچینی از هریک سه مثقال قافله صغار وکبار
زرنباد بسباسه جوزبوا قوفر زعفران از هریک دو مثقال آمله
مقشر نود مثقال قند وعسل از هریک هشتاد مثقال آمله را
در شیر گاو بخیسانند ودر آب بجوشانند تا پخته شود پس از
غربال بیرون کنند وقند وعسل را بقوام آورند وادویه را کوفته
وبیخته با آمله مخلوط نموده باهم سرشند اما طریق ساختن ایارج

فیقرا

فیقرا مصطکی سلیخه دارچینی سنبل الطیب عود بلسان حب بلسان
اسارون زعفران از هریک یکمثقال صبر سقوطری شانزده
مثقال اجزا را بکوبند باهم مخلوط نمایند اینست انچه در معالجه
بعضی از انواع صداع بیان میتوان نمود دیگر انواع را رجوع بطبیب است

زکام ونزله که عبارتست از فرود آمدن فضول رطبه دماغ او زا
بینی یا حلق یا ریختن آن فضول باعضای مجاوره مثل سینه وگوش وچشم
و باعث آنها اگر سبب آن یکی از اسباب مسخنه خارجه باشد یا از عالم

نشستن در آفتاب یا نزدیک آتش یا غیر اینها آنچه در نوع اول
صداع مذکور شد علامتش تقدم یکی از اسباب مذکوره است
و خارش و سوزش اندرون بینی و حدت و وقت آنچه سیلان می نماید
و سرخی چشمها و سایر علاماتی که در نوع اول صداع مذکور شد
علاج اگر علامات غلبه خون باشد چنانچه در صداع دموی مذکور
شد فصد قیفال بکنند یا حجامت میان شانه و اگر علامت غلبه
صفرا باشد چنانچه در صداع صفراوی مذکور شد دو روز این ملین را
میل نمایند

میل نماید عناب سپستان از هر یک ده دانه هلیله زرد دو مثقال شیره
تخم کاهو دو مثقال شیره تخم کشنیز یکمثقال خاکشیر سه مثقال شربت بنفشه
سه مثقال و اگر همین منضج را در دموی میل نمایند نافعست و تا سه
روز از چربی و شیرینی و آب سرد و ترشی احتراز نمایند و اگر تب باشد
از خوردن گوشت هم احتراز نمایند و غذا آش عدس یا لهنی ماش و جلاب و
زرده تخم مرغ میل نمایند و اگر ماده شدید باشد با مسهل از بنفشه نیلوفر و عنب الثعلب
خبازی بیخ کاسنی شاهتره از هر یک دو مثقال عناب سپستان از هر یک ده دانه

ترنجبین شیرخشت از هر یک هفت مثقال فلوس خیارچنبر ده مثقال روغن
بادام یک مثقال میل نمایند و بعد از چهار دم شربت خشخاش یا حب نزله
یا حب الشفا یا افیون میل نمایند و طریق ساختن شربت خشخاش اینست
که صد دانه خشخاش با پوست و تخم را با آب بخیسانند و بعد از دو روز
بجوشانند و صاف نمایند و پنجاه درم قند سفید را بقوام آورند صفت حب نزله
مجربست نشاسته صمغ عربی رب سوس تخم خشخاش افیون از هر یک
پنج مثقال کتیرا بهدانه از هر یک دو مثقال زعفران نیم مثقال با لعاب

بزرقطونا حب بسازند نسخه دیگر بنیز مجربست نشاسته رب سوس
صمغ عربی بیخ لفاح تخم کاهو بنفشه افیون زعفران بزرالبنج اجزا را
مساوی حب سازند حب نزله دیگر نشاسته صمغ عربی رب سوس
تخم خشخاش افیون از هر یک پنج مثقال کتیرا بهدانه بوداده از هر یک
دو مثقال زعفران نیم مثقال نسخه معجون حب الشفا در ربع مذکور است
و در نزله‌ها و بعد از چهار دم خوردن ترشی جایز است و رفتن بحمام
معتدل و ریختن آب نیم گرم بر سر نافع است و چرب کردن مغز سر

واندرون بینی بروغن تخم کدو و بروغن تخم کاهو و روغن تخم خشخاش
و روغن بنفشه و بادام هر یک باشد مناسب است و اگر علامات غلبه خون
و صفرا باشد تدبیر بهتر آنست که مذکور شد سوای فصد و خوردن
مسهل و اگر سبب نزله برودت خارجی باشد مثل رسیدن هوای سرد
یا اغتسال در آب سرد و علامتش تقدم یکی از اسباب مذکوره
و کدورت هوا و ابتدای انتفاع از مسخنات بالفعل و عدم حدت ماده
و عدم سوزش اندرون بینی علاج میلی کرد در نوع اول مذکور شد

میل نمایند

میل نمایند و پرهیز را مثل نوع اول نگاه دارند و سر را بیشتر بپوشانند
و اگر سبوس گرم را در کیسه کرده بر سر بندند مناسب است و در این نوع
اگر آنچه دفع میشود بسیار غلیظ باشد و دفع نمی‌شده باشد بوئیدن
سیاه تخمه در سرکه خیسانیده مناسب است و اگر بطول کشد این نوع
نزله خوردن ایارج فیقرا با اطریفل مناسب است خصوصاً هرگاه
علت رطوبت بر مزاج دماغ یا معده یا تمام بدن باشد و خوردن اطریفل
اصغر در انواع نزله نافع است در دو حبه که آنرا بعرف اطبا و مدمنات

وارغبار رسند از دوم طبقه ملتحمه که طبقه محسوسه از طبقات چشم است
یعنی آن کوشت سفیدی که در چشم بزرگ میشود هرگاه ورم کند آنرا
رمد میکویند و غالبا پلکهای چشم نیز بمشارکت ورم میکند اگر سبب آن
خون باشد علامتش شدة سرخی چشمها و بزرگی ورم و پری و جهندکی
رکها و بسیار درچرک آمدن و سایر علامات غلبه خون چنانچه در
صداع دموی مذکور شد علاج فصد قیفال از جانب چشم علیل چنانچه
در شرح اسباب تصریح نموده و حجامت ساقین و بر نقره و انداختن

ذلو برند

ذلو بر پیشانی عند الضروره و فصد شریانی که در شقیقه میباشد تجویز شد در
علاج شده و حجامت میان شانه و خوردن مبردات مثل شیره تخم کاهو
دو مثقال شیره تخم کشنیز یکمثقال شیره عناب ده دانه لعاب بزرقطونا
یکمثقال خاکشیر سه مثقال شربت بنفشه یا شربت نیلوفر از هر یک
سه مثقال و اکر وجع و ورم شدت داشته باشد این ملین استعمال نمایند
شاهتره عنب الثعلب بیخ کاسنی کل بنفشه کل نیلوفر از هر یک دو مثقال
عناب سپستان از هر یک ده دانه آلوی بخارایی بیست دانه پوست هلیله زرد

سه مثقال شیرخشت و ترنجبین از هر یک ده مثقال و اگر محتاج به تکرار
ملین باشد همین ملین را مکرر میل نمایند و هر یک شب نه یک شب در وقت
خواب سه مثقال اطریفل صغیر فرو برند و غذا ماش و برنج و آش عدس
و پهتی ماش و چلاو با زرده تخم مرغ تا وقتی که ورم و وجع سکون
تمام پیدا کند دوا بندا صندل سرخ پوست و دبندی حضض مکی افیون
با آب عنب الثعلب و آب کشنیز سبز و کوکنار و آب خیار هر یک باشد
بدور چشمها بنحوی که باندرون چشم نرود بمالند و مالیدن قرصی

که حقیر

که حقیر از قرص مبارک نام کرده ام با آب کشنیز بدور چشم مناسب و مجربست
و حقیر بسیاری از رمد را که چنان شدتی نداشته بمالیدن این اقراص

بدور چشم بدون معالجه دیگر علاج کرده ام و صفت آن اینست صبر زرد
اقاقیا حضض مکی شیاف مامیثا عدس مقشر از هر یک پنج مثقال گل
ارمنی افیون صندل سرخ هلیله زرد از هر یک سه مثقال ریوند
چینی فوفل مرمکی کافور ورق گل سرخ از هر یک دو مثقال زعفران
یکمثقال اجزا را نرم کوبیده با آب کشنیز سبز قرص نمایند و بعد از پنجم تا همین

ادویه صبر سقوطری مر مکی زعفران اضافه نمایند و زرده تخم مرغ

شبها بر پشت چشم ضماد نمایند و چیزی باندرون چشم داخل نکنند مکرر

سفیده تخم مرغ و لعاب بهدانه با بزر قطونا را با یکدیگر بر هم بزنند و صاف

آنرا مکرر در چشم بچکانند و اگر شیر دختر بهم رسد به تنهایی یا با

تخم مرغ و لعاب بهدانه در چشم بچکانند و بعد از چهار دم لعاب بهدانه خیاری

کشنیز کذا انرا بعرق چشم گویند هر سه را نیم کوب بسرشته موافق نسخه

اصل مجموع را بجوشانند و صاف نمایند و با سفیده تخم مرغ در شیشه

کرده

کرده برهم زنند و نیم گرم در چشم بچکانند که در تسکین وجع مجرب است

و اگر وجع شدید باشد شیاف ابیض افیونی را با سفیده تخم مرغ با شیر

دختر اگر باشد بسایند و در چشم بچکانند و طریق ساختن شیاف ابیض

اینست سفیداب قلعی بیست مثقال صمغ عربی پنج مثقال افیون و کتیرا

از هر یک یک مثقال اجزا را نرم کوبیده با سفیده تخم مرغ بسرشته فتیله نموده

بهر اندازه که خواسته باشد با مقراض ببرند و بعد از سکون وجع و کم

شدن سرخی این دوا را استعمال نمایند از ذرور چشم مقشر شاسنر بود قطونا

اجزا را مساوی و بعضی بدل بزرقطونا در زمستان نبات سفید میکنند

و این ذرور را ذرور ابیض و بعضی داروی سفید مینامند و طریق استعمال

این چنانست که قدری ذرور را بدو انگشت ابهام و سبابه بگیرند

و بر پلکها بپاشند و چشم را برهم گذارند و بعد از انکه آب آمدن

تمام شد چشمها را بکشایند و اگر بسبب رمد صفرا باشد علامتش

آنست که ورم و سرخی و آمدن چرك و ریختن آب کمتر است و در

وسوزش والتهاب بیشتر است و سایر علامات صفرا چنانچه در صداع

صفراوی

صفراوی مذکور شد موجود است علاج همان چیزی است که در رمد

دموی مذکور شد غیر آنکه در دموی فصد را از جانب مخالف میکنند

و در صفراوی از طرف وجع زیرا که در دموی غالبا محتاج بفصد

دیگر میشود و آن فصد دویم را از جانب وجع باید کرد و در صفراوی

یکفصد کافیست و احتیاج باشامیدن مسهل در صفراوی بیشتر است

و همچنین احتیاج در مبردات و اگر قرص بنفشه مسهل یافت شود

در رمد صفراوی بقدر دو مثقال با شیرخشت ده مثقال و آب

کرم بعد از یک مسهلی که در دموی مذکور شد مناسب است

وصفت قرص بنفشه اینست گل بنفشه ده مثقال و ورق گل سرخ

پنج مثقال رب سوس کتیرا از هر یک دو مثقال تربد بروغن بادام

چرب کرده و پوست او را تراشیده پنج مثقال سقمونیا کرده میان

به گذاشته و بخمیر جو گرفته و در زیر خاکستر گرم با آتش ملایم گذاشته

باشند بحدی که پخته شده باشد پس سقمونیا را برآورده باشند ۲/

وانرا سقمونیای مشوی گویند سه مثقال اجزا را کوبیده قرص سازند

وسایر

وسایر تدابیر تماما بنحوی است که در دموی مذکور شد واگر سبب

رمد بلغم باشد علامتش شدت ورم است با کمی سرخی و بسیار ریختن

و بسیاری ریختن آب وطپیدن پلکها در وقت خواب و سنگینی و سایر

علامات غلبه بلغم چنانچه در صداع بلغمی مذکور شد و بودن علامات

دموی و صفراوی علاجش خوردن اطریفل صغیر است با ایارج فیقرا

بدستوری که در صداع بلغمی مذکور شد با حب شبیار و بهمان دستور

و بسا باشد که محتاج بیکفصد باشد یکفصد قیفال بکنند و طبیعت را نصف

روز در آب خیسانیده و خوب بشویند و با ده برابر آن آب صافی بجوشانند
تا بنصف برسد و صاف کنند و صاف انرا با لعاب عزدل نیم گرم در چشم
بچکانند و چشم را با آبی که اکلیل الملک را در او جوشانیده باشند
بشویند و حضض مکی و صبر زرد و مر مکی و اقاقیا و زعفران با
آب عنب الثعلب بدور چشم بمالند و بعد از سکون ورم و وجع
ذرور ابیض در چشم بکشند و پرهیز و سایر تدابیر بنهجی است که در رمد دموی
مذکور شد و اگر سبب رمد سودا باشد علامتش تیرگی رنگ چشم است

وخشکی بنودن

وخشکی و نبودن چرکی با کمی آنها و سایر علامات سودا چنانچه
در صداع سوداوی مذکور شد و علاجش مثل علاج رمد صفراوی
است و ترطیب بیشتر باید کرد و ماء الشعیر با شربت بنفشه بسی نافع است
و سایر تدابیر از فصد و غیره مثل صفراوی است درد گوش
اگر سبب آن خون باشد علامتش مجموع علاماتی است که در صداع
و رمد دموی مذکور شد و فصد قیفال و حجامت میان شانه
و چکانیدن شیر دختر و سفیدی تخم مرغ و لعاب بهدانه و لعاب

بزر قطونا در گوش و اگر وجع شدید باشد شیاف ابیض افیونی
را با سفیدهٔ تخم مرغ سائیده بچکانند و یا اندکی افیون را با آب حل
کرده بفتیلهٔ کتان آلوده کرده در گوش دارند و صندل سرخ و
حضض مکی و پوست دربندی و شیاف مامیثا و کافور با آب
کشنیز سبز یا کاهو یا حیادیا یا کاسنی یا کوکنار یا عنب الثعلب یا همیشه
بهار بر دو گوش بمالند و اگر از صفرا باشد علامتش آنچه در ورم
صفراوی مذکور شد و علاجش بدستور علاج درد گوش دموی

است

است مگر آنکه در اینجا احتیاج بمبردات و مسهل بیشتر است و
اگر وجع بسیار شدید نباشد احتیاج بفصد نیست و سایر تدابیر
ز چکانیدنیها و مالیدنیها بنحوی کرد که در درد گوش دموی و
و غذا بنحوی است که در ورم صفراوی مذکور شد و در انواع
درد گوش روغن گل سرخ را با سبوس جو با سرکه بجوشانند تا سرکه
بر طرف شود و روغن بماند و آن روغن را در گوش بچکانند نافع است
و اگر سبب آن بلغم باشد علامتش عدم علامات دموی و صفراوی

است وخفت وجع وسنگینی سر وسایر علامتها که در صداع بلغمی
مذکور شد وعلاجش بدستور علاج صداع بلغمی ودراین نوع
درد گوش چکانیدن آب مرزنجوش در گوش مجربست وروغن
بادام تلخ هم با آب ترب نافع ومجربست واگر سبب این سودا باشد
علامتش همان علامات بلغم است سوای سنگینی سر ورطوبت
دهان وعلاج نیز بهمان دستور است مگر آنکه دراین نوع چکانیدن
روغن بادام شیرین در گوش مناسب وشیر گاو بر سر ریختن بسی

نافع

نافع واگر علامات غلبهٔ حرارت باشد چنانچه در صداع دموی
وصفراوی مذکور شد ودر معالجه ضعف قلب سوداوی مذکور
خواهد شد فصد قیفال دراین نوع از درد گوش باید کرد خون
آمدن از بینی که آنرا بعرف اطبا رعاف گویند مادامیکه بحد افراط
نرسد واز آمدن خون ضعف بهم نرسد متعرض علاج نباید شد
پس اگر سبب آن حدت خون باشد وعلامتش علامات غلبه صفراست
چنانچه در صداع صفراوی مذکور شد وحدت حرارت مزاج ودقت

خون علاجش فصد قیفال و خوردن مبردات چنانچه در نوع اول

صداع مذکور شد از دوا و غذا و بعد از فصد و تدبیر هرگاه خون

با وجود افراط می آمده باشد ریختن آب بسیار سرد بر سر و بستن برف

و یخ بر میان سر و پیشانی بقدر طاقت و بستن بازوها و رانها

نافع است و آب نعناع تر را یا آب سرگین الاغ را یا کافور یا بی کافور

در بینی بچکانند یا انکرماز و گل داسیا و کندر و صبر و دم الاخوین شب یمانی

نرم کوبیده در پنبه یا قلم کرده در بینی بدمند یا کافور را با آب گشنیز

تر در بینی

تر در بینی بچکانند یا آب برف و یخ در بینی بچکانند یا گل خطمی را با

سرکه بر سر ضماد نمایند و آشامیدن آب بسیار سرد و نشستن در

آب بسیار سرد اگر هوا بسیار سرد نباشد نافع است و اگر سبب رعاف

بسیاری خون در بدن باشد علامتش علامات غلبه خون است چنانچه

در صداع دموی مذکور شد و افراط آمدن علاجش فصد قیفال

است و حجامت میان شانها و سایر تدابیری که در نوع اول مذکور

شد و خوردن دوغ ترش بسیار نافع است و در این نوع احتیاج

بفصد و حجامت بیشتر است و در نوع اول حاجت ببریدن درد

دندان بدانکه شخصی که خواهد دندان و لثه او از آفات محفوظ باشد

باید که مراعات چند چیز بکند اول آنکه احتراز کند از آنکه غذا در معده

فاسد شود دویم آنکه از خائیدن چیزهائی که بدندان می چسبد خصوصا

از شیرینی مثل انجیر خشک احتراز کند سیم آنکه از هر چیز که دندان را

کند کند مثل میوه های نارس و از هرچه بسیار سرد باشد خصوصا بعد از

چیزی که بسیار گرم باشد و بالعکس احتراز کند چهارم آنکه چیزهای

بسیار

بسیار صلب را بدندان نشکند پنجم آنکه دندانها را همیشه پاک داشته

باشد چنانچه بعد از چیز خوردن بزودی بشوید و خلال کند ششم

آنکه مکرر مسواک کند خصوصا بعد از خواب و در مسواک کردن

مراعات کند که شدت نباشد که دندان حرکت کند یا بن دندان متالم

شود و مبالغه در مسواک نکند بحدی که آب دندان برطرف شود بلکه

هر دو روزه مسواک کند بر فوق بقدری که چرک دندان پاک شود و بهترین

چوبها برای مسواک چوب اراک است و اگر نمک ترکی را سوزانیده

باعسل ضم نموده در دهن ماهی دو باد بدندانها بمالند در حفظ و صحت
دندان ولثه بسیار نافع است پس بدانکه اگر سبب درد دندان حرارت
باشد یا علامتش علامات غلبه خون و صفرا است و سایر علامات
غلبه حرارت چنانچه در انواع صداع مذکور شد واینکه وجع با آب
گرفتن در دهان ساکن شود ویا انکه غالبا بن دندان یا ورم باشد
واگر ورم بن باشد باسرخی وشدت حرارت بن دندان باشد علاجش
فصد قیفال وحجامت وبعد از آنها چهار روک و تبرید کم بسر داشت

دوائیه

دوائیه وغذائیه چنانچه در صداع مذکور شد واگر محتاج بمسهل
باشند مسهلی که در صداع صفراوی مذکور شد مناسب است وسرکه
وگلاب را باهم ضم نموده در دهان نگاه دارند واگر وجع شدید باشد
اندکی کافور نیز با سرکه وگلاب ضم نمایند واگر وجع از اینها تسکین
نماید اندک افیون را نرم سائیده با روغن گل سرخ ضم کرده در
دهان نگاه دارند واگر سبب درد دندان غلبه رطوبت بلغمیه باشد
علامتش خفت وجع است وسکون با اشیاء حاره واینکه سرخی ورم

کوشت بن دندانها نباشد وسایر علامات غلبه حرارت مفقوده شده باشد

علاجش خوردن اطریفل صغیر است یا ایارج فیقرا و مضمضه کردن

سرکه که بونه و عاقرقرحا درو جوشانیده باشند وصاف کرده باشند

واگر فلفل درو بجوشانند وصاف نمایند وآب آنرا در دهان نگاه دارند

نافع است و همچنین مویزج را با سرکه بجوشانند و مضمضه کنند

یا پوست مادر را با سرکه بجوشانند و مضمضه کنند واگر سبب درد

دندان تفتت و تثقب آن باشد یعنی سوراخ شدن و تهی شدن

میان دندان

میان دندان علاجش اینست که عاقرقرحا و افیون و کندر را

با شیر مخلوط کرده میان آن پر کنند یا خربق سیاه را با عسل معجون

کرده در میان دندان بگذارند یا سوراخ دندانرا بحضض مکی

وزاج یا بمازو یا بمصطکی و سعد یا کافور پر کنند و کافور را

شیخ الرئیس مجربست نقل کرده اند با مویزج و حلتیت و بوره

ارمنی یا بوره ارمنی یا بزر البنج از هر یک دو جزو و عاقرقرحا

و فلفل از هر یک جزوی افیون سه جزو اجزا را نرم کوبیده با هم

ضم نموده ثقبهٔ دندانرا پر کند و مضمضه بسرکه کرد پوست بیخ کبر

در او جوشانیده باشند مجدی که بنصف سرکه بر تحلیل دفن باشد

نافع است و مضمضه بسرکه کرد برگ مورد و گلنار و شب یمانی

در او جوشانیده باشند منع ریاده شدن از میکند و گاه هست

که بسبب سوراخ دندان کرم در میان آن بهم میرسد و وجع از آن جهت است

علاجش مضمضه با آب برگ شفتالو و قدری زرا وند طویل کوفته

و اگر باین دفع کرم نشود بوره البنج تخم تره اقرها ازهر یک چهار مثقال تخم

پیاز

پیاز دو مثقال و نیم اجزا را نرم کوبیده و یا به نرب سرشته حبها

سازند و در وقت حاجت یک حب را در آتش اندازند قیفی با پیچه

دا نجوی بر آن نصب کنند کرد و دآن بدندان کرم دار برسد و اوید

کرد در سوراخ شدن مذکور شد برای کرم زده نیز نافع است

و همچنین دندان که اطبا ضرس و در عرف کند شدن دندان

گویند و اکثر اینست که از خوردن ترشی بهم رسد علاجش

خائیدن سماق و تخم خرفه و همچنین خائیدن مغز بادام مقشر

ومغز فندق وهمچنین جا آیدن موم وخمیر نان کرم وزده

تخم مرغ کرم بجدی که از کرمی انها اشك از چشم برآید هر یك

از انها نافع ومجربست واقوا ازمذکور صغیر زاید است ونمك است

واکر با عسل ضم شود اقوی است ورم بن دندان اکر علامات غلبه خون

باشد چنانچه در صداع دموی مذکور شد علاجش فصد قیفال است

وحجامت وفصد چهار رك وتبرید بمبردات دوائیه وغذائیه

وخوردن مسهل صفرا چنانچه در صداع مذکور شد وبجهت انفجار ورم

کیترا تخم مرو مغز بادام شیرین مقشر از هر یك دو مثقال پوست

خوه جو به سریش بیخ حلیمون کل خطمی بعض یا مجموع اینها دانه

کوبیده بپاشند واکر هسته تمر هندی را با اینها ضم نمایند زود

تر منفجر میشود بر زقطونا وکاغذ کبود را اکر نرم بکوبند وبوره

بن دندان بپاشند زود منفجر میشود وفتق کوشت بن دندان

اکر علامات غلبه خون باشد چنانچه مکرر مذکور شد علاجش

فصد قیفال است وحجامت میان شانه وفصد چهار رك وتبرید

بمبردات دوائیه وغذائیه وخوردن مسهل صفرا چنانچه در صداع

صفراوی مذکور شد واگر علامات غلبه خون وصفرا بنا احتیاج شد بفصد

ومسهل بنیت سماق را در گلاب جوشانیده مکرر مضمضه نمایند

و پوست هلیله دزد را ومازو وفوفل هر یکرا نیم سوخته نرم

کوبیده توتیای هندی گل ارمنی این مجموعرا با آب کشنیز سبز

یا آب کاسنی سبز یا آبی که سماق در او جوشانیده باشند مکرر

دندانها را بشویند وشب در وقت خواب این دواها را بپاشند

طباشیر

طباشیر تخم کشنیز کزبار عدس دم الاخوین گلنار فوفل تخم گل سرخ

پوست بیخ درخت زرشک تخم خرفه گردسماق ورق گل سرخ کات

هندی مروارید سوخته واگر باشد بیخ مرجان سوخته واگر مجموع

این ادویه یافت نشود وبعضی از آنها کافیست واگر با اینها علاج

نشود وگوشت بن دندان فاسد شده باشد کندر دراوند مدحرج

دم الاخوین گرسنه ابریسیا کربیخ بنفشه چینی باشد این اجزا را

نرم کوبیده با سرکه عنصل خمیر نموده قرصها ساخته در وقت حاجت

بپای دندانها بپاشند و طریق ساختن سرکه عنصل اینست که
پیاز عنصل را باکارد چوبی ریزه کرده با نه برابر سرکه خوب در ظرفی کرده
تا دو ماه ولااقل چهل روز در آفتاب گذارند بعد پس صاف نموده
استعمال نمایند و اگر سرکه عنصل بهم نرسد همان دوا را با سرکه
بخیسانند یا سرکه که زیره کرمانی در او خیسانیده باشند تصریح
نموده اند که بهترین چیزهای ترش برای سرشتن ادویه دندان سرکه
است که زیره در او خیسانیده باشند و همچنین مضمضه بهترین چیز است

واگر فساد

واگر فساد بحد تاکل نرسیده باشد این سنون استعمال نمایند که مجربست
بیخ سوسن که در عرف بیخ بنفشه گویند عاقرقرحا از هر یک یکمثقال
شب یمانی گلنار دمادو گرد سماق از هر یک دو مثقال نرم کوبند

بپای دندانها بپاشند شخصی را گوشت بن دندانها فاسد شده و متعفن
بود و دندانها سیاه و باریک و ضعیف و اکثری مشرف بر افتادن
بود اطبا بسی علاجها کرده بودند و نفعی نکرده بود بفقیر رجوع
کرد فقیر بعد از فصد و تنقیه سنون علاج کردم و صحت کامل حاصل شد

باذن الله تعالی و اگر عفونت و تاکل لثه و ناسور شده باشد ادویه دفع
نشود سنون سودنجان استعمال نمایند و صفت ان اینست پوست
انار ترش و شیرین از هریک سه مثقال مازو کلنار و شب یمانی
کاغذ سوخته عاقرقرحا از هریک ده مثقال کرد سماق پانزده مثقال
نمک هندی و نشادر از هریک پنج درم اجزا را نرم نرم کوبیده با سرکه
سرشته حب سازند و در وقت حاجت باز کوبیده بپای دندانها
بپاشند و بعد از لحظه بآب کشنیز یا سرکه مضمضه کنند و اگر شدت

فساد

٦٤

فساد گوشت بن دندان بحدی باشد که اینها علاج نشود بقلافیون
که صفت ان در بواسیر مذکور شد علاج خواهد کند طریق استعمال ان
اینست که قدری از او را بپای دندانها بپاشند و لحظه صبر کنند
و بعد از ان با سرکه یا آب کشنیز بشویند و مضمضه کنند و انگشت را
محکم بمالند تا گوشت فاسد شده دفع شود و اگر بعد از استعمال
ان وجع شدید بهم رسد بروغن گل سرخ مضمضه نماید تا وجع و
سوزش فرو نشیند و بعد از ظاهر شدن گوشتهای فاسد ادویه

که بجهت پاشیدن شب در وقت خواب مذکور شد استعمال نمایند

خناق که آنرا در عرف درد گلو نامند عبارت است از ورم اجزای

اندرونی و بیرونی حلق سبب این ورم اگر خون باشد علامتش سرخی

دنان و درد و پری رگها و شیرینی طعم دهان و سایر علامات غلبه خون

چنانچه در صداع دموی مذکور شد علاجش فصد قیفال از جانب

مخالف و ترک شیرینی و حیوانی و خوردن مبردات دوائیه و غذائیه

چنانچه در رمد دموی مذکور شد و بعد از فصد منضج و مسهل بخوری

که در صداع

که در صداع صفراوی گذشت و اگر یکفصد کفایت نکند اعاده فصد

از جانب موافق بکنند یا حجامت میان شانه و اگر بعد از فصد موافق این نسخه

احتقانی بکنند انسب از خوردن مسهل است عنب الثعلب خبازی بیخ کاسنی

بنفشه نیلوفر برگ سفید گل خطمی از هر یک دو مثقال عناب و سپستان

از هر یک ده دانه شیره جو مقشر با آب برگ چغندر از هر یک هشت مثقال

شیرخشت ترنجبین فلوس خیارچنبر از هر یک ده مثقال روغن بادام

شیرین پنج مثقال نمک طعام نیم مثقال در سه دفعه بعمل آورند دفعه اول

آب نمك وقدری روغن بادام و دفعات دیگر سایر اجزا وآب چقندر
را در دفعه اخر و در ابتداء غرغره سرکه وگلاب با آب کشنیز سبز یا آب
توت سیاه وعنب الثعلب وعدس وجو مقشر وگلنار فارسی وپوست خشخاش
وتخم کاهو وتخم کشنیز وسماق هر یك که یافت شود مناسب است وبعد
از فصد واندك سکون ورم ووجع ترشیها را با اجزای غرغره اخراج و
فلوس خیار چنبر اضافه نمایند واز خارج ضماد کشنیز سبز کوبیده
مناسب است واگر ورم از خارج ظاهر شد یا وبعد از فصد معلوم شود
کر ورم

گر ورم جمع ومنفتح شود غرغرهای مذکور را بعمل آورند وکشنیز
سبز واسفناج تازه را پخته گرم ضماد نمایند یا آنکه گل خطمی گل بنفشه
بزرك سفید تخم مرو کتیرا اجزای باشیر گاو ویا آب اسفناج تازه
یا آب برگ با دهنان پخته نیم گرم ضماد نمایند هرگاه قریب بانفجار
شد تخم ترهتیزک کوبیده را اضافه ضمادات نمایند تا منفجر شود وبعد
از انفجار همین ضماد را استعمال نمایند تا از چرك پاك شده ملتئم گردد
واگر سبب ورم بلغم باشد وعلامتش کمی وجع است و بزرگی ورم ودشواری

چیزی فرو بردن وبسیاری لعاب در دهن دشواری ان وسفیدی

رنگ و روو منهج صورت وسایر علامات بلغم علاجش انست که اولا حقنه

کنند از عنب الثعلب کاوزبان اکلیل الملک بابونه بنج بادیان پنج کاسنی

سناء مکی اصل السوس از هر یک دو مثقال عناب سپستان انجیر زرد

مویز منقی از هر یک پانزده دانه کاسنی پنج مثقال آب حقنه ده

مثقال سبوس گندم پنج مثقال ترنجبین فلوس خیار چنبر از هر یک

ده مثقال بوره ارمنی یک مثقال نمک طعام نیم مثقال روغن بادام

تلخ

تلخ دو مثقال در پنج دفعه بعمل آورند واگر چیزی بکلو فرو رود

عنب الثعلب کاوزبان تخم خطمی تخم کاسنی از هر یک دو مثقال عناب

سپستان از هر یک ده دانه ترنجبین هفت مثقال بنوشند و غرغره دواین

نوع دیگر جوز هندی از ادویه است وصفت آن اینست پوست سبز

کوکانرا بکوبند وبفشارند و آبرا بگیرند وبجوشانند تا بنصف برسد

مساوی نصف مجموع آب پوست کو دو شکر اضافه نمایند وبجوشانند

وکف او را بگیرند واز بار بردارند و در وقت حاجت استعمال نمایند

ملا نفیس در شرح اسباب میگوید که غرغره برب جوز قوی‌تر و بهتر از
هر چیز در معالجهٔ اورام حلق است و مقرر ارکان اینست که در خناق دموی
و صفراوی هرگاه بسیار شدید باشد نافع است چنانچه ظاهر کلام ملا نفیس
هم دلالت دارد و اگر رب جوز یافت نشود غرغره باب توت و سکنجبین
عسلی یا عسل و با آبی که عاقرقرحا و مرزنجوش و عسل و اندک زعفران
جوشانیده باشند غرغره کنند یا بآبی که حلبه و رازیانه و عاقرقرحا
جوشانیده باشند غرغره کنند و بعد از نسهٔ روز انجیر را بجوشانند

واندک

و اندک بوره را در او حل کنند و غرغره کنند و از ادویه که در خناقها
بسیار اصلح متفق علیه اطباست خصوصاً بلغمی بتجربه رسیده است
سرگین سگ است و طریق اخذ و استعمال آن اینست که سگی را سه روز
سوای استخوان غذایی ندهند روز چهارم سرگین او را ضبط نموده
خشک کنند و غرغره با آن کنند و آلودن انگشت یا پر مرغ بآن و برود
مالیدن و از بیرون طلا کردن و با سکنجبین قلیلی از او را مخلوط
کردن و اندک اندک فرو بردن تمامی را این شقوق نافع است نسبی از

خناقهای صعب که بچیزی دیگر علاج نشده باین دفع شده واز
انواع خناق شکافتن شکم خروس وکرم از خارج ضماد کردن
وفقیر تجربه کردم بسیار نافع بود وشکافتن شکم وزغ وکرم ضماد
کردن هم نافع است وزن یکی از اعاظم واز ابادول [دموی] خناق
بسیار صعب عارض شد وبعد از فصد وغرغرها بسیار بحدی
راه نفس مسدود شد که بهلاک مقرون شد از نصف شب تا صبح ده
خروس را کشته وشکافته نصف را بر یکطرف گلو ضماد میکردم

تا صبح

تا صبح بمرتبه شد که تنگی نفس هیچ نبود ونفس را باستراحت میکشید
نهایت قادر برچیزی خوردن نبود بعد از آن غرغره باشیر گاو
که گل بنفشه وانجیر در او جوشانیده با فلوس خیار چنبر فرمودم
وتا سبت اندک انفتاحی شد وقلیلی ماء الشعیر فرو برد وباز بتساین
تدابیر علاج کردم تا به شد وبستن دستها که افعی وابا وخفه
کرده باشد بو کردن صاحب خناق نافع ومجربست ودر خناق بلغمی [غرغره]
بمری وعسل بسیار نافع است وهمچنین غرغره بسکنجبین عنصلی وآب

تربت وعاقرقرحا وموینرج وخردل ودرواخرکه ماده نضج
یافته باشد منفجر شود نشادر و بوره را در پیچه کرده در حلق
بدمند بود وی منفجر میشود و مری را بزبان فارسی آبکامه میگویند
هرگاه با شیر ترتیب کنند کومه میگویند در اصفهان ترتیب کرده
باشند با سرکه وصفت اینست که آرد جو و آرد گندم را با نمک
خمیر مایه در آب خمیر کنند و در برگ انجیر پیچیده در سایه گذارند
تا خشک شود پس یکجزو از این را با مثل آن نونی که از آرد جو بوده

بجنز شد

پخته باشد و هم وزن نان نمک و ربع آن رازیانه مجموع را
کوبیده با آب خمیر کرده در تابستان ببیست روز در آفتاب گذارند
و مکرر برهم زنند و آب تازه بر او بریزند و برهم زنند و بعد
از بیست روز بردارند و خشک کنند و این مایه را هرگاه با سرکه
تا چهل روز در آفتاب گذارند نو آب کامه میگویند و اگر با شیر
ترتیب دهند معروفست بکومه و آنچه قدر سرکه باشد لااقل
برابر باشد و بیشتر هم میشود و شیر همچنین بباید و آنچه در غرغره

خناق میباید ومقصود اطبا استان مایه است بنهایت اکر ترتیب

یا قند با سرکه هم باشد نافع است وصفت سکنجبین عنصلی که

عنصل را که صفت ان در وقت کوشت بر دندان مذکور شد بقدری

که چاشنی شود عسل کف کرفته را بجوشانند وضبط کنند واکر

سبب خناق سودا باشد علامتش تیرکی رنک ورخسار وصلابت

ورم وخشکی دهان وسایر علامات غلبه سودا چنانچه در صداع

سوداوی مذکور شد علاجش مثل علاج خناق دموی وصفراوی است

ودر غرغره

ودر غرغره خناق سوداوی رب جوز نافع است ودر اواخر لعاب

حلبه وآب انجیر دود که پخته باشد وفلوس خیار چنبر وسایر

علاجها مثل دموی است غرغره دیکر بجهت خناق دموی وصفراوی

آب انار ترش که با پیه افشرده باشند یا رب توت وآب کشنیز سبز

آب بارهنک وآب عنب الثعلب وآب مطبوخ سماق وچند

دود که ماده نضج یافته باشد انجیر دود حلبه تمرهندی اصل

السوس جوشانیده صاف نموده با فلوس خیار چنبر غرغره نمایند

واگر درد گلو با تب باشد غرغره بعدس وتمر هندی وگل سرخ

وتخم مرد که جوشانیده صاف نموده باشند با دب توت نافع است

ودر انواع درد گلو غرغره بگلنار وعدس وگل سرخ

که جوشانیده صاف نموده با آب جو زمذکور نافع است واگر سبب

ورم صفرا باشد علامتش شدت وجع وعطش وخشکی وتلخی

دهان وسایر علامات غلبه صفراست چنانچه در صداع

صفراوی مذکور شد علاجش همان علاج خناق دموی است

سوای آنکه

سوای آنکه بکفصد در این نوع کافی است واحتیاج بمبردات و

مسهلات صفرا در این نوع بیشتر است وخوردن سکنجبین و ماء

الشعیر آنست که ده مثقال جو پوست کنده را با دویست مثقال آب

بآتش نرم ملایمی بجوشانند تا شصت مثقال آب بماند پس صاف نموده

هر دو بیست مثقال انزا با ده مثقال سکنجبین ساده باسه مثقال

شربت نیلوفر با هشت مثقال شیرخشت بنوشند ومبردات

ومنضج ومسهل وغرغره وسایر تدابیر بنهجی است که در دموی

مذکور شد و ورم خارج گلو را اگر خواهند منفجر شود مالیدن فلوس
خیار چنبر و روغن بادام تحلّل ورم نماید سرفه که او را بعرف
اطبّا سعال مینامند و آن حرکتی است از سینه و شش که بسبب آن دفع
مؤدی از خود کند سبب آن اگر ماده حادّه باشد که از دماغ بشش و اعضای
سینه میریخته باشد علامتش خشکی سرفه است یعنی چیزی بسرفه دفع نشود
باشد و اینکه سرفه در شب بیشتر باشد و سوزش و خارش
گلو و اعضای سینه علاجش اینست که منع نزول ماده بشربت خشخاش
نمایند

نمایند و از شیرینی و چربی و ترشی و آب سرد احتراز نمایند
و اگر شربت خشخاش را با لعاب بهدانه و بزر قطونا و شیره تخم
کدو و شیره تخم کاهو و سفوف سعال میل نمایند بهتر است
و طریق ساختن سفوف سعال اینست تخم اسفناج شکر تیغال از هر یک
پنج مثقال نشاسته صمغ عربی از هر یک دو مثقال و نیم رب السوس
نبات سفید از هر یک یکمثقال و نیم اجزا را نرم کوبیده سفوف
سازند و هر روز سه مثقال شربت خشخاش را با یکمثقال

از این سفوف با لعابها و شیرها که مذکور شد میل نمایند و اگر

شربت خشخاش میسر نشود هر روز طرف آخر روز بقدر یک ماش

افیون فرو برند و شب در وقت خواب این حب را در دهان نگاه دارند

نشاسته کتیرا صمغ عربی گل ارمنی از هر یک دو مثقال مغز بادام

شیرین باقلای مقشر تخم خشخاش پوست خشخاش از هر یک یک مثقال

اجزا را نرم کوبیده با لعاب بزر قطونا حبهای پهن بقدر نصف

نخود ساخته مکرر در دهان نگاه دارند و جمعی که در نزله مذکور شد

اول

اول در این نوع نافع و مجربست حبی دیگر که در این نوع و بسیاری از نزلها

نافع و مجربست و فقیر سرفهای مزمن و مرتب بسیار را بمداوای این حب

علاج کرده ام و از اسرار است صفت آن کتیرا نبات سفید نشاسته

باقلای مقشر مویز هسته بیرون کرده تخم خشخاش سفید پوست

خشخاش بهدانه گل ارمنی از هر یک دو مثقال اجزا را کوبیده

با لعاب بهدانه حب سازند و بدستور در دهان نگاه دارند

و لعوق خشخاش در این نوع سرفه و سایر انواع حتی بلغمی خصوصا

بعد از تنقیه بسیار نافع است ومجرب وصفت آن اینست پوست خشخاش پنجاه
مثقال بخیسانند وبجوشند وصاف کنند وبا صد وپنجاه مثقال
قند بجوشانند تا بقوام آید وبعد از آن رب سوس مغز تخم کدو
ومغز بادام شیرین از هر یک پنج مثقال کوفته بان ممزوج نمایند
قدر شربت تا دو مثقال هر روزه آخر روز اندك اندك بلیسند
که نافع ودر انواع سرفها مجربست وشربت دیاقوزا در این
نوع از سرفه بسی نافع است ومجرب وصفت آن اینست خشخاش
سفید

سفید با پوست وتخم بیست عدد تخم خطمی کتیرا صمغ عربی تخم خبازی
هندوانه از هر یک پنج مثقال اصل السوس بیست مثقال بزر قطونا
ده مثقال اجزا را دو روز در آب باران بخیسانند وبجوشانند
وصاف کنند وبا قند سفید از صد وهشتاد مثقال تا دویست مثقال
بقوام آورند قدر شربت تا سه مثقال آخر روز بلیسند واگر سبب
سرفه حرارت مزاج شش وغلبه خون باشد علامتش حرارت نفس است
وتشنگی وسرخی رنگ رو وسایر علامات غلبه حرارت مزاج [illegible]

در انواع صداع مذکور شد علاجش فصد باسلیق و خوردن هر روز

سه مثقال ماء الشعیر با سه مثقال شربت بنفشه و یکمثقال سفوف

سعال مذکور و لعاب بهدانه و بزرقطونا و اگر بفصد و تبرید

دفع نشود دو روز این منضج را میل نماید عناب سپستان

از هر یک ده دانه خبازی بهدانه از هر یک سه مثقال شیره تخم

کدو و تخم کاهو از هر یک دو مثقال شربت بنفشه سه مثقال

سفوف سعال مذکور یکمثقال و روز سیم این مسهل را میل نمایند

عناب

عناب سپستان از هر یک ده دانه بنفشه نیلوفر خبازی تخم خطمی

عنب الثعلب از هر یک دو مثقال شیرخشت و ترنجبین از هر یک

هفت مثقال فلوس خیار چنبر ده مثقال روغن بادام شیرین

یکمثقال و اگر محتاج به تکرار مسهل باشند مکرر نمایند و غذا آش

قیمه شوربا و بزرقلیه چلاو و چلاو و زرده تخم مرغ و نیمبرشت باش

مقشر با شیره بادام و شیره خشخاش و بدانکه در این نوع نوع

اول سرفه و بالجمله سرفه که با حرارت مزاج باشد بعد از معالجه

مذکور اگر سرفه باقی باشد خوردن شیر الاغ بنحوی که در بت

دق مذکور خواهد شد نافع است واگر هر روز بعد از شیر الاغ

یک مثقال قرص خشخاش ضم شود نافع است وصفت قرص خشخاش

اینست گل سرخ صمغ عربی از هر یک چهار مثقال نشاسته کثیرا

رب السوس از هر یک دو مثقال خشخاش سفید وسیاه از هر یک دو مثقال

طباشیر پنج مثقال زعفران نیم مثقال با آب خالص قرص سازند

قدر شربت دو مثقال واگر ماء الشعیر که صفت آن در خناق

مذکور شد

مذکور شد میل نمایند بعوض شیر الاغ هم نافع است وماء

الشعیر با شربت بنفشه بدون قرص خشخاش هم نافع ومجربست

واگر سبب سرفه ماده رطوبی باشد که [illegible] باشد علامتش

آنست که آنچه بسرفه دفع شود کمال غلظت داشته باشد و عدم

علامات غلبه حرارت علاجش خوردن شربت زوفا است

با لعاب حلبه و بزرک و لهبانه وطریق ساختن شربت

زوفا اینست زوفای یابس پرسیاوشان واصل السوس از هر یک

هفت مثقال بنفشه تخم خطمی خبازی از هریک چهار مثقال

عناب سپستان از هریک سی دانه انجیر زرد بیست دانه اجزا را

بجوشانند وصاف نمایند وبا پنجاه درم شکر بقوام آورند

وهر روز پنج مثقال یا هفت مثقال از این شربت را با لعاب

بهای مذکوره میل نمایند تا ماده پخته ودفع شود ذات

الجنب وذات العرض وشوصه وذات الصدر بدانکه ذات

الجنب ورمی است در پرده که از اندرون کشیده است بر

استخوان

استخوان که آنها را بعربی اضلاع وبفارسی دنده وبترکی قبورغه

گویند وآنها چهارده استخوانست از هر طرف هفت که باصطلاح

اطبا آنها را اضلاع صدر گویند وپرده که فاصلست میان اعضای

که نفس کشیدن باینهاست مثل شش ودل وپردهای سینه ومیان

اعضای غذا مثل معده وجگر وغیر اینها که این پرده جوف را بدو قسمت

نموده پس هرگاه ورم در یکی از این دو پرده شد آنرا ذات الجنب صحیح

گویند واگر ورم در پردهای ششی باشد که ما بین هر یک از دو دنده است

یا پرده که از بیرون بر استخوانهای دیده کشیده شده است انرا ذات الجنب مغالطه

و غیر صحیح گویند و اگر ورم در پرده شد باکه کشیده شده است بر استخوانهای دندهها

که سر انها بهم رسیده که باصطلاح اطبا انها را اضلاع خلف گویند

و انها ده استخوانست از هر طرفی پنج انرا شوصه گویند بعضی برسل

ترادف هر یک از اینها را ذات الجنب و شوصه و برسام گویند و بعضی

بر خلاف مذکور اصطلاحات کرده اند بنهایت چون مناقشه در

اصطلاح نیست و ثمرهٔ نزاع در علاج ظاهر نیست بذکر انها نپرداخته

بنا را

بنا را بر اصطلاح مشهور گذاشت و گاه ورم در پرده پسا که سینه را شد

بدو نسبت کرده پس اگر در طرفی باشد از پرده که متصل است باستخوانهای

سینه انرا ذات الصدر گویند و اگر در طرفی باشد که متصل است بمهرهای

پشت انرا ذات العرض گویند اما ذات الجنب خالص هرگاه سبب ان خون

باشد علامت تب دائمی است و دردی از عام اینکه گویا چیزی در عضو

میخلد و تنگی نفس و سرفه شدید یا درد و نفس زدن پی هم

و سرخی رنگ و رخسار و پری رگها و جستن رگهای جهنده

واکثر اینست که تشنگی وخشکی دهان وخشونت زبان وبیخوابی

وهذیان نیز میباشد واقوی علامات در تمییز این ماده در ذات الجنب

که انچه بسرفه دفع میشود که اطبا انرا نفث میکویند مخلوط بخون میباشد

علاج فصد باسلیق از طرف مخالف وجع بکنند واکر قوت قوی باشد

خون بقدر یکه بتغییر رنک کشد بکیرند والا کمتر بکیرند و فصد

باید که در ابتدای مرض بعمل آید زیرا که در فصد انتظار نضج ماده

ضرور نیست ولهذا فصد را در اول مرض میتوان کرد وصاحب خلاصة التجارب

میکوید

میکوید که من فصد را در روز دویم انفع از سایر ایام دانسته ام

ودر سیم بدین منوال بود اکر از اول تا چهارم فصد بعمل امده باشد

در پنجم مسهل باید داد والا در پنجم فصد باید کرد ودر ششم

مسهل باید داد واکر در پنجم نیز بعمل نیامده باشد البته فصد را

در هفتم نکنند واکر اکر در هفتم بکنند در دیکر فصد از جانب

مخالف نباید بعمل آید بلکه از جانب وجع باید کرد وهرچند

اطبا بعد از چهارم را از جانب وجع فرموده اند بنهایت حقیر

تا هفتم هرگاه ماده دموی باشد از جانب مخالف فصد کرده ام

و بسیار نافع یافته ام هرگاه فصد از جانب مخالف قبل از هفتم بعمل

آید فصد باسلیق دیگر از جانب وجع در هفتم بعمل آورند

و اگر در هفتم بعمل نیاورند در نهم و الّا در یازدهم و اگر

بعوض فصد از جانب وجع حجامت میان شانه بکنند در حالتی

که اعراض مرض بسیار شدید نباشد هم شاید و اگر بعد از فصد ثانی

شدت اعراض مرض باشد و یا محتاج بکم کردن خون باشد حجامت

میتوان کرد

میتوان کرد و شیخ الرئیس تجویز حجامت میان سینه کرده و اگر تا یازدهم

هیچ خون نگرفته باشد یا آنکه یک خون گرفته باشد و باز اعراض مرض

از شدت وجع تنگی نفس بسیار و آمدن خون باشد در سیزدهم

یا چهاردهم یا پانزدهم اگر هیچ خون نگرفته باشد فصد باسلیق

از جانب وجع و اگر خون گرفته باشد حجامت میان شانه بکنند و اگر

علامات میل ماده بدماغ از هذیان گفتن بسیار و بیخوابی بسیار

و بیهوشی باشد یا فصد صافن از جانب وجع یا حجامت ساق از جانب

بکند هر چند ابن زکریا در حاوی کبیر منع از خون گرفتن بعد از
پانزدهم کرده نهایت شیخ الرئیس با احتیاج تجویز کرده اما
دوا در اول منضج از عناب سپستان از هر یک پانزده دانه
لبلابه دو مثقال بجوشانند و صاف نمایند و با شیره تخم
کدو سه مثقال و شربت بنفشه یا شربت نیلوفر هر یک که باشد
چهار مثقال قرص طباشیر ملین نیم مثقال بدهند و در اخر
دو لعاب لبلابه و لعاب بزرقطونا و خاکشیر و عرق بید نیم کوب
بدهند

بدهند و در پنجم یا ششم مسهلی بدهند باین دستور عناب
سپستان از هر یک پانزده دانه گل بنفشه گل نیلوفر تخم
خطمی خبازی از هر یک دو مثقال ترنجبین شیرخشت فلوس
خیار چنبر از هر یک ده مثقال روغن بادام شیرین
دو مثقال و همچنین مسهل را در هشتم و دهم و دوازدهم
نیز بدهند و در شانزدهم اگر تب شدتی داشته باشد
و وجع و سرفه شدید باشد باز همین مسهل را در سایر ایام همان

منضج را اگر تعب و مشکل باشد و با سانی بآمدن باشد در مسهل و
منضج دو مثقال بزرکتان اضافه نمایند و بهترین دواها بعد از
مسهل اول در این مرض ماء الشعیر است که بعوض دوا و غذا
و آب میتوان داد هرگاه بعوض منضج مذکور سی مثقال ماء الشعیر
را با چهار مثقال شربت بنفشه و نیم مثقال قرص طباشیر
بدهند میتوانند شد یا آنکه منضج مذبور را بدستور مسطور
بدهند و ماء الشعیر را بعوض آب هر چه تشنه شود بدهند و اگر

شوربا

شوربای از ماء الشعیر و برنج و اسفناج با کدو و یا پی
کدو ترتیب دهند هم شاید و غذا تا چهار دهم مقصود
بر شوربای بیجوانی کند یا اسفناج و کدو و شیره بادام اگر
بیخوابی بسیار باشد شیره تخم خشخاش سفید نیز اضافه نمایند
و پهتی ماش مقشر با شیره بادام طرف شام بدهند
و بعد از چهار دهم اگر وجع ساکن شده باشد و تب تخفیف
یافته باشد خروس بچه بدهند و اگر ضعف زیاد باشد

بعد از چهاردهم با وجود تب میتوان داد و بعد از چهاردهم
اگر وجع و سرفه و تب باقی باشد اگر تب حاد داشته باشد
منضج مذبور را تا دو سه روز و بعد از آن باز مسهل
دیگر بدهند و اگر تب تخفیف یافته باشد و سرفه و وجع
باشد و نفث خلط کم می آمده باشد کاوزبان اصل السوس
از هر یک دو مثقال اضافه نمایند و قرص طباشیر را
کم کنند و مسهل را با اضافه اصل السوس و کاوزبان

دو

و پرسیاوشان از هر یک دو مثقال مویز منقی پانزده دانه
بدهند و احتراز از آب سرد و میوه لازم دانند تا وجع و سرفه
و تب رفع شده صحت حاصل کردد اما ضماد باین نهج
استعمال نمایند که در ابتداء آرد جو گل بنفشه تخم خطمی
یا خطمی با روغن بادام شیرین استعمال نمایند و اگر
قلیلی کتیرا و موم کافوری نیز اضافه نمایند شاید و شیخ الرئیس
ضماد را در ابتداء اکلیل الملک و آرد جو و پوست خشخاش

تعیین نمودند و بعد از هفتم برضماد اقل اکلیل الملک و
تخم کتان و از یازدهم این دو جزو را و آرد باقلا و بابونه
استعمال نمایند و در اواخر بعوض روغن بادام روغن
بابونه بکنند وصفت قرص طباشیر اینست طباشیر
سفید چهار درم ترنجبین سه درم مغز خیارین مغز تخم
کدو نشاسته صمغ عربی تخم خشخاش سفید کتیرا از هر یک
یکدرم بلعاب بزرقطونا سرشته اقراص سازند واکی

سبب

سبب ورم صفرا باشد علامتش نیز تب دایمی است و درد
خلنده و سوزش و سرفه شدید و تنگی نفس و زردی بول
قلق و اضطراب و در صفراوی تشنگی و خشکی دهان
و خشونت زبان و بیخوابی و هذیان بیشتر از دموی میباشد
و در دموی تنگی نفس بیشتر است و زردی بول از قوی
علامات صفراوی ماده است علاج آن بدستوریست
که در دموی مذکور شد سوای آنکه در صفراوی اول مسهل

باید داد در پنجم یا ششم و فصد باسلیق از طرف وجع
باید کرد در معالجه و اگر وجع شدت داشته باشد
و شکی نفس باشد حجامت میان شانه در نهم بکنند و
بسا باشد که احتیاج بحجامت نشود و سایر تدابیر تمام
بهمچنیست که در دموی مذکور شد و تبرید در این نوع
بیش از دموی باید کرد و ماء الشعیر در این
نوع از لوازم است و در منضج مذکور شده تخم کاهو و اگر

بیخوابی

بیخوابی بسیار باشد شیره تخم خشخاش اضافه نمایند

و اگر سبب و دم بلغم باشد علامتش سبکی تب است و
خفت وجع و پیوستگی بول و غلظت آن و نبودن علامات
که در دموی و صفراوی مذکور شد و از قوی علامات
بلغمی سفیدی نفث خلط است یا اندک سرخی علامتش
قریب است بعلاج دو نوع سابق سوای آنکه در این نوع
نیز یک فصد کافی است چنانچه در صفراوی مذکور شد

و بسا باشد که حاجت بیک فصد هم نباشد چنانچه فقیر خود
این نوع را مکرر بدون فصد معالجه نموده ام و در منضج
مذکور در دموی گاو زبان اضافه نمایند و در مسهل
گاو زبان و اصل السوس و بعد از دوازده هم بر سیاوشان
با اجزای مذکوره و باقی علاج بدستور دموی است و تبرید
در این بسیار کمتر باید بعمل آید و اگر سبب ورم سودا باشد
و این بدترین انواع است چنانچه اکثر اطبا گفته اند که این
نوع

نوع قتال است علامتش شدت همان علامتی است که در صفراوی
مذکور شد و سیاهی روی زبان و از اقوای علامات
سیاهی نفث است و دیر بهم رسیدن نفث و بعد از آنکه
بهم رسید بسیار مشکل کنده میشود علاجش نضج است
که در صفراوی و دموی مذکور شده تبرید در این نوع
پیش از همه انواع باید کرد و فصد در این نوع در ابتداء
از جانب مخالف وجع و بعد از آن از جانب وجع بنحوی که

دردموی مذکور شد و در این نوع بعوض مسهل مشروب
احتقان بعمل آورند باین دستور که در پنجم یا ششم عنب الثعلب
تخم خطمی خبازی گل بنفشه با گل نیلوفر گل خطمی تخم کتان
از هر یک سه مثقال عناب سپستان از هر یک پانزده
دانه شیره جو مقشر ده مثقال شیرخشت و ترنجبین
فلوس خیار چنبر از هر یک ده مثقال روغن بادام شیرین
پنج مثقال آب برگ چغندر هفت مثقال نمک طعام نیم مثقال

اول

اول آب و نمک را با یکمثقال روغن بادام بریزند و سایر
اجزا را چهار بخش نموده بچهار دفعه بریزند و آب چغندر
را در آب آخر داخل نمایند و همچنین در هشتم نیز باین
دستور حقنه نمایند و در سایر انواع خصوصاً صفراوی
بعد از نیک مسهل مشروب خصوصاً اگر هذیان و بیخوابی
و سنگینی سر باشد مسهل را بعنوان تحقین بعمل آورند بهتر است
و در این نوع سوداوی منضج سایر ایام و ضماد و مداومت

ماء الشعیر و فصد و حجامت بنهجی است که در دموی مذکور شد
و فقیر در این ایام ذات الجنب سودا وی را معالجه کردم باین
نحو که در پنجم رجوع بفصد کردند منضج دادم و در ششم مسهل
مشروب و در هفتم فصد باسلیق از جانب مخالف کردم
نفث در اول بسیار زرد بود در هفتم سیاه شد و در هشتم
حقنه فرمودم و در نهم اعاده فصد از جانب وجع کردم و در دهم
و دوازدهم باز حقنه فرمودم و در چهاردهم حجامت میان

شانه

شانه کردم اکثر امراض تخفیف یافت و منضج و ضماد بنهجی بود
که در دموی مذکور شد و تا چهاردهم ماء الشعیر بعوض آب
میدادم بعد از چهاردهم چون اندک تب هیجی در صورت
و پشت پاها بود و اعراض ذات الجنب ساکن نشده بود سیاهی
نفث برطرف شد ماء الشعیر را قطع کردم و در شانزدهم
مسهل مشروبی بدستور مزبور دادم تب و وجع و سرفه
بالمره رفع شد و صحت حاصل شد باذن الله تعالی اما

ذات الجنب مغالط و غیر صحیح در اسباب و علامات و معالجات
با ذات الجنب صحیح متحد است مگر اینکه اعراضش از غالب شدت
وجع و حدت تب و بیهوشی و سایر ناخوشیها و علامات
از صحیح کمتر است و بسا باشد که در غیر صحیح ورم در ظاهر با شد
و انتفاخ و ضربان در غیر صحیح بیشتر است و نفث در این نوع
بسیار کم است و علامات و علاج هر یک در دموی و صفراوی
و بلغمی و سوداوی بدستوریست که در صحیح مذکور شد
و اما

و اما شوصه علامتش همان علاماتی است که در ذات الجنب
مذکور شد سوای اینکه در شوصه وجع در استخوانهای
دندهها است که سر آنها بهم رسیده و علامات دیگر آنکه
علیل را نفس تنگی وجع حرکت نمی تواند کرد و هیچ شکل نمی تواند
خوابید و نفث نیز بسیار کم میباشد علاجش نیز در هر یک
از دموی و صفراوی و بلغمی و سوداوی با ذات الجنب
متحد است مگر اینکه در شوصه ابتدا فصد نباید کرد

بلکه در چهارم یا پنجم یا ششم حقنه بکنند بدستوری که در ذات
الجنب سوداوی مذکور شد و بعوض مسهل مشروب در
ایامی که باید مسهل را داختقان بعمل آورند و باقی علاج
از فصد و منضج و تبرید و غذا و ضماد همان علاج ذات
الجنب است و نفع اضمده در شوصه کمتر از ذات الجنب
است اما ذات الصدر و ذات العرض علامت هر یک از
دموی و صفراوی و سوداوی و بلغمی بنحوی است که
در ذات

در ذات الجنب مذکور شد سوای اینکه در ذات الصدر وجع
در ابتدا در کوئی کردنست تا آخر استخوانهای سینه و علیل
نظر بزمین نمیتواند کرد و سر را ببالا نمیتواند کشید و راحتش
در آنست که بپشت یا بپهلوها بخوابد و در ذات العرض
وجع در مهرهای پشت میباشد و علیل بر پشت نمیتواند
خوابید و بچپ و راست نظر نمیتواند کرد و هرگاه سر فرو میکند
از شدت وجع مضطرب میشود و علاج انواع هر یک از

اینها بعینه همان علاج انواع ذات الجنب است سوای اینکه ضماد
در ذات الصدر بر سینه و در ذات العرض بر پشت باید بعمل
آید و چون وجع از هر یک از ذات الصدر و ذات العرض
در وسط است و جانب مخالف و موافق معینا ردو ضد
دوا ابتداء از طرف راست و بعد از آن از طرف چپ باید کرد
و هر گاه بعد از بیستم در هر یک از امراض مذکوره سرفه
و آمدن خلط غلیظ باقی باشد و تب خفیف داشته باشد
خصوصاً

خصوصاً بلغمی هر یک از امراض مذکوره شربت زوفای
که در سرفه مذکور شد با شیره تخم کدو و لعاب بهدانه
از چهار مثقال یا هفت مثقال بدهند و اگر از سفوف
سعالی که باز در سرفه مذکور است بقدر نیم مثقال باشد
زوفا ضم نمایند شاید و اگر بعد از بیستم هنوز تب خفیف
باقی باشد خصوصاً در صفراوی و خلط چندان
غلیظ نباشد اکتفا بشیره تخم کدو و شیره تخم خیار از هر یک

سه مثقال و شربت بنفشه چهار مثقال با لعاب بهدانه

و نیم مثقال از سفوف سعال مزبور میل نمایند تا تب بنهایت

تخفیف بیابد و بعد از آن اگر محتاج بشربت زوفا باشد

بنحویکه مذکور شد بدهند بدانکه آنچه مذکور شد بسایط

امراض مذکوره بود و مرکب از دو و بیشتر انها میتواند شد

مثل جمع ذات الجنب و ذات الصدر و غیر ذلک از تراکیب

و هرگاه مجموع یا اکثر انها جمع شود و علامت اجتماع و جمع

اکثرها

: اکثر یا جمع مواضع مزبوره است علاجش بسیار مشکلست

چنانچه اکثر اطبا تصریح نموده اند بهر حال علاج مرکب همان

علاج مفرد است با نهایت اهتمام و استعمال ضماد بر جمع

مواضعی که وجع دارد ذات الریه ورمی است حار که در

ریتش بهم رسد از خون یا صفرا یا بلغم شور متعفن و گاه

هست که سبب آن نزله حادیست که از دماغ نازل و اکثر

از انتقال ماده خناق میباشد و گاه از انتقال ذات الجنب

وگاه از انتقال سرسام بهم رسد و بهر حال یا دموی یا صفراوی

یا بلغمی است پس اگر سبب آن خون باشد علامتش تب دائمی

و سرفه و تنگی نفس شدید و دردی در سینه با سنگینی چنانچه

گویا چیز سنگینی بر سینه گذارده اند و درد اکثر اینست که

درد در استخوان چنبر گردن کشیده است تا آخر استخوانهای

سینه و گاه بزیر کتف نیز میرسد و گاه تا زیر پستانها نیز

می آید و سرخی رخسار خصوصاً گونها چنانچه گویا گونها را

بچیز

بچیز سرخی رنگ کرده اند و سرخی چشمها و ورم و برآمدگی

تمام صورت خصوصاً پلکها و سنگینی حرکت چشمها و

و عطش شدید و خشکی زبان و گرمی نفس و سرخی زبان

در ابتدا و بعد از ابتدا سیاهی آن و سرخی بول با غلظت

و بالجمله مجموع آنچه از علامات در صداع دموی و ذات

الجنب دموی مذکور شد و اگر سبب صفرا باشد علامتش

تب دائمی است در نهایت حدت و تنگی نفس و وجع اشد

از دموی و سرخی رنگ رخسارها و پری و سرخی چشمها
کمتر از دموی و خشکی زبان و تلخی دهان و گرمی نفس و
حاق و اضطراب و عطش و افزونی مجموع بیش از آنچه
در دموی است و زردی با سرخی بول با رقت و بالجمله
مجموع آنچه از علامات در صداع صفراوی و ذات
الجنب صفراوی مذکور شد و اگر سبب آن بلغم باشد
علامتش تب دائمی خفیفی است با علاماتی که در تب لازم
بلغمی

بلغمی مذکور شد و سرفه و وجع خفیف و شدت تنگی نفس
و رطوبت زبان و بلبوبی بول و غلیظی آن و نبودن علامات
که در دموی و صفراوی مذکور شد اما فرق میان انواع
ذات الجنب و ذات الصدر و میان ذات الریه و شش
اول کیفیت وجع و ذات الجنب و ذات الصدر وجع از
عالم اینست که گویا در عضو چیزی مثل سوزن و جوال دوز
فرو میرود و در ذات الریه وجع از عالم اینست که گویا آن

سنگینی بر سینه گذاشته اند و فرقی دیگر اینست که در ذات
الجنب و ذات الصدر بیخوابی گویا هست و در ذات الریه
خواب بودن زیاد و از علامات خاصه ذات الریه سرخی
بسیار شدید است بقدری که دم بر زنگی و در گونها چنانچه بحدی
گویا گونها را برنگ سرخی رنگ کرده اند و این در ذات الجنب
نمیباشد علاج شیخ الرئیس میگوید که علاج ذات الریه جاری
مجرای علاج ذات الجنب است مگر اینکه ضماد ذات با ذات الریه
باید اقوی

باید که اقوی باشد و اهتمام در تنقیه شش از نفث
بیشتر باید کرد و بالجمله معالجات هر یک از دموی و
صفراوی و بلغمی را بنهجی که در ذات الجنب مذکور شد
بعمل آورند و در ذات الریه ابتدا صندل سرخ و آرد جو
و آب برگ خرفه و قلیلی روغن بنفشه بادام و اگر نباشد روغن
بادام ضماد نمایند و بعد از چهار روز آرد جو و گل بنفشه
و تخم خطمی و روغن بادام و موم کافوری و اگر کثیرا اضافه

نمایند شاید و بعد از ششم اکلیل الملك و تخم خطمی و آرد

با قلا و بابونه با روغن بادام و شیخ الرئیس به مرغ خانگی

و به او دك در ضماد ذات الجنب و ذات الریه بعد از

هفتم تجویز کرده و سایر معالجات از دوا و غذا و فصد همچنین

است که در اقسام ذات الجنب مذکور شده و تشخیص اینکه

در کدام جانب تنش است که فصد از جانب مخالف اول

بکنند بچند چیز میشود اول بیشتر سرخ شدن رخسار

در جانب

در جانب وجع و دیگر سنگینی زیاد در جانب وجع دیگر

زود تر خشك شدن ضماد در جانب وجع اگر در اینها

هیچ فرقی از طرف راست و چپ نباشد اول از جانب

راست و دویم از جانب چپ بدستور دیگر در ذات

الصدر مذکور شد بکنند در ذات الریه سوداوی کم

اتفاق می افتد مگر اینکه اول تب ماده دیگر باشد

و آنهم صلب شود و سوداوی گردد و علامات سوداوی

شدن ماده ذات الریه اینست که روز بروز تنگی نفس بیشتر

شود و نفث کمتر کردد و حرارت بسیار کم شود و استنشاق

هوا بسیار مشکل شود علاجش اینست لعاب بزرک و لهدانا

و حلبه با روغن بادام بنوشند و روغن بادام و پیه مرغ

و پیه مرغ آبی و لعاب ریشه خطمی و تخم خطمی و حلبه و بزرک

ضماد نماید ضعف قلب باعتبار رسیدن بخار سوداوی

میتواند بود دلیل هرکاه با حرارت مزاج و احتراق صفرا باشد

علامتش

علامتش علامات غلبه صفراست چنانچه در صداع

صفراوی مذکور شد علاجش خوردن شربت سیب و شربت

ترنج و شربت لیمو و شربت ریباس و شربت انار و شربت

غوره و دوغ کاوی و طریق ساختن اشربه مذکور شده است

که آب هر یک ازینها را کرفته با ثلث آن قند یا نبات

یا شکر صاف نموده بقوام آورند و در غوره و ترنج و

اکر شیرینی بیش از ثلث کند شاید و مالیدن صندل سفید

باکلاب بر محل قلب وخوردن مفرحات بارده مثل مفرحی

که صفت آن اینست قلیل الدوا وکثیر النفع است تخم خرفه

ده مثقال تخم کشنیز کل کاوزبان از هریک پنج مثقال صندل

سفید سوده طباشیر ورق کل سرخ از هریک پنج مثقال

با شربت سیب واکر نباشد شکر سفید یا نبات یا قند

که برابر اجزا باشند واز دو مثقال تا چهار مثقال

با عرق بید مشک وتخم ریحان وقدومه یا بتنهائی میل نمایند

وطریق

وطریق ساختن شربت سیب مثل شربت بهشتی که در هیضه

مذکور میشود ومفرحی دیکر اقوی از مفرح اول همان اجزای

مفرح اول را با اضافه مروارید ناسفته کهربا ابریشم مقراض

کرده زرشک بیدانه تخم خشخاش سفید از هریک سه

مثقال مغز هیل دو مثقال نودری سرخ عود قماری

بهمن سرخ وسفید از هریک یکمثقال عنبر نیم مثقال و

ورق نقره یکمثقال بدستور اول با دو برابر اجزا شربت

سیب با نبات یا قند بقوام آورده بسرشند و از یکمثقال
تا سه مثقال میل نمایند مفرحی دیگر اقوی از دو مفرح
مذکورین مشهور بمفرح یاقوتی که اکثر اطبا اتفاق دارند
که در تقویت قلب و دماغ که باحرارت مزاج بوده باشد
نظیر ندارد صفت آن اینست مروارید ناسفته شش
مثقال بسد چهار مثقال یاقوت دو مثقال و رق طلا
یکمثقال لاجورد یکمثقال و نیم لعل سه مثقال عقیق یمانی
یکمثقال

یکمثقال بسد یکمثقال کهربا سه مثقال طباشیر هفت
مثقال ورق گل سرخ چهار مثقال گل مختوم و اگر نباشد
گل داغستانی دو مثقال کشنیز خشک سه مثقال تخم گل سرخ
سه سادج هندی زرنباد درونج عقربی زهربای یکمثقال
عود هندی سه مثقال پوست ترنج سه مثقال گاوزبان
گیلانی سه مثقال بادرنجبویه بهمن سفید از هر یک دو مثقال
ریوند چینی تخم کاسنی از هر یک سه مثقال کافور عنبر اشهب

از هریک دو مثقال مشک نیم مثقال ابریشم سه مثقال
املج مقشر پوست هلیله کابلی از هریک بیست مثقال قند
سفید دو برابر اجزا گلاب شربت سیب شربت به آب
انار شیرین از هریک بیست مثقال قند و شربتها و آب
انارها بقوام آورند و اجزا را سائیده و کوبیده و بیخته
باهم بسرشند و از یک مثقال تا دو مثقال میل نمایند و اگر
بدون تنقیه بدن این تدابیر نفع نکند اول بدن را تنقیه

ازصفرا

از صفرا بکنند و بعد از آن مداومت باین مفرحات نمایند
اما تنقیه بدن باین نحو است که سه روز منضج گاوزبان
بادرنجبویه بیخ کاسنی گل نیلوفر سپستان شاه ترهٔ خشک
از هریک دو مثقال شیرخشت ترنجبین از هریک ده
مثقال میل نمایند و دو روز نیم قرص بنفشه مسهل با تنقال
و نیم غاریقون نیم مثقال حب کرده فرو برند و از عقب آن
همان منضج مذکور را با سه مثقال پوست هلیله زرد دو

مثقال گل بنفشه و دو مثقال افتیمون و یا نوزده مثقال عق
هندی طبخ داده میل نمایند و غذا در دو زمسهل نخود آب
و در دوز منضج فتیمه شوربا میل نمایند و اگر یک مسهل کفایت
نکند مکرر میل نمایند تا بدن از اخلاط پاک شده مقویات
و مفرحات نافع افتد و اگر با حرارت مزاج آثار غلبه خون
ظاهر باشد و علامتش همانست که در صداع دموی مذکور
شد فصد باسلیق از دست راست بکند و اگر کفایت نکند

فصد

فصد اسلیم از دست چپ بکند و اگر بعد از فصد احتیاج
بمسهل باشد بنحوی که در نوع اول مذکور شد منضج و
مسهل میل نمایند و بعد از آن از مفرحات مذکوره میل
نمایند و اگر ضعف قلب با حرارت مزاج نباشد بلکه آثار غلبه
برودت از بیاض قاروره و بیاض لون بشره و انتفاع مسخنات
ظاهر شد با علاج آن شربت گاوزبان و عرق بید مشک و تخم
فرنجمشک است و مفرحات که ترتیب باعتدال باشد مثل مفرح

یاقوتی که در قسم اوّل مذکور شد و مفرّح مشهور بدوال

مشک حلوا امّا طریق ساختن شربت گاوزبان گیلانی بیست

مثقال گل گاوزبان ده مثقال بادرنجبویه ده مثقال

در عرق بید مشک و اگر نباشد در آب بجوشانند و صاف

نمایند و پنجاه درم قند سفید بقوام آورند و اگر خواهند

ورق طلا و ورق نقره و عنبر اضافه نمایند و اگر اجزا را

در آب سیب بجوشانند بهتر است امّا طریق ساختن دوال مشک

حلو

حلو زرنباد درونج از هر یک یکمثقال مروارید بسد کهربا

ابریشم مقرض از هر یک یکمثقال و نیم بهمن سرخ و سفید

سادج هندی سنبل الطیب قاقله قرنفل جندبیدستر

اشنه از هر یک چهار دانگ زنجبیل دارفلفل از هر یک

دو دانگ مشک یک دانگ و نیم اجزا را کوبیده و بیخته در

برابر اجزاء عسل شهد که آتش ندیده باشد بسرشند قدر

شربت از یکمثقال تا دو مثقال دوال مشک مخصوصاً

هرگاه ضعف قلب با رطوبت معده باشد بسی نافع است
صفت آن افسنتین رومی صبر سقوطری از هر یک هشت مثقال
ریوند چینی شش مثقال زعفران خوب تخم کرفس از هر یک
چهار مثقال مازوین ساوج مشک مرمکی از هر یک
دو مثقال جندبیدستر یکمثقال و نیم حلو صاف ذو برابر
ادویه اجزا را نرم کوبیده و عسل را بقوام آورند و با اجزا
بسرشند قدر شربت یکمثقال و در بعضی نسخ بعوض ناردین
سنبله

سنبل است و هر یک مناسب است و در بعضی نسخ متأخرین
مروارید دو مثقال اضافه است و در نسخ اصل نیست
و اگر در این نوع احتیاج مسهل باشد منضجی که در نوع سابق
مذکور شد بعوض نیلوفر اسطوخودوس و پرسیاوشان
اضافه نمایند و بدون شربت و مسهل ایارج فیقرا یکمثقال
و نیم غاریقون نیم مثقال حب کرده فرو برند و از عقب آن
همین منضج را با اضافه افتیمون میل نمایند و اگر احتیاج بتکرار

باشد مکرر نمایند تا قلع اخلاط فاسده شده مفرحات

ومقویات تأثیر بلیغ توانند نمود واکر معجون نجاح یافت

شود در قلع امراض سودا وبه خصوصاً تنقیه قلب ودماغ

بی عدیل است واکثر امزجه نافع است باید کرد در روز مسهل

بقدر سه مثقال یا پنج مثقال ازاین معجون داروبرند

واندک آب کرم از عقب ان بنوشند وصفت ان هلیله سیاه

پوست بلیله پوست هلیله کابلی آمله مقشر افتیمون از

هر یک

هر یک ده مثقال سبفایج اسطوخودوس تربد سفید

از هر یک پنج مثقال غاریقون سه مثقال لاجورد

حجر ارمنی از هر یک دو مثقال سقمونیا سه مثقال

اجزا را کوبیده وبیخته با سه برابر مجموع عسل صاف بقوام

آورده بسرشند وبعد از تنقیه شربت بادرنجبویه که صفت

آن این است تخم کاسنی تخم فرنجمشک تخم بادرنجبویه از هر یک

ده مثقال کاوزبان کل کاوزبان بادیان از هر یک پنج مثقال

بنفشه اصل السوس ازهر یک سه مثقال پرسیاوشان
بسفایج افیمون ازهر یک پنج مثقال بادرنجبویه ده مثقال
در گلاب و عرق بید مشک و آب سیب بخیسانند و
بجوشانند و صاف نمایند با قند یا شکر صاف کرده بقدر
یکصد و چهل مثقال بقوام آورند و هر روز بقدر ده
مثقال با عرق گاوزبان تا دوازده روز میل نمایند که
نافع است بالجمله شربت بادرنجبویه و معجون نجاح و

مفرح

١٠٦

و مفرح یاقوتی نسخه اخری که در نوع اول صفت قلب مذکور
شد در اکثر امزجه و انواع ضعف قلب و دماغ نافع است
بدانکه ماء الجبن که عبارت است از دوغ آبی که از
شیر بریده گیرند و جهت دفع مولد محرقه و امراض سودا
ویه و ترتیب اعضا و تفتیح سده ها نافع است ملا نفیس
در شرح اسباب میگوید که منافع ماء الجبن و ادویه
مسهله دیگر بنا بر چند جهت یکی آنکه سبب رقت قوام

ولطافتی که دارد باعراق بدن و بعضوی که مقصود است
میرسد و دفع موادیکه باید میکند دویم اینکه فضلی که
ازو در بدن میماند غذای بدن میشود وسیم انکه شیر
مرکب است و از سه جزو آب و چربی و پنیر هرگاه پنیر ازو
جدا شد باقی میماند دو جزو دیگر که یکی دهن است که مولد
را نرم میکند و نضج میدهد و مهیای دفع میکند و دیگری
مائیت است که بقوت مسهله دفع میکند و این دو خاصیت

باهم

باهم در هیچیک از مسهلات نمیباشد تمام شد کلام ملا
نفیس لهذا در امراض سوداویه قلب و دماغ بعد از انکه
فی الجمله بنهجی که مذکور شد بعمل آورده شد باکر ماء الجبین
بنوشند بدستوریکه مذکور خواهد شد بسی نافع و مکرر
بتجربه رسیده است و طریق استعمال آن موافق انچه ابن
زکریا رازی در فاخر بیان فرموده است و معمول باکثر
متاخرین است و فی الواقع بهترین دستور است اینست

که بز سرخ جوان صحیح المزاج را که چهل روز یا اندکی بیشتر
از زائیدن او گذشته باشد و او را تعلیف با سفناج
یا کاهو و خیار و کشنیز تر و برگ بزرقطونا و شاهتره و
فصیل کرده باشند وقت غروب آفتاب مقدار یکصد و هشتاد
مثقال شیر او را بگیرند و در دیگ سنگ و اگر نباشد مس
تازه قلع جوشانیده بعد از چند جوش از بار برداشته
پانزده مثقال سکنجبین ساده که خوب ترش باشد و نیم مثقال

سرکه

سرکه در آن ریخته بچوب انجیر تر که سر آنرا پوست کنده و ریشه ریشه
کرده باشند برهم زنند شیر بریده شود آنگاه در کرباس
سفتی کنند و نگاه دارند تا تمامی آب آن از شیر جدا شود و
صبح روز آن آب را باز چند جوشی داده کف آنرا گرفته
از بار بردارند و یکی از شربتهائی که مذکور میشود سه
بخش نمایند و هر بخشی را بیک ساعت فاصله میل نمایند
و بعد از هر دفعه که خورده میشود بقدر سی چهل گام راه

روند واگر مزاج در نهایت حرارت باشد بهمان علامات
که در صداع صفراوی و دموی مذکور شد با سکنجبین
ساده هفت مثقال بنوشند واگر آثار احتراق صفرا بسیار
ظاهر نباشد با سکنجبین وافتیمون از سه مثقال یا هفت مثقال
و فقیر مکرر با سکنجبین بزوری موافق نسخه که در حمیات مذکور
میشود دادم و بسیار نافع یافتم و بعد از هر شش روز از
خوردن ماء الجبن یکی از مسهلاتی که در ازا ضعف قلب
مذکور

مذکور شد باید خورده شود بحسب هر مزاج واگر مزاج
شدید الحراره نباشد حب فیمون هم نافع است واگر ماده هندی
وافتیمون را از هر یک سه مثقال شب در ماء الجبن خیسانیده
صبح زود که مسهل باید خورده شود بنوشند در استسهال
مواد بعید نیست و بدل مسهلات دیگر میشود و مدت
خوردن آن بیست و چهار روز باید باشد واگر بکمتر از این
دفع مرض بالکلیه شود کمتر هم میتوان خورد و قد دستور بجهت خنا

مذکور وشد صد وهشتاد مثقال است موافق مشهور وبعضی
نود مثقال گفته اند وبعضی یقین مقدار آب چکیده او را نود
مثقال کرده اند وبگمان فقیر این اختلاف نظر باختلاف
امزجه است واگر مریض تحمل یکصد وهشتاد مثقال آب
شیر داشته باشد بدهند واگر بر معده گرانی میکرده باشد
وترش میشده باشد کمتر از آن بهر قدری که با طبیعت بساشد
بدهند وغذا طرف چاشت قیمه شوربا ونخود آب ودر امزجه
حاره

حاره قلیه تمر وقلیه ذرشک وطرف شب تر پلاو وقلیه پلاو
واز لبنیات وترشیهای شدید ومیوها اجتناب لازم است
واگر شیر بز میسر نشود شیر گاو وشتر وگوسفند نیز جائز
است لیکن شیر بز انفع است وبالجمله ماء الجبین دوای
عظیم النفع است در عامه امراض سوداویه ومواد محترقه
اما صفت سکنجبین افتیمونی که با ماء الجبین خورده میشود
یکی اینست که معمول متاخرین ومکرر فقیر بتجربه رسانیده

وبسی نافع یافته ام وصفت ان افتیمون سناء مکی پنج کاسنی
بسفایج از هریك ده مثقال پرسیاوشان رازیانه اسطو
خودوس از هریك پنج مثقال شاه تره خشك بادرنجبو
از هریك هفت مثقال قند سفید دویست و چهل مثقال
سرکه شد هفتاد مثقال اجزا را بخیسانند و بجوشانند
وصاف کنند و با قند بقوام آورند واگر بدون شیر بز
بعد از تنقیه از سه مثقال یا هفت مثقال بنوشند
هم

هم شاید واگر حرارت مزاج باشد با آب کاسنی بیست مثقال
وآب شاه تره پانزده مثقال هر روزه بنوشند و بعد
از هر شش روز یکی از مسهلات مذکوره را بخورند و
دیگری از تراکیب شیخ الرئیس کرد و رساله ادویه قلبیه
ذکر کرده و تمر قندی نیز از قرابادین علی ترتیب العلل
نقل کرده است و شیخ فرموده که در امراض سوداویه
قلب و دماغ هرگاه ماده سوداوی بسیاری باشد

بسیار نافع است و در مدت ده روز که خورده شود دفع
علت مینماید و فرموده که اگر هم قلیل باشد شربت بادرنجبویه
منفی را نیست تمام شد کلام شیخ فقیر میگویم که شربت
بادرنجبویه که شیخ فرموده همانست که در همین اوراق مذکور شد
وبالجمله چنانچه شیخ فرموده در مواد کثیره وغلیظه
این شربت بسیار نافع است و نسخهٔ اول که الحال نتمه
اول است موافق اکثر امزجه و در اکثر احوال و امراض

سوداویه

سوداویه بتجربه رسیده است و نسخهٔ شیخ در امزجه
حاره مناسب نیست صفت افتیمون ده مثقال بسفایج
تربد از هر یک شش مثقال گاوزبان پانزده مثقال
حاشا زوفا کمافیطوس از هر یک چهار مثقال برسیاوشان
پنج مثقال تخم بادرنجبویه تخم بادروج تخم فرنجمشک
زرنباد درونج بهمن سرخ بهمن سفید ساذج هندی
سنبل قاقله از هر یک سه مثقال و نیم تخم کاسنی اصل

السوس پنج کاسنی ازهریك ده مثقال کلقند شکری
مساوی مجموع اجزا را در سیر که شند بخیسانند و با یکمن تبریز
آب بجوشانند تا بنصف برسد صاف کنند و بجوشند
اگر بسیار ترش باشد قدری که چاشنی شود قند اضافه کنند
و بقوام آورند و این سکنجبین را نیز بدون ماء الجبین
میتوان استعمال نمود بنحوی که در نسخهٔ اول مذکور شد
وصف حب افیتمون موافق نسخه که صاحب جامع صغیر
ذکر کرده

ذکر کرده و فی الواقع ترکیب خوبی است اینست افتیمون
ده مثقال ایارج فیقرا بسفایج ازهریك پنج مثقال اسطو
خودوس سه مثقال و نیم غاریقون دو مثقال و نیم نمك
هندی یکمثقال و نیم اجزا را کوبیده حب کنند قدر شربت
تا دو مثقال با آب گرم بنوشند و چون بنهجی که معروف نیست
بچوب چینی در معالجهٔ امراض قلب و دماغ خصوصا سوداوی
از نسبا د نافع و از مجربات مکرر است ذکر منافع طریق استعمال

ان دوا این مقام مناسب است پس بدانکه چوب چینی تا چندی
پیش از این معروف نبود در کتب طبیه ذکر آن نشده در اوایل
طلوع نیر اقبال نیر والا سلاطین صفویه ادام الله ظلال
جلالته الی یوم القیمه مردم را اطلاع بر آن حاصل شده
انتفاع یافته اند بتلاحق افکار و توالی تجارب بسیار منافع
از وی برده اند و از غرایب اینکه مرضی که معروفست باتشک
و این دوا دوا از اله آن بیعدیل است نیز مقارن پیدا شدن

این دوا

این دوا میان مردم شایع شده بهر حال چوب چینی چنانچه
قیاس و تجربه شاهد است نیز مقارن پیدا شدن این
مایل بحرارت است و یبوست و رطوبت از خلاف بسیار است
و قول باینکه یابس است و بجا و رطوبت بجو یکی الحال شیرینت
آن متعارفست که سبب رطوبت میکند و رطوبت فضلی نیز دارد
جوهر است نه فضلی را قوی را رسا برا قوی است و اما منافع
آن مقوی حرارت غریزی و مقوی قلب و دماغ و کبد و معده

ومقوی باه و پاک کننده روح و خون از کثافات و سریع
النفوذ در اعماق بدن و در ازاله قروح مزمنه و خبیثه و
سوداویه خصوصاً آتشک بیعدیل و در دفع اکله مجرب
و در جمیع اورام صلبیه و امراض سوداویه مثل تب ربع
و بواسیر و اوجاع مفاصل و داء الثعلب و داء الحیه و بهق
و برص سیاه و مالیخولیا نافع و در دفع مواد نزله و فربه
کردن بدن و بروز فرمودن مواد از داخل بدن بظاهر جلد

ودفع

و دفع سمیت اخلاط و مواد بدنی و قطع عادت افیون و خمر
و ازاله امراض و اوجاع مزمنه مجرب و در مجموع ابحر مذکور شد
بعد از یأس از سایر معالجات از استعمال این نجاح تمام حاصل
شده و تجارب کثیره رسیده و از آنست که میگویند پرورش
او از آب حیوانیست و مؤید این معنی است که مشهور است که این
بیخ را از حوالی ظلمات می آورند و بالجمله دوای مفردی
باین عموم الی الان مشاهده شده و خالی از احوال نمیباشد

کر یکیقسمی از اقسام استعمال آن در آن نافع نباشد و اینکه
در بعضی از امزجه یا در بعضی از امراض ضرری از او مشاهده
شده باشد مشند بعدم مراعات بهیچ مناسب آن مزاج و مرض
خواهد بود و بهترین آن اینست که متصف باوصاف عشره باشد
اول اینکه ابلق باشد یعنی نرم و بتعبیر از این وصف در عرف
وخوش قماش میکند دوم سرخ و نیم رنگ باشد هر چند
سفید یا سنکین تر است نهایت سفیدی دلیل خامی و کمی

نضجیت سیم اینکه کم کرده باشد و سطح ظاهر آن مستوی باشد
و از هر طرف شاخها جها بیده باشد چه اکر خلاف این باشد
معلوم است که یا در زمین کم رطوبت نشو و نما یافته باشد
و یبس برا و غالب شده است یا اینست که هنوز بکمال خود
نرسیده باشد بیرون آورده اند چهارم انکه در بزرگی
و کوچکی متوسط باشد و اکر باسایر اوصاف خوب باشد
افراط در بزرگی چندان مذموم نیست پنجم انکه رنگ ظاهر

وباطن چندان مخالف نباشد زیرا که اگر ظاهر سرخ و باطن
سفید باشد دلیلست بر آنکه رنگ ظاهر بعمل وصنع حاصل
شده ششم آنکه سنگین باشد زیرا که سبک کهنه شده و قوتش
بر طرف شده و افراط بر سنگینی نیز دلیل بر غلبه اجزاء آرضیه
است هفتم آنکه کرم زده نباشد بجهت آنکه قوتش ضعیف شده
هشتم آنکه مزه نداشته باشد نهم آنکه بوئی نداشته باشد
دهم آنکه از مغیرات و مفسدات و را محافظت کرده باشد

مثل آب

مثل آب دریا و نم و باران و گرمی آتش و آفتاب از نجا و رنگ
چیزهائی که مفسد مزاج است مثل کافور و فرفیون و جند
ومشك و این شرط آخر شرطیست عام بر اکثر دواها را و وقت
استعمال آن فصل بهار راست و پائیز و فصل تابستان و زمستان
جایز نیست و تابستان بحار المزاج نامناسبست و در زمستان
بامزاج حار و بارد هیچیک نامناسب نیست و آنچه مشهور است
که بمزاج اطفال و پیران موافق نیست کلیه نیست و اگر ضرر می

دیده باشند مستند بعدم مراعات شرایط وبنهج مناسب
خواهد بود اما شرایط استعمال آن اول آنکه تنقیه بدن
از اخلاط فاسده خصوصاً خلطی که سبب مرض است بکنند
یا اینکه این دوا را صلاح و دفع لعبه کوی باشد والا
این بیخ باعتبار تلطف و تفتیح شاید که ازاله مواد فاسد
کرده بلیه عظیم شود و این شرط در اکثر ادویه کلیه جاری است
دویم آنکه در ایام استعمال آن آب ننوشند و بعوض آب
صح

طبیخ چینی را بدستوری که مذکور شد بنوشند و بعد از فراغ
تا چند روز نیز آب نخورند و بعوض آب بعد از فراغ بعضی
اطبا عرق بید مشک و گلاب و عرق گاوزبان و عرق بادیان بحسب
هر مزاج فرموده اند و بعضی دیگر چنین مقرر کرده اند که بیخ
چینی جوشیده همه روزه را ضبط نموده در سایه خشک کنند و
در کیسه یا کاغذی کرده برا و بنویسند که از فلان روز مثل
روز اول یا روز دویم و هکذا تا آخر باز دیگر همان ترتیب

بجوشانند و بعوض آب بنوشند و بهمان نفیر هیچیک از این
دو طریقه ضروریست چه خوردن عرقها را خصوصاً بر
دوی غذا مفاسد میباشد و بهمان ترتیب و عدد ایام خوردن
چینی بار دیگر محتمل پرهیز آن کاریست بسیار مشکل
و خالی از منفعت معتد به بهتر آنست که جوشیده او را هر چه
سیاه و مضمحل نشده باشد ضبط نموده در سایه خوب خشک کنند
که از فساد محفوظ باشد و همه را باهم جمع کنند و بعد از فراغ
انهارا

انها را چند بخش کرده هر روز یک بخش از انرا با قدری آب که
کفایت مریض کند بدستوریکه در اصل چینی مذکور شد بجوشانند
و بعوض آب بنوشند و اگر ده بخش کنند و تا ده روز از این آب
بخورند بهتر است سیم انکه در ایام استعمال آن و تا یکهفته
بعد از فراغ بحمام نروند و تجدید لباس نکنند و اگر بالضروره
شرعی باید رفت بروند و بی توقف بیرون آیند و اگر جامه
ملاصق بدن را بضرورتی باید تبدیل کرد با آب چینی تر کنند
چهارم

انکه از جماع کردن در ایام شربت آن و زیاده رو زبعد از فراغ

اجتناب کند پنجم انکه از حرکات عنیفه و تحمل مشاق بدنیه

بهر عنوان که باشد محرز باشد ششم انکه از عامه امراض

نفسانیه مثل هم و غم و غضب و بالجمله انچه سبب الم نفس

گردد بر حذر بوده اوقات را بعیش و عشرت و سرور و صحبت

اصدقا و رفقا و ظرفا و انچه سبب تلذذ و فرح و انتعاش

نفس و طبع گردد بگذراند بلکه با کمال   الام نفسانیه

نزد

ترک خوردن این دوا اولی و ضررش بسی بیش از نفع است

هر چند در این زمان و اوان توقع غیر این غلط است چنانچه

مضمون بلاغت مشحون این بیت است که لیس البلیة فی ایامنا

عجبا بل السلامة فیها اعجب العجبا و لهذا فضولی من در این

شرط بیجا است   نهایت اگر عاقل بحکم این رباعی عمل کند رباعی

چون رفته بتقدیر دگرگون نشود   یکذره از انچه هست افزون نشود

هان با جگر خویش ز غم خون نکنی   کز خوردن غم بجز جگر خون نشود

عمل نموده مکاره دنیا را چندان بار خاطر نداشته شاید

هفتم انکه با استعمال آن ترك خوردن نمك كند مخفی

نماناد که در بدایت ظهور و انتشار این بیخ قحطی عظیم

در آن بلاد که این بیخ را از انجا می آورند در شهر پیدا شد

و مردم بصحراها رفته اغتذا باصول نباتات می نمودند

و چون این بیخ طعم و رایحه که سبب تنفر باشد ندارد مردم

بیشتر بان راغب میکردیدند اتفاقا در میان ایشان صاحبان

امراض

امراض مزمن خصوصا سوداویه و قروح کهنه بود و از

خوردن این بیخ شفای کامل یافتند و چون این حال

مشاهده شد از این زمین بدیگر مواضع بردند و همین

اثار را یافتند و چون در ان صحرا خوردن ان بی نمك بود

بهر جا که میبردند بی نمك میدادند تا انکه بتوالی تجارب

و تلاصق افکار شربت طبخ ان بدین نهج که الحال متعارفست

معمول شد و چون فعل نمك تقلب اعضا و تخفیف رطوباتست

واینمعنی منافی افعال این بیخ است قیاس بر مقضی ترک عادات

نهایت چون خوردن اغذیه بامثال عادی و مألوف طبع

شده و ترک معتاد مألوف دفعه مضراست در غیر امراض

مزمنه و قروح عتیقه خصوصا هرگاه بطریق قهوه خورده

شود تقلیل کند در مواد کثیره و امراض مزمنه و قروح

خصوصا هرگاه بطریق تعریق خورده شود ترک نماید

هشتم انکه ترک لبنیات کند سوای روغن و در امزجه حاده

تقلیل

تقلیل روغن ضرور است نهم انکه از میوه‌ها و سبزیهای

تازه تیز اجتناب کند دهم انکه ترشی نخورند مگر صاحبان

امزجه حاره که استعمال ترشیهای ملایم چاشنی دار جایز است

بلکه سبب تعدیل میشود خصوصا هرگاه بطریق قهوه

خورده شود و در امراض مزمنه و دردهای کهنه نباشد

نهایت هرگاه چندان حرارتی در مزاج نباشد البته ترک

نماید و خوردن شیرینی ملایم حال شاداب این دواست

مکرر در امزجه حاره که مناسب نیست و افراط در سشیر بنی غیر

امزجه حاره جایز نیست یازدهم انکه بدن را از رسیدن

هوای سرد نگاه دارند خصوصا هرگاه تعریق بعمل آمده

باشد بعد از آن نهایت احتیاط باید کرد زیرا که بدن

بواسطهٔ استعمال این دوا نهایت لطافت بهم رسانده

و بعد از عرق مسامات نیز مفتح شده بود و هوای سرد

و ضد تحلیل و تنقیه که مطلوبست حاصل میشود با وجود

انکه

انکه وجود ضدین بر بدن متعاقب سبب خلل عظیم

میشود قیاس اینمعنی از این باید کرد که هر جسم صلبی را که

خواهند زود گداخته شود یا انکه کوبیده شود مکرر باتش

گرم میکند و بلا فصل با آب می اندازند قابل اذابه و منسحق

میشود هرگاه در معادن و اجساد این اثر کند در بدن انسان

چه خواهد کرد دوازدهم انکه احتیاط نمایند از اموری

که محدث مرض شود که معالجه ان منافی خوردن چینی باشد و از نوا

باید مقدم داشت و ترک خوردن چینی کرده عرض اصلی فوت
نشود و سعی و رنجی که کشیده بیفایده شود اما طریق استعمال
آن انچه اشهر و مکرر بتجربه رسیده دو نهج است یکی با تعریق
و دیگری بطریق قهوه اما انچه با تعریقست در امزجه قوی
و امراض مزمنه و مواد غلیظه و کثیره و وجع ددیر مستعمل است
و این طریقه را در شدت گرما و سردی هوا هیچیک را مناسب
نیست و بگمان فقیر بصاحبان امزجه حاره نیز مضر است و انچه

بطریق

بطریق قهوه است با اکثر امزجه موافق و بهیچ مزاجی هر گاه
مراعات شرایط بعمل آید و مقدار چینی و مقدار آب و تو هیز
موافق مزاج و علت لبته مضر نیست و بهمه امزجه نافع است
و در تعدیل و اصلاح امزجه نظیر ندارد و دائما دستور استعمال
ان با تعریق چنانست که بعد از تنقیه مناسب هر روز از
شش مثقال یا هشت مثقال او را بسیار باریک بپیاله عرق
تخمینا بقدر دم کارد و رق کنند و در حین ورق کردن انچه

مانند آرد شده باشد جدا کنند و بعد از آن ورقرا کشند وشب

در دیگ پیاله عرق گاوزبان و گلاب و بیدمشک وشاهتره

بحسب هر مزاج بخیسانند و روز دیگر با یکمن و نیم آب بوزن شاه

در دیگ سنگ یا سفال یا مس تازه قلع که سرپوشان نیز یکی

از مذکور راست باشد و اطراف آنرا بخمیر گرفته باشد با آتش

بسیار ملایم بجوشانند تا بنصف رسد و معلوم کرده اینکه

آب بنصف رسیده باین نحو است که سوراخی در وسط سرپوش

دیگ کرده

دیگ کرده نصف آب معتبر با چوب چینی در دیگ کند و چوب

باریکی را اندازه گرفته موضع اندازه را ریسمانی بپیچد و نصف

دیگر آبرا بریزند و سوراخ را مسدود کنند و بعد از جوشیدن

بقدر یکه بوقت امتحان رسد سوراخرا گشوده معلوم کنند

که آب بموضع اندازه رسیده یا نه و چون بنصف رسیده دیگر

او را از بار بردارند و بگشایند و مریض را بر روی کرسی نشسته

اطراف خود را بلحاف بپیچد و از سر دیگ را زیر لحاف برد

تا انجا در تمامی بدن برسد و سر و صورت و دهنها باید بر روی لحاف
باشد و اگر علت در عضو خاصی باشد همان عضو را بر روی دیک
بدارند تا انجا در دیک بران عضو برسد و از ان آب در همان وقت
دو پیاله بهمان کرمی بنوشند پس خود را بلحافی بپیچیده
استراحت کند تا عرق خشک کردد و اگر بنیه و مزاج تاب
تعریق هر روزه نداشته باشد بقدر طاقت بعمل آورند بتهای
اگر مرض در عضو خاصی باشد همان عضو را هر روز ببخار ان

بدارند

بدارند و تعریق تمام بدن را هرچند روزی یکدفعه بعمل آورند
پس آب چینی را صاف نموده ضبط نمایند و ثقل انرا هرچه
مضمحل و سیاه نشده باشد در سایه خشک کنند و بنهجی که
مذکور شد بعد از فراغ بعوض آب میل نمایند و آب صاف
را در هر صبح و عصر تا سه فنجان با دو مثقال نبات کرم
کرده بنوشند و تتمه را بعوض آب میل نمایند و قدری را
در نان و قدری را در طعام داخل کنند تا همگی آب در ظرف

شبان و روز صرف شود و اگر آب تمام صرف نشود آتش بیشتر

بسوزانند که از نصف کمتر بماند تا بحدی که یک ثلث آب بماند

و اگر بار زیاده شد با آب را از یکمن و نیم کمتر کنند و بجوشانند

تا به ثلث برسد و در مزاج حار هشت مثقال چینی کمتر از یکمن

و نیم آب جایز نیست و چینی را از هشت مثقال کمتر کنند و بدانکه

در بعضی امراض ادویه مناسب بعلت با چینی میتوان ضم کرد

چنانچه در امزجه بارده و امراض رطبه مثل فالج و بعضی

مفاصلها

مفاصلها دارچینی یا زرنباد را زهر یک تا دو مثقال عشبه

الحامر که یاسمین بری مغربی است تا چهار مثقال و در امراض معده

عود قماری یک مثقال هر یک را مثل چینی ریزه کنند و داخل کنند

و در این طریقه انچه مذکور شد از شرایط همگی را باید بعمل

آورند و البته در این طریق با ترک ترشی و نمک لا ادام است

و تجویز خوردن نهار نیمچی که مذکور شد در خوردن بطریق قهوه

است اما طریق استعمال آن بطریق قهوه چنانست که از دو مثقال

تا شش مثقال او را بحسب هر مزاج با نیم من یا یکمن و پنجاه درم
بوزن شاه آب بجوشانند و چون بنصف رسد صاف کنند
و ضبط کنند و طرف صبح و عصر دو فنجان او را گرم کرده با نبات
خارج است النبن نیز
سفید از یکمثقال تا سه مثقال بنوشند و طریق خوردن
چوب چینی بی پرهیز و بیم اغات وقت چوب چینی چاهی ختائی
بادیان ختائی دارچینی که در هزار و دویست مثقال آب
بآتش ملایم جوشانیده تا ربع آن کم شود صاف نموده بعد از
اغذا

اغذا و غذا از فم معده بقدر دو فنجان بی نبات یا با نبات موافق

مزاج میل نمایند طریق دیگر چوب چینی در سیصد مثقال
آب جوشانیده تا یکفنجان باقی بماند و در بعد از غذای روز
بخورد بعد از آن ثفل او را گرفته در یکصد و پنجاه مثقال
آب جوشانیده تا یك فنجان بماند و بعد از اغذا طعام

شب میل فرمایند و اگر شاید بیخ چینی را حرارتی عارض
شود گاهی شیره تخم خربزه و کوکمرا گرفته با آب بیخ چینی ممزوج

نموده بنوشند وگاه اندک آب خالص میتوان خورد اگر آب
بهر باشد وبجوشند تا ثلثان آن کم شده باشد واگر قولنج و
مغصی عارض شود قدری گرد یا خائیده آب فرو برند واگر
آب خالص خواهد آب مذکور دهند ونار دوا اگر اسهال خون
و مغصی ظاهر شود اندک گل ارمنی وصمغ عربی با آب
چینی سرد کرده بدهند که بسیار نافع و مجرب وسوای این
معالجه نخواهد شد طریق شربت چوب چینی سه روز هر روز

هشت

هشت مثقال چوب چینی و هشت مثقال نبات هر دو را نرم
سائیده در ظرفی کرده عرق بادیان و بید مشک وگلاب
از هر یک پیاله بر بالای آن کرده وشب و روز مکرر بیست
مرتبه آنرا برهم زنند و صبح آب صافی که روی او باشد گرم
کرده بنوشند و روز دویم هشت مثقال نبات و هشت
مثقال چوب چینی را و عرقهای مذکور بر بالای ثفل دو روز
پیش کرده بهمان طریق برهم زنند و صبح آبرا بنوشند

و دو و نیم نبات و چینی را بر روی ثفل دو دو ده کرده آب
صاف را بعد از هم زدن بنوشند و روز چهارم روغن گاو
پاک در فاصل کرده یک قاشق آرد برنج و یک قاشق شکر
صلایه کرده و نیم قاشق تخم ریحان و بران روغن بریان کنند
و ثفل و چینی را با نبات و گلاب و عرق بید مشک در
یکدیگر بجنبه بعد از ان داخل اجزائی که در روغن بریان
کرده نمایند و هیل و دارچینی اضافه نمایند و شه روز

یا بیشتر

یا بیشتر تناول نمایند و یک هفته بعد اقلا از حموضات
و بقولات و مباشرت احتیاط نمایند و سه روز بیشتر اگر
پرهیز کند بهتر است و ما بقی را بعوض آب بنوشند و ضماد بطبع
نسخه خارج اخر شد
در تعیین مقدار چینی اینست که حار المزاج و نحیف چینی را
کمتر بکنند و تا شش مثقال بکنند و بارد المزاج و همچنین
رطب المزاج چینی را شش مثقال بکنند و آب در هر یک
از آنها بقدری که کفایت تشنگی است بکنند چه بدون

عطش است چینی را خوردن و صبر بر تشنگی هر دو مضر است
پس ضابطه تعیین مقدار آب کفایت تشنگی است و تعیین
مقدار چینی تابع مزاج و حال مریض که محرور المزاج باید
چینی را کمتر کنند و همچنین از بسیاری خوردن شیرینیها
و ادویه حاره مجتنب باشد و بعضی ترشیهای ملایم
چنانچه مذکور شد بخورد و صاحب مزاج بارد و رطب
چینی را بیشتر میکند و ابراکثر و در این مزاج گاه باشد
که بعضی

که بعضی ادویه مناسب علت مثل زرنباد و دارچینی و
عود و عشبه چنانچه در طریق تعریق مذکور شد در این
طریقه نیز توان ضم کرد چنانچه بعضی در امزجه حاره
نیز ترنجبین خیسانیدن چینی در مثل عرق نیلوفر و بید و غیره
ذالک کرده بلکه دیدم که بعضی گرم کرده او را طرف
صبح با اطبا شیر میدادند و بگمان فقیر در این طریقه
ضم او با هیچ چیز خوب نیست و چینی بحسب همین طریقه

که مذکور شد منافع بیشمار دارد و هرگاه با چیز دیگر ضم
شد از کیفیت مزاج خود بیرون میشود و آن آثار بر آن مترتب
نمیشود بلی در امراض مزمنه و مواد غلیظه که استعمال
آن با تعریقست هرگاه از رطوبات آن یا قلت تسخین آن
مریض منضرر شود و ضم با چیز دیگر چنانچه مذکور شد
مناسبست و غذای شارب این دوا نیز بحسب امزجه
مختلفست چنانچه در ضمن شرایط اشعار شد

و پرهیز

و پرهیز آنچه لازم است نیز مذکور شد و آنچه باید
خورد اینها است طرف چاشت از مطبوخ خورد کباب
با چلاو و قورمه با چلاو و تر پلاو و اگر رغبت نباشد
یا از مطبوخ دو وقت منضرر میشده با نان و تریا بالنك
و مربای پوست پسته و فالوده بی شیر بعمل آورده شد با
یا شربت قند که با آب چینی باشد یا شربت مذکور و بدون
فالوده و صاحب مزاج حار چنانچه مذکور شد از ترشیها

خوش چاشنی مثل شربت انار و قرصهای لو و امثال اینها
میتواند خورد و هرگاه استعمال چینی بطریق قهوه باشد
و غذای طرف شام تریلا و برقلیهٔ چلاو و کباب چلاو
و در هوای گرم آب چینی را در ظرف مسی کرده بروی
یخ بگذارند که از مرتبهٔ گرم بودن بیرون آید و میل نمایند

و بآنکه مدت خوردن چینی در هر یک از دو طریق نسبت
به امراض و امزجه و احوال مختلف میباشد و آنچه در این زمانه

متعارف

متعارف شده چهل روز است و کمتر و بیشتر هم جایز
است چه اگر در کمتر از چهل روز صحت حاصل شود کافیست
و اگر در چهل روز اثر نفع ظاهر شود و صحت کامل نشده باشد

بیشتر بخورند و بالجمله نظر بموافقت با مزاج باید کرد
و از آن قرار بعدد ایام خوردن را باید قرار داد و در بسی
از امراض بکروز بلکه یکدفعه و دو دفعه اکتفا باید نمود
و بسی از احوال هست که یکدفعه و دو دفعه طبخ چینی نقدر

سکنجبا که تخم گشنا یکمثقال او را جوشانیده باشد باید داد

ولهذا تغیر مدت استعمال آن عموا ذکرده هیضه عبارتست

از حرکت مواد فاسده بدن بعضی بطریق قی و بعضی بطریق

اسهال بشدت و عنف و سبب فاسد شدن غذا است در معده

و باعتبار فساد غذای مواد فاسده که در بدن است نیز

حرکت مینماید و میل بدفع میکند لهذا بشدت و عنف میباشد

علامتش قی و اسهال باهم و دل برهم زدن و تشنگی و گاه

باشد

باشد که درد معده و کرب و قلق و اضطراب نیز باشد و گاه

باشد که دست و پا سرد شود و برودتی لاغری در صورت

بهم رسد و بینی کشیده شود و شقیقه فرو رود و بسا باشد

که بمحل خشن برسد و نبض ساقط شود و علاجش اینست که

آب گرم بحدی که از خوردن آن دهان و گلو سوزد مکرر

بیاشامد تا جمع آن مواد فاسده بقی و اسهال دفع شود و

بعد از آن بقدر سه چهار مثقال خاکشیر و گلاب سرد

بیاشامد و غذا نخورد تا وقتیکه خاطر جمع شود که معده

پاک شده است و بعد از آن شربت انار منعنع یا شربت به

یا رب به یا رب انار ترش با گلاب بیاشامند و اگر اینها نباشد

انار دانه را با گلاب شیرین کشیده با طباشیر یا بی طباشیر بنوشند

یا آب سیب یا آب به و آب انار ترش با طباشیر بنوشند

و اگر بحد غشی و سردی اطراف و سقوط نبض برسد باید

مثرودیطوس یا تریاق فاروق یا هر یک که باشد بقدر دو دانگ

باگلاب

با گلاب بدهند و این ضماد را استعمال نمایند عصاره

لحیة التیس اقاقیا سماق گلنار و گل ارمنی صندل سعد و سنبل

انار را در عدس آرد جو اجزا را کوبیده با آب برگ مورد یا آب

به و سیب بر روی معده ضماد نمایند و طریق ساختن شربت انار

منعنع آنست که آب انار ترش و شیرین را بگیرند از هر یک پنجاه

مثقال و آب نعناع تازه هشت مثقال با قدری قند که چاشنی

او زیاد شود بقوام آورند و طریق ساختن شربت به است

که آب به ترش و شیرین را مساوی گرفته با قند سفید نصف
مجموع بقوام آورند و رب به و رب انار و رب سیب و هر یک
از میوه‌ها آنست که آب هر یک از اینها را بجوشانند تا بربع
برسد بدون آنکه شربت داخل کنند و غذا بعد از فرو نشستن
قی و اسهال کباب با چلاو و یا بی چلاو بخورند و اگر غشی و سرد
شدن دست و پا و سایر اعراض صعبه که مذکور شد بهم رسد

مرغ بچه را کباب کرده آب آنرا بخورانند در معده که از آن [illegible]

عام

عام درد دل میگویند محل آن پایین استخوانهای سینه است
تا ناف سبب آن اکثر ریختن صفرا بمعده شد با علامت خشکی و تلخی
دهان است و تشنگی و تهوع و قی صفرا و درد با شیرینی
و تلخی یا آنچه بقی دفع میشود و بی‌اشتهایی و سایر علامات
غلبه صفرا چنانچه در صداع صفراوی مذکور شد علاج
اگر دل بهم زدن و قی کردن شدید باشد باید اعانت بر قی نمایند
که مواد صفراوی باین طریق دفع شود باین نحو که سکنجبین

ساده با آب کرم و نمک بیاشامد وانگشت یا پر مرغ بزنند تا قی کلی
شده مواد دفع شود و بعد از پاک شدن معده و سکون و
جع اگر باشد شربت انار یا لیمو یا غوره یا ریباس یا رب یکی
از اینها را با عرق کاسنی یا بید یا نیلوفر و اگر اینها نباشد
به تنهائی با بزر قطونا و بدون بزر قطونا میل نمایند و اگر
اشربه و ربوب مذکوره نباشد سکنجبین و بزر قطونا با عرقهای
مذکوره و اگر نباشد با آب و اگر باشد یخ یا برف سرد کرده بیاشامد

واکینها

و اگر اینها هیچیک نباشد آب زرشک یا آب غوره یا آب
لیمو را چاشنی بسیار کمی کرده سرد کرده بنوشند و اگر هیچیک
نباشد بزر قطونا یا با عرقهای مذکوره با آب بجوشند و غذا
آش زرشک یا تمر یا غوره یا سماق و اگر نباشد قوا قروط
دوغ یا سرکه و چند روز باین نهج دوا و غذا بخورند تا
مزاج باصلاح بیاید و اگر قی نیامده باشد سکنجبین و بزر قطونا
و عرق بید را با کاسنی سرد کرده بنوشند و اگر باین وجه

ساکن نشود ملیّن یا مسهلی باید خورد پس اگر وجع بسیار شدید
نباشد خوردن چهار مثقال اطریفل صغیر با آب گرم دفع ماده
میکند و اگر وجع بسیار شدید باشد دو مثقال قرص بنفشه را
کوبیده و حب کرده فرو برند و اندکی آب گرم در عقب آن بنوشند و
اگر قرص بنفشه یافت نشود تمر هندی پانزده مثقال گل بنفشه
گل سرخ پوست هلیله زرد سناء مکی از هر یک دو مثقال آلو بخارا
بیست دانه جوشانیده و صاف نموده با شیرخشت و ترنجبین از هر یک

هفت

هفت مثقال بنوشند و بعد از فراغ از عمل و سکون وجع غذا
بنهجی که مذکور شد میل نمایند و اگر سبب وجع معده حصول
بلغم در معده باشد علامتش رطوبت دهن و بی تشنگی و آروغ
ترش و عدم علامات مذکوره در صفراوی و بلغمی و سفیدی
رنگ و درد و ضعف هاضمه علاج آن خوردن گلقند گل سرخ
افتابی است بقدر چهار مثقال طرف صبح با سکنجبین عسلی
بقدر هفت مثقال یا با گلقند و مصطکی بقدر نیم مثقال

وبعد از سه روز دو مثقال ایارج فیقرا حب کرده فرو برند

و از غرغره آن اندک آب گرم بنوشند و اگر محتاج بتکرار باشد

مکرر ایارج فیقرا را بکر وزد رمیان بجویند تا همه قلع شود و اگر

ایارج فیقرا نباشد از این سفوف بقدر سه مثقال به آب

گرم بنوشند تربد دو مثقال مصطکی زنجبیل از هر یک نیم مثقال

نبات چهار مثقال و اگر اجزای این سفوف یافت نشود دو مثقال

تربد را کوبیده حب نموده فرو برند و اندک آب گرم از عقب آن

بنوشند

بنوشند یا تربد را با گلقند مخلوط نموده بجویند و اگر گلقند

یافت نشود قهوه زنجبیل بجویند و اگر بآن رفع نشود بعد از آن

ایارج فیقرا و اگر نباشد تربد را به هیچ مذکور بجویند و اگر

هیچیک یافت نشود تخم شبت و تخم ترب را جوشانیده صاف نموده

نیم گرم با نمک بیاشامند و قی کنند تا بلغم بقیه دفع شود و بعد از

مسهل باقی چند روز مدام و مثل بجویدن گلقند با مصطکی یا

معجون نوشدارو با آمله و مصطکی یا مصطکی تنها بکنند و غذا

بخورد آب و تریاک و دوغ و غیر او و مسهل نان و مربای بالنک یا مربای
پوست پسته یا شربت قند و اگر سبب وجع معده نفخ باشد علامتش
حرکت ریاح است در معده و آروغ و نفخ شکم و حرکت وجع
از محلی بمحلی علاج بسهل است که در وجع معده بلغمی مذکور شد

و خوردن معجون کمانی که صفت آن اینست زیره کرمانی و
در سرکه خیسانیده پنجاه مثقال فلفل سیاه پانزده مثقال
سداب ترنجبیل از هر یک بیست مثقال بوره ارمنی پنج مثقال

ادویه

ادویه را کوبیده باشد و وزن ادویه عسل بقوام آورده
سرشته قدر شربت دو مثقال و خائیدن کندر و دویره و آب
انار فروبردن بسیار نافع است و در این نوع ضعف معده

اگر سبب ضعف قوتهای معده یکی از اسباب وجع معده
مذکوره باشد علامت و علاج هر یک مذکور شد و اگر بدون
اسباب مذکوره ضعف در قوتهای معده باشد علاجش خوردن
آمله پرورده و هلیله پرورده است با مصطکی با طباشیر

بحسب مزاج واگر باحرارت مزاج باشد آنچه در نوع اول وجع
معده مذکور شد و رب به و شربت به و شربت فواکه و شربت
به لیمو با طباشیر یا بی طباشیر و شربت فواکه اینست آب
انار ترش و شیرین و آب به ترش و شیرین و آب سیب ترش
و شیرین و آب امرود ترش و شیرین از هر یک یکجزو آب زرشک
نصف یکی از اینها با ثلث مجموع شکر صاف یا قند بقوام آورند
و طریق ساختن شربت به لیمو آب به ترش و شیرین سه
جزو آب

جزو آب لیمو یکجزو با قند بقدری که چاشنی شود بقوام
آورند و اگر با برودت مزاج باشد آنچه در وجع معده بلغمی
مذکور شد و معجون نوشدارو و جوارش عود که صفت
آن اینست عود قماری ده مثقال سنبل الطیب قاقله کبار
زعفران پوست ترنج قرنفل بادرنجبویه مصطکی از هر یک
سه مثقال رب سیب ترش گلاب از هر یک پنجاه مثقال
آب لیمو سی مثقال نبات یا قند یکصد و پنجاه مثقال ادویه

را کوبیده و بیخته نباترا با آبها و گلاب بقوام آورده

بسرشند و تا دو مثقال میل نمایند جوارش عود نسخه دیگر

سهل الاخذ عود قماری پنج مثقال پوست ترنج ده مثقال

مصطکی یکمثقال نبات نود مثقال اجزا را کوبیده با نبات

بقوام آورده بسرشند و قدر شربت تا چهار مثقال و

خوردن اطریفل صغیر و مداومت بآن در انواع وجع

معده و ضعف آن نافع و مجربست و بعد از تنقیه در ضعف

معده

معده که با برودت و رطوبت معده و مزاج باشد علاج منتشر

همانست که در وجع معده بلغمی مذکور شد خوردن شربت

افسنتین نافع و مجربست و فقیر بسیاری از این نوع ضعف

معده را باین نهج علاج کرده و صفت شربت افسنتین آنست

افسنتین پنجاه مثقال انیسون گل سرخ سلیخه اسارون

از هر یک ده مثقال سنبل الطیب مصطکی از هر یک هفت مثقال

اجزا را بغیر از مصطکی بجوشانند و صاف کنند و با سیصد

مثقال قند سفید بقوام آورند بعد از آن مصطکی را صلایه
کرده با آن ممزوج سازند و هر روزه از پنج مثقال تا هفت مثقال
از آن و با گلاب بنوشند و اگر نیم مثقال مغز هیل با گلاب اشیره
کشیده با رب به بنوشند نافع است و تا دوازده روز میل نمایند
و غذا طرف چاشت نخود آب یا کباب و طرف شام تریلا و و
بدانکه سفوف ارسطو از ادویه کثیر النفع و بجهت ضعف معده
و فساد آن و سوء الهضم بسی نافع و مقوی قلب و دماغ و
مفرح

و مفرح و بالجمله در تقویت معده و دماغ و قلب بی نظیر است
قدر شربت از نیم مثقال یا یک مثقال و نیم و بجهت هضم غذا
بعد از طعام باید و صفت آن این است قرنفل ساذج هیل عود
اسارون مصطکی پوست هلیله کابلی اشنه فو بجسپل
نارمشک دینه کمونی دارچینی فلفل دار فلفل زنجبیل قرنفل
ناردان جوز بوا قاقله از هر یک دو مثقال مثل عنبر کافور
از هر یک یکمثقال نبات شش برابر مجموع اجزا نرم کوبیده

باهم مخلوط نمایند و تا رقیق که در این زمانه یافت نمیشود

از اجزای این سفوف است و چون الحال مفقود است بدون

آن مستعمل است قولنج که عبارتست از درد شدید رودها

که سبب آن احتباس ریح و براز است در رودها و محل این

وجع ما بین ناف است تا پشت ظهار و بطرف راست و چپ

نیز میل میکند بجهت آنکه وجع رودها باین نحو است و سبب

آن کو بلغم غلیظی است که در رودها مخلوط با ثقل سده

وباعث

و باعث حبس آنها گردیده یا ریحی است غلیظ که از رودها

محبوس شده یا ثقل است که خشک و غلیظ شده گردیده در رودها

محبوس شده است علاج آنست که منضج ریح الثعلب با بونه

دار یا نه بسفایج از هر یک دو مثقال سپستان ده دانه ترنجبین

ده مثقال روغن بادام تلخ دو مثقال بنوشند و اگر معجون

کمونی یافت شود قبل از منضج دو مثقال فرو برند و شیافی

از شکر و نمک و بوره ارمنی استعمال نمایند یا شیاف از صابون

وشکر و نمک و شحم حنظل با گل بنفشه وشکر و نمک با بوره
و شحم حنظل هر یک که باشد و اگر هیچ یک نباشد نمک ترکی بس اگر
طبیعت گشوده شد و وجع ساکن فیها و الا محتاج بحقنه است
وصفت این حقنه لتغلیر ادیانه بسفایج بابونه تخم کرفس
سناء مکی اکلیل الملک تخم سنبلیله اصل السوس گاو زبان
از هر یک دو مثقال سپستان بیست دانه ترنجبین فلوس از
هر یک ده مثقال شیره تخم کافشه ده مثقال سبوس گندم ده مثقال

آب برگ

آب برگ چغندر ده مثقال ریوند چینی یکمثقال اگر نباشد
بوره ارمنی یکمثقال نمک طعام یکمثقال روغن بادام تلخ
و اگر نباشد شیرین پنج مثقال اول نمک را با یکمثقال روغن
بادام نرم کنند و بعد از آن سایر اجزا را بجوشانند بجوش کرده در
چهار دفعه بزنند و اگر تمام اجزاء این حقنه یافت نشود
هرچه بهم رسد کافیست و غذا را تا طبیعت گشوده نشود
البته نخورند و بعد از آن نخود آبی با دارچینی و زیره و زعفران

میل نمایند و از آب بسیار سرد البته احتراز نمایند و
اگر بقیه وجع بعد از حقنه باشد دود یکبار منضج و دود
بسبب
بعد از احتقان نمایند تا ماده بالمره دفع شود و اگر
قولنج غیر از اسباب مذکوره باشد از علاج و رمی و سایر

انواعیکه مذکور شد رجوع بطبیب حاذق است و زحیر که انرا

در عرف عام پیچش گویند حرکتی است از روده که متصل است بمقعد
انرا امعای مستقیم گویند و برای دفع براز و باین حرکت

دفع

دفع میشود مگر رطوبت از عالم آب منی گاهی مخلوط بجوهی و گاه
بیرون سبب آن گاه باشد که رطوبت گزنده با آنکه باین روده
حروح
میرخنه باشد و سبب این حالت میشده باشد علامتش
این رطوبت نشست یا هیجش و زور نشستن بکمرگاه و زیر شکم
بادام
علاجش خوردن لعاب ریشه خطمی و بارهنگ و روغن [بادام]

اگر
است با سفوف ابن ماسویه اگر یافت شود بقدر یک مثقال
خبازی
یافت نشود بدون ان وصف این است تخم خطمی بنفشه تخم

مقشر از هر یک پنج مثقال نشاسته بو داده سه مثقال
صمغ عربی گل ارمنی از هر یک دو مثقال اجزا را کوبیده و بیخته
و ممزوج کنند و این سفوف در هر یک را انواع زحیر که مذکور شد
میشود و نافع است در زحیر مسهل با ادویه مذکوره میشود
بدهند که در تسکین شدت پیچش بسیار نافع است و غذا
شوربای برنج با شیره بادام و طرف شام چلاو با زرده
تخم مرغ اگر باین علاج دفع شد فبها و الا عنب الثعلب و ریشه

خطمی

خطمی از هر یک دو مثقال سپستان ده دانه جوشانیده صاف
نموده با ده مثقال فلوس و دو مثقال روغن بادام بنوشند
و اگر محتاج به تکرار شود باین نحو مکرر و زود میان مسهل
را بنوشند تا نافع شود و اگر سبب آن ریختن صفرا باین روده
باشد علامتش خروج صفرا است با پیچش و سوختن مقعد
و تشنگی و تلخی دهان و سایر علامات غلبه صفرا چنانچه در صداع
صفراوی مذکور شد علاجش دو مثقال بزرقطونا و یک مثقال

با دهنات را با لعاب ریشه خطمی و اگر یافت شود عرق بید بنوشند
و اگر با این علاج رفع نشود مسهلی که در نوع اول مذکور شد
با صاف گل نیلوفر دو مثقال بنوشند و بدستور نوع اول
تکرار مسهل با احتیاج نمایند و غذا در این نوع اش شوربا
با شیره جو میل نمایند و بعد از تکرار مسهل اگر باز زحیر باقی
باشد و صفرا با خون یا بی خون دفع میشده باشد با سفوف الطین
با شیره تخم خرفه و شیره تخم کشنیز میل نمایند و اگر پیش بسیار

باشد

شدید و با خون باشد سفوف الطین را با روغن بادام چرب کرده
با لعاب بهدانه و عرق بید بنوشند و بعد از کم شدن خون
بیخش با شیرهای مذکور و صفت سفوف الطین اینست
تخم ریحان بو داده تخم مرو بو داده بزرقطونا بو داده نشاسته
صمغ عربی گل ارمنی اجزا را مساوی سوای تخمها را کوبیده
با هم ممزوج نموده از یکمثقال تا دو مثقال بدستور مذکور
میل نمایند و بعد از بر طرف شدن خون و نهایت تخفیف

پیچش اگر باز تردد باقی باشد سفوف حب الرمان با در بیرو اگر هنوز

اثار غلبه صفرا باشد چنانچه مکرر مذکور شد بادر سفوف

تخم خرفه و شیره تخم کشنیز بو داده میل نماید و صفت سفوف

حب الرمان اینست انار دانه بو داده ده مثقال بلوط کرد سماق

زیره کرمانی در سرکه خیسانیده و خشک کرده تخم مورد درد

سنجد کشنیز خشک بو داده خرنوب آرد کعک از هر یک پنج مثقال

عود نیم مثقال امله مقشر یکمثقال و نیم اجزا را کوبیده و بیخته

قدر دهن

قدر شربت از یکمثقال تا دو مثقال و در سایر انواع زحیر

که مذکور شد بعد از چند مسهل باین نهج کرد این نوع

مذکور شد علاج کنند و آنچه بعد از این و رای معالجه

اسهال مذکور میشود بعد از مسهلات مذکوره در زحیر

هم نافع است سفوف دیگر مسمی بسفوف لولوئی که بعد از

معالجات مذکوره در اسهالات نافع است خون را بر طرف

و طبیعت را قبض میکند و در اسهال صفراوی نظیر ندارد

وصفت این آنست مروارید ناسفته چهار مثقال بسد سوخته

گلنار طباشیر خرنوب گل ارمنی گل قبرسی تخم گل صندل سفید

بارهنگ بوداده تخم حماض بوداده تخم مورد وارد کنار زرد سنجد

زرشک منقی کثیرا خشک بوداده صمغ عربی بوداده جو مقشر

بوداده طراثیث بزرقطونا بوداده از هر یک سه مثقال

کهربا گل داغستان مصطکی اقاقیا از هر یک دو مثقال

انار دانه پنج مثقال مجموع اجزا را سوای بزرقطونا و

بارهنگ

و بارهنگ نرم سائیده و کوبیده سفوف سازند قدر

شربت از نیم مثقال تا دو مثقال با رب به دو مثقال و شیره

تخم خرفه بوداده دو مثقال اگر سبب احتباس ثقل یابسی

در امعا باشد یعنی سده از انتقال در امعا حادث شده

باشد که طبیعت متوجه دفع آن شده این حرکت را میکرده

باشد علامتش سنگینی شکم و زور و پیچش دائمی و بدون

آمدن اثقال یا بسته یا پیچش بعضی اوقات و فرق واضح

ظاهر میان این نوع وسایر انواع باین نحو باشد که همیشه
فلوس یا سماق واجبه دانه فرو برند اگر بیرون آید دفع شود
این نوع نیست واگر دفع نشود یا بعد از چند دفعه احتباس
دفع شد این نوع است علاجش عنب الثعلب و ریشه خطمی را
جوشانیده با ضماد یا دهنک و روغن بادام بنوشند اگر
محتاج بمسهل شوند نسخه که در نوع اول مذکور شد مسهل
بخورند و همچنین اگر محتاج به تکرار شوند بدستور تکرار نمایند
وغذا

وغذا نیز بدستور نوع اول است واگر سبب آن سرمائی
باشد که بمقعد رسیده باشد از عالم نشستن بر سنگ سردی
یا فرو رفتن بآب سردی باید بنحو دیگر علاماتش مقدم سبب
مذکور علاجش نشستن بر سنگ گرم و سنگ گرم با نمک
گرم یا خاکستر گرم را در کیسه کرده بر او نشینند و بر کمر بندند
و مقعد و کمرگاه و زیر شکم را بروغن بادام گرم چرب کند
و با دهنک را بروغن بادام چرب کرده با لعاب ریشه

خطمی بنوشند و غذا بنحوی که در نوع اوّل مذکور شد میل نمایند

واگر بآن علاج دفع نشود بنحوی که در نوع اوّل مذکور شد

علاج نمایند خلاصه آنکه در معالجه این انواع چیزی که

مذکور شد تفاوت چندان نیست و از دوا و غذا آنچه که

نیز و بکیفیت بواسیر دانه چند است که در مقعد بدید می آید

گاه در ظاهر و گاه در داخل و گاه در داخل و هم در خارج

و بهر تقدیر یا او وجعی است که چون از اینها می آید با عفونت

یعنی کر

یعنی که چون از او می آید و با او دم وجع است یا بی دم

وجع است و آن و اینها خالی از این سه شکل نیست یا دانه

چند است بشکل ثالیل کوچک در نهایت صلابت و آنرا

ثولولیه گویند و این بدترین انواع است زیرا که ماده

آن سودای صرف خالص است دیگری دانهایی پهن و بزرگ است

و ارغوانی رنگ شبیه بدانه انگور سرخ و آنرا عنبیه گویند

و ماده این نوع ما بین دموی و سوداوی است و دیگری

دانهای نرم سرخ رنگ بشکل توت وانرا توثیه گویند و

سبب این نوع خون است قریب بصرافت وبالجمله سبب مطلق

بواسیر خون سوداویست که باین محل میریزد و سبب حصول

این دانها ورم ووجع میشود وهرچه سوداویت در

او بیشتر قوتش از برای علاج کمتر است و برمنوال صاحب

بواسیر نشستن نیز سبب حصول وحدوث این علت میشود

وعلامات مطلق بواسیر اینست که رنگ صاحب بواسیر

بزردی

بزردی وسبزی میزند واکثر اینست که رنگ قلعی میباشد

وصورت وچشمها منتفخ میباشد وهضمها ضعیف وقوی

جماع بسیار کم میباشد ودندانها ضعیف وبد رنگ باشد

وبسا باشد که منقبض در حرکات دو دیست شود وگاه

باشد بجا ادرار بواسیر سبب دوار وصداع شود علاج

این بچند وجه باید کرد اول تنقیه بدن واصلاح مزاج کند

وطحال ومعده که تولید اخلاط فاسد شود دوم تدبیر کشودن

خون آن هرگاه بند شود سیم تا بیرون آید و وجع آن چهارم

تدبیر بند کردن خون هرگاه بحد افراط رسد پنجم تدبیر قطع

واسقاط دانها که بالمره دفع شود اما اول بدانکه فصد

باسلیق وصافین و رجوع در تنقیه ماده بواسیر بسیار

نافع است و فصد اسیلم از دست چپ در اصلاح طحال

که این نیز باصلاح بواسیر میشود نیز نافع است و شیخ

الرئیس فصد خالص را که رگی است که محل فصدش در دو بن انگشتان

زانو است

زانو است قوی در فصدهای دیگر فرموده است و حجامت نا

بین و رگین نیز فرموده است و بعد از فصد اگر تنقیه شود

سهجی که در ضعف قلب مذکور شد باین نحو که در ربع مذکور

خواهد شد با علامات غلبه هر خلطی موافق آنچه مذکور شده

بکند هم شاید و بعد از تنقیه و مداومت بمقویات معده محجم

در ضعف معده مذکور شد بکند و اگر اصلاح کند بجوزدل شربت

ماء الحیوة یا سکنجبین بزوری سهجی که در هر باب از حمیات مذکور

خواهد شد بکند هم شاید و اگر عوض مسهلات بی کرد ضعف
قلب مذکور است اطریفل مقل ملین از سه مثقال تا شش مثقال

با آب گرم بنوشند بسیار نافع است صفت آن پوست هلیله
کابلی پوست هلیله زرد هلیله سیاه آمله مقشر افتیمون
اسطوخودوس از هر یک ده مثقال تربد سفید هفت مثقال
فلوس خیار چنبر مقل از هر یک سی مثقال فلوس و مقل را
در آب کنند تا حل شود و سایر ادویه را کوبیده و بیخته بروغن
بادام

بادام هفت مثقال چرب کرده و دویست و پنجاه مثقال عسل
را بقوام آورده و نزدیک بقوام مقل و فلوس را داخل کنند
و از روی آتش بر دارند و با سایر ادویه بسرشند و مداومت
بخوردن اطریفل صغیر در ازاله بواسیر مجرب و بسیار باشد
که مداومت با طریفل صغیر و گاهی خوردن اطریفل مقل
ملین مغنی از تنقیهای دیگر باشد خصوصاً بعد از فصد در
صلاح مزاج صاحب بواسیر مداومت بخوردن شربت زرشک

بسی نافع و مجربست و فقیر مکرر بعد از فصد و چند دفعه
اطریفل صغیر و مداومت بخوردن شربت زرشک فرمودم و بسی
نافع بود وصفت شربت زرشک اینست زرشک دانه دار
خوب را بخیسانند و بجوشانند و صاف کنند و با نبات و شکر
صاف بقوام آورند و نبات و شکر بمقدار باید که شربت
خوش چاشنی مایل بترشی باشد و اگر بعد از قوام آمدن شربت
در پنجاه درم شکر سه متقال طباشیر سائیده اضافه نمایند
زعفران

انفع است خصوصا هرگاه آثار حرارت چنانچه در صداع
حار مذکور شد ظاهر باشد و این شربت را از پنج متقال تا ده
متقال با عرق کاسنی و به تنهائی میل نمایند و بعضی اوقات
حب مقل یا معجون حب الحدید هر یک باشد بسی نافع است
وصفت حب مقل اینست پوست هلیله کابلی آمله مقشر
پوست هلیله زرد تخم کندنا یا تخم ترتیزک تخم ریحان از هر یک
پنج متقال مقل زرد پنجاه متقال مقل را در آب حل نمایند

وسایر ادویه را کوبیده و بیخته با هم بسرشند و حبها بقدر
نخودی بسازند و از هفت دانه تا دوازده دانه فرو برند
و همین اجزای حب را اگر با دو برابر مجموع بقوام آورده بسرشند
معروفست بمعجون مقل و قدر شربت این معجون دو مثقال

وصفت اطریفل مقل اینست پوست هلیله زرد آمله مقشر
پوست بلیله از هر یک ده مثقال مقل زرد سی مثقال مقل را
در آب کند و سایر اجزا را کوبیده با دو برابر مجموع عسل بقوام
آورده

آورده بسرشند و اگر بدون عسل بطریق حب استعمال
نمایند هم نوعی از حب مقل است قدر شربت از حب تا دوازده
دانه و از معجون تا سه مثقال وصفت معجون خبث الحدید
که معروفست بمجیوش اینست موافق نسخه قانون پوست هلیله
کابلی پوست هلیله آمله مقشر فلفل دار فلفل سعد کوفی
زنجبیل شیطرج هندی سنبل الطیب از هر یک ده مثقال
تخم شبت تخم کندنا از هر یک چهار مثقال خبث الحدید مدبر

مثقال اجزا را تمام نرم صلایه کرده بدو مثقال روغن گاو
چرب کرده باد و برابر مجموع عسل بقوام آورده بسرشند و بعد
از ششماه استعمال نمایند قدر شربت تا یکمثقال واگر
دو مثقال مشک هم اضافه نمایند شاید واین معجون را
صاحب مزاج حار چنانچه علامات حرارت مزاج بارها
مذکور شد بخورد اولی است وطریق تدبیر خبث الحدید
که چرک آهن است نرم صلایه کرده تا چهارده روز در سرکه
بسیار تند

بسیار تند بخیسانند و در سحق مبالغه بسیار شود که
هرچه سحق بیشتر شود بهتر است وبدانکه نرم داشتن طبع
بصاحب بواسیر لازم است وهرگاه یبس در طبیعت باشد
کاهی تمر هندی والوی بخارائی و زرد الوی خشک را
بخیسانند وطرف صبح آب آنرا با شیر خشک یا بر تنهائی
بنوشند واگر قدری انجیر هم باسایر اجزا بخیسانند
بهتر است واگر شربت تمر هندی باشربت الوی بخارائی

اکثر اوقات بنوشند هم در نرم داشتن طبع و هم در

تسکین حرارت مزاج نافع است و طریق ساختن شربت هم

والو مثل شربت زرشك است و قدر شربت هم مثل او است

و غذاهائی که ملین طبع باشد صاحب بواسیر را نافع است

و پرهیز از هر غذای غلیظی و از هر چه مولد سودا باشد

مثل بادنجان و عدس و چیزهای شور خصوصا ماهی نمکسود

و گوشت قدید و سبزیها نشد لازم است و شیخ الرئیس

لبنیات را

لبنیات را منع کرده و خاگینه با زرده تخم مرغ و کندنا با

اندك پیاز مناسب دانسته و دیگر آنچه در باب غذای صاحب

ربع مذکور میشود اصحاب بواسیر را نیز نافع است و سایر

تدابیر ربع بواسیر بهم نزدیکست اما در تدبیر گشودن

خون بواسیر وقتی باید کرد که دفع معتاد آن باز ایستاده باشد

و در آنها ممتلی گشته باشد و دردی یا ورمی یا فسادی دیگر

از آنجا در ایشان در بدن حادث شده باشد پس باید که مریض

مکرر بحمام بروند و ساعتی در میان آب نیم گرم بنشینند و

بمجموع یا بعضی این دوغنها موضع را چرب کنند و روغن هسته

هلو یا ستنا بود و روغن هسته زردالوی تلخ و روغن کوهان

شتر و مغز ساق گاو و مغز ساق بره هر یک را اینها با مقل

یا بدون مقل و اگر با اینها گشوده نشود پیه نای را روغن گاو

بحقنه ضماد نمایند و اگر نیز با این گشوده نشود آب پیاز را

با زهره گاو استعمال نمایند و اگر بجود مصلحتا از این دو جزو

نماید

نمایند قوی است و اگر با زمنفتح نشود هسته تمر هندی در

سرکین کبوتر اضافه نمایند و شیخ الرئیس مومیج را نیز با

اینها تجویز فرموده و فصد صافین احیانا یا فصد خالص در

گشودن خون بواسیر بسیار نافع است و بسا باشد که بعد از فصد

صافین احتیاج با دویه مذکوره نشود لهذا اول باید فصد کرد

و بعد از فصد ادویه مذکوره را بهمان ترتیب استعمال نمایند و اگر

از استعمال ادویه مذکوره وجع بهم رسد باشد باید شود ادویه

که بعد از این در تسکین وجع و ورم مذکور خواهد شد

استعمال نماید تتمیم تدبیر تسکین وجع و ورم بواسیر است

خواه ابتداء حادث شده باشد و خواه بعد از استعمال دوای

حاد و قطع حادث شود هرگاه وجع بواسیر شدت کند و خون

آمدن حبس شده باشد اولا بنهجی که مذکور شد در گشودن

ان سعی نماید و فصد از باسلیق یا صافن بکند و اگر

یکفصد کفایت نکند تکرار فصد بکند و بعد از فصد نشاندن

زلو بدور

زلو بدور مقعد بسیار نافع است و اگر یکدفعه کفایت نکنند

تکرار نمایند و در هر دفعه از پنج عدد تا ده عدد باشد

وجع بواسیر احتراز از حیوانی و شیرینی را لازم دانند

و تبرید بمبردات دوائیه و غذائیه چنانچه در صداع حار

و درد چشم و درد گوش و خناق بعمل آورند و استعمال

نمایند روغنهائی که در تفتیح خون بواسیر مذکور شد در

تسکین وجع بین نافع است و مرهمهای برکن اوجاع بواسیر انتهاست

اکلیل الملک عدس مقشر از هر یک یکجزو اجزا را کوبیده با زرده

تخم مرغ و روغن گل سرخ استعمال نمایند مرهم دیگر اکلیل

الملک گل خطمی تخم کتان از هر یک یکجزو مقل میعه سائله از هر یک

نصف جزو افیون و زعفران و پیاز و روغن گاو پخته از

هر یک سدس مغز سر مرغ و ساق گاو و روغن کوهان شتر زده

تخم مرغ بقدری که سایر اجزا را سرشته شود و روغنها را

بگدازند با زرده تخم مرغ و سایر ادویه مرهم نموده استعمال

نمایند

مرهمی دیگر کندر را بر لته بپیچیده و در زیر خاکستر گرم بنهند

و بعد در روغن گاو کهنه یا روغن مغز زرد آلوی تلخ بریان

کنند و [illegible] و [illegible] پاها و [illegible] صلایه کنند تا مرهم

شود پس بردارند و استعمال نمایند و اگر قلیلی مقل اضافه

نمایند بهتر است یا آنکه کندرهای مذکور را با آب سفیده

قلع و پیه مرغابی و پیه گاو و موم گاو فوق مرهمی نموده استعمال

نمایند مرهمی دیگر سفیده تخم مرغ با روغن گل سرخ دنها

سرب چندان صلایه کند که رنگ سیاهی بردارد و استعمال
نمایند مرهمی دیگر به مرغابی روغن گل سرخ موم کافوری
همه را باهم بگدازند و با قلیلی افیون و زعفران استعمال
نمایند و اگر به مرغابی نباشد سایر اجزا را کافیست
و اگر بعوض به مرغابی به مرغ کنند هم شاید لیکن شیخ الرئیس
در دو موضع فرموده که به مرغابی در این باب شدید النفع
است مرهمی دیگر سفیداب قلعی موم کافوری روغن گل
سرخ

سرخ موم و روغن را باهم بگدازند و با سفیداب مخلوط
نموده استعمال نمایند مرهمی دیگر روغن هسته زردآلو مثقال
میعه سائله سه مثقال مقل دو مثقال اجزا را باهم سرشته
استعمال نمایند و مرهمی دیگر مقل ازرق کوهان شتر مغز ساق
گاو هسته زردآلو میعه سائله زرده تخم مرغ روغن
گاو که قدری پیاز در او جوشانیده باشند اجزا را نیم کوب کرده
باهم سرشته و استعمال نمایند که بسیار نافع است مرهمی

دیگر روغن گل سرخ زرده تخم مرغ با قلیلی افیون و زعفران
و بدون افیون و زعفران و اگر هیچیک از اجزای مذکوره نباشد
زرده تخم مرغ بر تنهائی مرهمی دیگر گنجد را نرم کوبیده با روغن
گل سرخ و سفیده تخم مرغ استعمال نمایند یا آرد جو و زرده تخم
مرغ و روغن گل سرخ با هم ضم نموده استعمال نمایند و هر یک
از این مرهمها را اگر استعمال میکنند اگر دانها بیرون آمده باشد
بر پنبه کرده بر او کشند و اگر در درون باشد پنبه را با آن آلوده
بر دارند

بر دارند چنانچه بدانها برسد و بگذارند مدتی و باز تجدید
کنند اما ضمادات نافعه زرده تخم مرغ معروف نرم بپزند
روغن گل سرخ ضمادی دیگر کاکنج را با آب بپزند تا مهرا شود
و ضماد نمایند ضمادی دیگر پیه بزویه اردک پیه غاز
مرغ خانگی مغز ساق گاو و گوهان شتر روغن بنفشه بادام
روغن تخم کدو موم کافوری اجزا را مساوی با هم بگذارند
و کتیرا و گل خطمی را نرم کوبیده با هم مخلوط نمایند و استعمال

نمایند و اگر پیها و روغنها یافت نشود بعض هم کافیست

و اگر وجع بسیار شدید باشد با آب برگ بنگ را بگیرند و با

قدری آب مخلوط نمایند و با خمیر نان و زرده تخم مرغ

و روغن گل سرخ ضم نموده ضماد نمایند اما آبزنهای

نشستن ممکن را و جایی یکی تخم کتان تخم خطمی خبازی نیمکوب

بجوشانند و صاف نمایند و با لعاب گندم پخته ضم نموده

در ظرفی کرده مریض در میان آن آب بنشیند آبزن دیگر

اکلیل

اکلیل الملک بابونه خطمی خبازی بنفشه بجوشانند و در میان

آب بنشیند آبزن دیگر اکلیل الملک بابونه حلبه تخم کتان

باقلا تخم خطمی گل خطمی خبازی گل بنفشه پوست خشخاش

خار خسک اجزا را نیمکوب کرده بجوشانند و در آب آن نیمگرم

بنشیند و اگر مجموع این اجزا نباشد بعضی را نهادن کافیست

اما چهارم تدبیر بستن خون بواسیر هرگاه بحد افراط رسد

بدانکه حبس خون بواسیر گاهی باید کرد که خون صالح و با افراط

دفع میشده باشد واحداث ضعف کرده باشد و رنگ رو

زرد و ساقها ضعیف شده باشد درین وقت متعرض

قطع او باید شد تا ادویه مشروب بر طرف صبح شیره تخم خرفه

بوداده سه مثقال شیره تخم کشنیز یکمثقال بوداده و با

دو دانک طباشیر و چهار مثقال آب به اگر یافت شود

قرص کهربا نیم مثقال تا یکمثقال ضم نمایند و بنوشند

وصف قرص کهربا معمول متاخرین است اینست کهربا

آب حیا را از هر یک سه مثقال و ورق گل سرخ صمغ عربی

از هر یک هفت مثقال نشاسته گل ارمنی طین اثلث طباشیر

گلنار تخم مورد از هر یک پنج مثقال رب سوس اقاقیا از هر یک

سه مثقال اجزا را نرم کوبیده اقراص سازند قرص کهربا

موافق نسخه قدما کهربا بسد مروارید تخم خرفه از هر یک

پنج مثقال شاخ بز کوهی پوست تخم مرغ هردو سوخته

صمغ عربی از هر یک سه درم کشنیز خشک بوداده خشخاش

سفید و سیاه از هر یک شش مثقال و دع سوخته بزر
البنج از هر یک دو مثقال کوبیده و بیخته بالعاب بزر
قطونا قرص سازند بهر یک از این دو نسخه عمل میتوان
کرد و شیخ الرئیس اطریفل صغیر را با خبث الحدید ذکر کرده
و طریق ساختن آن چنانست که خبث الحدید را چهارده
روز در سرکه بخیسانند و بعد از آن مثل غبار صلایه
نمایند و مساوی اجزا اطریفل با عسل سه برابر مجموع ضم
کند

کند و سه مثقال از آن زامیل نمایند و اطریفل بدون
خبث الحدید نافع است صفت جی دیگر که در بستن خون
بواسیر نافع است بسد کهربا و دع سوخته گل ارمنی
از هر یک دو مثقال پوست هلیله زرد پوست بلیله
آمله مقشر از هر یک پنج مثقال تخم گندنا سه مثقال
مقل ده مثقال سایر اجزا را کوبیده و مقل را در آب
حل کند و مجموع را با هم سرشند و تا سه مثقال او را

با آبی که آهن تافته در آن خاموش کرده باشند بشویند

و طریق سوزانیدن ودع که هندی کوای و دریا صفهها

کس گویند میگویند و شاخ بز کوهی و پوست تخم اینست

که در کوزه کرده سر آنرا محکم به بندند و در تنور یا

تون حمام کذارند تا از هم بپاشد و خوردن فلفل نیم

دو جوی و پیش عصا آخی دو زنبقد بخوری بسیار نافع

است اما دواهائی که استعمال آن خون را بند میکند

بعضا

اینها است صبر کندر دم الاخوین شیاف مامیثا گلنار

اجزا را مثل غبار سایده و تار عنکبوت با سفیده تخم

مرغ با آنها آلوده استعمال نمایند دیگر آنکه پوست

انار و مازو را با خمیر بجوشانند و صاف کنند و مقعد را

با و بشویند و دیگر آنکه سفیدآب قلعی مرداسنگ شادنج

عدسی اقلیمیای نقره با روغن گل سرخ و موم سفید مرهم

نموده استعمال نمایند دیگری آنکه برگ مورد گلنار

ما روغن بوف بلوط شب بمالی بوسته تا اجزا را بجوشانند

ومریض در آب آنها بنشاند دیگری آنکه کندر وگلنار

ما زو سرهٔ صمغ شب یمانی اقاقیا صمغ عربی اجزا را

مساوی نرم کوبیده باهم مخلوط نموده شیاف نمایند

ومداومت نفی در این باب نافع است وهرگاه بعد از آن

باز تدابیر خون بافراط می آمده باشد فصد باسلیق بکنند

وبقدر سی مثقال خون بگیرند وبستن بازوها ورانها را

محکم

محکم ومحجمه را بر کمرگاه وسینه نصب کردن ومکیدن

خون را بازمیدارد وغذا آش سماق وناردان مناسب است

وهرگاه ضعف زیادتی بهم رسد آخر دو درم مروارید

فادزهر معدنی گل داغستانی از هر یک دو دانگ

با آب سیب وآب به هر روز بدهند اما پنجم تدبیر اسقاط

وانها که با المره برطرف شود وان بجنبد وجستن یکی

آنکه ادویه چند استعمال نماید که دانها مروا با

خشك شود و ببرند دیگری آنکه دانها را قطع کند هر چند
در این معالجه خطر عظیم است زیرا که در استعمال دوای
حاد و در اکثر آنست که وجع شدید و ورم عارض
میشود و سبب مفاسد میگردد و دیگر آنکه مواد فاسده
که در بدن جمع میشود از این طریق مندفع میشود و بعد
از سد این طریق در بدن منتشر میشود و مفسده میکند
بهر حال ترك علاج اولی است و اگر هم علاج کنند باید بستن

دانها

۱۷۵ دانها یا باستعمال ادویه که بمرور خشك کند و بهر تقدیر
یکدانه را بگذارند تا راه دفع و سد طریق بر دفع بالمره
نشود و حاجی حسین جراح که در فن جراحی و کحالی کم
نظیر است در این زمان از آزار بواسیر در رنج و تعب
بود و مکرر اراده قطع و ازاله دانها میکرده گاهی فقیر
مانع می شدم آخر الامر به تنگ آمد و بیخ دانها را محکم بست
و با مقراض قطع کرد از شدت وجع و ورم مقرون به حنا

شد و بعد از استعمال مسکنات وجع و ملحمات بسیار به شد

و از تشویش بواسیر فارغ شد و نهایت چون سیلان خون

فاسدی که از بواسیر دفع میشد بر طرف شد و بعد از یکسال

تقریبًا مادهٔ شرائی بحرکت آمد و بعد از انکه مشرف بهلاکت

شد هر دو چشمش باطل شد لهذا قطع و قلع جمیع دانهای

بواسیر مناسب نیست و موروث مفاسد عظیمه است

چنانچه دانستی اما تدبیر استعمال ادویه کردانها برو

ایام

ایام خشک شود و از انجمله بخور انست اول تخم تره مقل ازرق

پوست بیخ کبر اجزا را مساوی بخور نمایند بخور دیگر برگ

مورد پوست بیخ کبر جوز السرو که بار درخت سرو است و پیالهٔ

بادنجان که در عرف کلاه بادنجان گویند و اطباء اقراع

بادنجان گویند مرمکی مقل ازرق پوست مادر شحم حنظل

و اگر مجموع اجزا نباشد بعض هم کافیست و دستور بخور

کردن اینست که دیک سفالین را نه او را سوراخی کنند

و بسفالت مقعد را بسود باشد و این ادویه را بر او دیرند

و دیگر ابر بالای آن نگون کند و دانه‌ها بر آن سوراخ

گذارند چنانچه کرد دود بجای آن خوب بدانه برسد و اگر

دانه‌ها اندرون باشد بعد از فراغ از قضای حاجت

که دانه‌ها بیرون آمده باشد بعمل آورند و اقوای بخور آن

در این باب بخور بلادر است و شیخ الرئیس میفرماید

که بخور چوب گز و هر گاه مکرر کنند بسا باشد که کفایت کند

از سایر

از سایر ادویه و ابن زکریا میگوید که خر بوب تر را بکوبند

و آب او را بگیرند و بینبه را بآن بیالایند و استعمال نمایند

او را خشک میکند و برطرف می‌شود و صاحب ذخیره دا

یلاقی و دیگران میگویند که ابن سینا فرا معتمدین از موده

اند که بواسیر را خشک میکند و می افکند و صفت آن

اینست بگیرند عشقه را در دیگ مس آب بدیده با آب بجوشانند

که بنیک غلیظ شود پس در طاس مس سرخ آب بدیده کنند

و تا چهل روز در آفتاب گذارند و هر روزه بر هم زنند و
شب سر او را بپوشانند و بعد از چهل روز یکجزو از او را
با یکجزو از مرمکی و صبر سقوطری و حرف که بفارسی تشاهی
کوبند اجزا را مساوی و مجموع مساوی آب عشقه مذکور
با هم بیامیزند و یکشب در میان بعنوان شیاف استعمال
نمایند و غذا شوربا دهند که سه شب پیش صاحب مقعد دیگری
مالیدنیها است از انجمله یکی مرمکی یکمثقال عصاره لحیة التیس

دو مثقال

دو مثقال کندر سه مثقال اجزا را نرم کوبیده و با هم
مخلوط نموده بر بواسیر بطریق مرهم استعمال نمایند دیگر
جوز النصر و حنظل جفت بلوط را بسوزانند و بعد از انکه
بواسیر را با خمیر شسته باشند بر آن بپاشند طلای دیگر
زردچوبه مرداسنگ را نرم کوبیده با روغن گل سرخ و موم
کافوری مرهم نموده استعمال نمایند طلای دیگر پوست
انار عصاره لحیة التیس جفت بلوط جوز النصر و کندر اجزا را

مساوی نرم کوبیده وبخمیر ترش استعمال نمایند ودر بعضی نسخ
بعوض خمیر آب عنب الثعلب است وهرگاه بواسیر دوران داند
باشد لته را باین ادویه آلوده بعنوان شیاف استعمال نمایند

اما استعمال ادویه حاده که دانها را بجوزد و برطرف شود
هرچند این عمل بسی خطیر است زیرا که استعمال دوای شدید
سبب وجع شدید میشود وگاه باشد که باین تقریب مفاسد
دیگر هم حادث شود ومحمد زکریا میگوید که بریدن بواسیر بهتر است

وباسلامت

وباسلامت تر است وعلاج بدوای شد وهرگاه خواهند
باید اول فصد باسلیق کنند وبعد از آن متوجه این عمل شوند

وطریق استعمال ادویه حاده اینست که فلافیون یا دملک
بردملک هر یک باشد بر روی زرده تخم مرغ که بر پنبه رقیق
کرده باشند قدری قلیلی بپاشند یا آنکه مرهم زنگار را
بر روی پنبه کرده بر روی دانه بچسبانند چنانچه بغیر دانه
بعضو دیگر نرسد واگر از استعمال آنها وجع بمرتبه شدت

کند که طاقت نتواند آورد در نصف روز یا یک روز مهلت دهند
ویکی از مرهمها یا ضمادات که در باب مسکنات وجع مذکور
شد استعمال نمایند و باز استعمال این دوا کنند تا آنکه دانه
سیاه شود بعد از آن برگ کرنب را که در اصفهان برگ کلم
گویند خوب مهرا پخته با روغن گاو کهنه مرهم کرده استعمال
نمایند که هم درد را تسکین میدهد و هم دانه را می افکند
بعد از افتادن دانه مرهم سفید آب تا چند روز و بعد از آن
مرهم

مرهم کافوری استعمال نمایند که جراحت ملتئم گردد و اگر
برگ کلم نباشد هر یک از مرهمها و ضمادها که در باب
مسکنات وجع مذکور شد و مرهم سفید آب و مرهم کافوری
نافع است و اگر دانه بواسیر ظاهر نباشد بمحجمه مقعد درون
را باید بیرون کشید و ساعتی بیرون باید گذاشت که تا
فی الجمله تورمی پیدا کند و روز دیگر آن دوا آنکه مجمر را باید برداشت
و دوا را استعمال نمود و بعد از لحظه باحتیاط بروغن هسته

زردا لو چرب کرده بجای خود گذاشت وصفت فلافیون
اینست اقاقیا دوازده مثقال بذر البنج در نسخه باین شکل بود شش زرنیخ
سرخ زرنیخ زرد از هر یک یکمثقال قیر چهار مثقال آهک
آب ندیده هشت مثقال شب یمانی شش مثقال اجزا را کوبیده
و بیخته و با سرکه قرص سازند و در وقت حاجت قرص را
نرم کوبیده بطریقی که مذکور شد استعمال نمایند صفت دیگ
بر دیگ اینست زرنیخ سرخ زرنیخ زرد از هر یک شش مثقال

مرمکی

مرمکی ده مثقال آهک آب ندیده پانزده مثقال زنگار یکمثقال
اجزا را کوبیده و بیخته با سرکه قرص نمایند و بطریق مذکور
استعمال نمایند صفت مرهم زنگار اینست زنگار دو مثقال
انزروت یکمثقال موم زرد علک البطم که بفارسی سقز گویند
را پنج که ضمغ صنوبر است از هر یک پنج مثقال روغن زیتون
سی مثقال اجزا را باهم بگدازند و با زنگار و انزروت
بسرشند تا مرهم شود وصفت مرهم سفید آب در صدر کتاب

در علاج سوختگی آتش مذکور شد صفت مرهم کافوری ا بیست
مرداسنگ سفیدآب قلعی موم کافوری زهر یک پنج مثقال
روغن گل سرخ بیست مثقال موم و روغن را بگدازند و ادویه
را کوبیده و بیخته اضافه نمایند و بر روی زرده تخم مرغ
و نیم مثقال کافور نرم ساییده اضافه نمایند و در هاون
چندان بسایند که مرهم شود و اگر فلونیون و دیک بزرد مات
و مرهم زنگار بناشد بعضی از ادویه حادّه را که خورنده

وفاسد

وفاسد کننده است مثل غبار ساییده بر روی زرده تخم
مرغ پاشیده بدستور یکه مذکور شد استعمال نمایند و اگر
حاده اینها است فرفیون نشادر زرداریج جایورست کر
اورا دو اصفهان سن سیکوبینه موزج قثاء الحمار آهک
آب ندیده زرنیخ زرد زرنیخ سرخ کهلا مجموع یا بعضی
از این اجزا را با قطران یا بول طفل یا به تنهائی استعمال
نمایند و صاحب کامل الصناعه میگوید که اگر آهک و زرنیخ

بدستوریکه از برای ازالهٔ مومیسا زند و ترتیب میدهند

و در حمام قدری زا و را بر بواسیر کذارند و بعد از ساعتی

با خمیر بشویند و پوست حنظل سوخته و ترمس با قلای مصری

سوخته را برا و بپاشند می خشکانت و بر طرف میکند اما فقیر

میکویم که اولی اینست که این علاج از علاج سابق ملایم‌تر

است بعمل آورند اگر باین ازاله نشود بعلاج سابق معالجه

نمایند و بر هر تقدیر بعد از استعمال ادویه حاده یا ذرور بین

این هرکاه

این هرکاه وجع بهم رسد آنچه در باب مسکنات مذکور شد

بعمل آورند که قطع نظر از اینکه مریض تحمل نمیکند شدتهای

دیگر و ضررهای دیگر مثل شدن ورم و غیره حادث میشود

و بلیه عظیم‌تر میگردد اما تدبیر قطع بدانکه اینعمل گاهی باید کرد

که مریض طاقت وجع آن داشته باشد و در دیگر علاجها

تخفیفی بآن نتوان کرد اند نشود و با وجود این مرض تمامی بدن را

قطع کردن نشاید بسبب انبار ماده مندفع از آن عضو در بدن

و بیم حدوث امراض بدتر و هرگاه عازم بر قطع باشند اولا
باید فصد باسلیق کرد و اگر مریض را محذوری که حس او را
کم کند و منع سیلان خون بسیار کند بدهند و بعد از آن قطع
کند اولی است و محذور مناسب معجون حب الشفا است که
در ربع مذکور میشود با افیون و زعفران را با هم بسرشند
یا فلونیای رومی یا برس عشا هر یک از اینها بقدری که حس
مریض کم شود و طریق قطع اینست که جراح ماهری دانهها را

بروشنی

بروشی که در استعمال ادویه حاده مذکور شد بیرون
آورد و با مقراض بسیار تندی یا آلت قطعی دیگر ببرد و سعی
نماید که چیزی از گوشت صحیح بریده نشود که سبب مفا عظیمه میکند
و بعد از بریدن بگذارد که قدری خون رود پس اگر ورم
کند و وجع شدید حادث شود بیکی از مرهمها که در تسکین
وجع مذکور شد استعمال نمایند و مرهم سفید آب و کا
فوری بکذارند که ملتئم شود و طریق دیگر آنکه بیخ دانهها را

یا ابریشم یا موی دم اسب یا ریسمانی محکم به بندند و یکی
از مرهمهای مسکن وجع برا و بگذارند تا خود بریده شود
و بیفتد و بعد از افتادن مرهم سفید آب و کافوری
استعمال نماید تا محل بصلاح آمده ملتئم گردد و این طریق
اسهل است بیان روغنی بجهت بواسیر که از تراکیب
یکی از آبای فقیر و از اسرار مکنونه است و مکرر بتجربه
رسیده اکثر برا قلع و اکثری را تخفیف و بحدی کرآن

توان

توان کرد تا اینکه حاصل شده هرگاه بی سیلان خون باشد
این نسخه است پیه بز سرخ یکصد و پنجاه مثقال کافور زیبق
از هر یک دو مثقال حنا شش مثقال پیه بز را بگدازند و صاف
کنند و زیبق با حنا و آب دهن در ظرف سفالی یا پشت قاشق
چندان بمالند که اثری را و نماند و کافور نیز وصلایه
کنند و همه را با هم مخلوط نمایند و چندان بر هم زنند که
همچون مرهم شود و بطریق سایر مرهمها استعمال نمایند

وهرگاه با سیلان خون باشد علاجش اینست پیه بز سرخ
یکصد و پنجاه مثقال کف دریا سفید آب قلع از هر یک دو
مثقال سرنج یکمثقال کافور نیم مثقال پیه بز را بدستور
نسخهٔ اول بگدازند و سایر ادویه را نرم صلایه کرده
با هم خلط و مزج تمام داده مثل مرهم استعمال نمایند حرقت
البول سوختن مجری در وقت بول سبب آن اکر حدت و مخالطه
صفرا با بول شده با علامتش شدی و رنگینی بول است و سایر علامات

غلبهٔ صفرا چنانچه در صداع صفراوی مذکور شد و بیا آمدن
حرکت با بول و بیامدن چیزی از عالم نخاله با بول علاجش
خوردن شیرهٔ تخم خیار و شیرهٔ تخم خرفه شیرهٔ تخم کدو از هر یک
دو مثقال با لعاب بزرقطونا و سه مثقال شربت بنفشه
و اکر یافت شود نیم مثقال تا یکمثقال قرصی که معروفست
به بنادق البزور یا ماء الشعیر بقدر سی مثقال با شربت
بنفشه سه مثقال و بنادق البزور نیم مثقال و بدون بنادق

البزور واگر شربت بنفشه یافت نشود ماء الشعیر تنها کافیست

وصفت بنادق البزور اینست مغز تخم خربزه کرمک ده مثقال

مغز تخم خیار آدینج مثقال مغز تخم کدو بزر البنج تخم خرفه تخم

خطمی مغز بادام مقشر کتیرا نشاسته رب السوس خشخاش سفید

گل ارمنی تخم کرفس از هر یک دو مثقال کوبیده قرص سازند

وغذا اش زیرشک واش تره ویخنی ماش وچلاو وزرده تخم

مرغ وبالجمله مزورات دوائیه وغذائیه نافع است واگر سبب

قرحه مثانه باشد علامتش بد بوئی بول است وآمدن چرک

یا سوزش وآمدن چیزی چند است یا بول مثل سبوس گندم

بعضی اوقات وخارش ووجع در مجری بول از قضیب

وا زمقعد تا بر قضیب وگاه باشد که قرحه از بن مجری باشد

وعلامتش شدت خارش وسوزش ووجع موضع خاص است

از بن مجری وگاه باشد که ورم در قضیب حادث شود

واگر سبب آن جوششی چند باشد در مثانه یا مجری بول که

البزور واگر شربت بنفشه یافت نشود ماء الشعیر تنها کافیست

وصفت بنادق البزور اینست مغز تخم خربزه کرمک ده مثقال

مغز تخم خیار دو پنج مثقال مغز تخم کدو بزر البنج تخم خرفه تخم

خطمی مغز بادام مقشر کتیرا نشاسته رب السوس خشخاش سفید

گل ارمنی تخم کرفس از هر یک دو مثقال کوبیده قرص سازند

وغذااش از دشلیل واش تره و پهنی ماش وچلاو و زرده تخم

مرغ و بالجمله مبردات دوائیه و غذائیه نافع است واگر سبب

از قرحه

قرحه مثانه باشد علامتش بدبوئی بول است و آمدن چرک

یا سوزش و آمدن چیزی چند است یا بول مثل سبوس گندم

بعضی اوقات و خارش و وجع در مجری بول از قضیب

وا از مقعد تا بر قضیب وگاه باشد که قرحه از بن مجری باشد

وعلامتش شدت خارش و سوزش و وجع موضع خاصی است

از بن مجری وگاه باشد که ورم در قضیب حادث شود

واگر سبب آن جوششی چند باشد در مثانه یا مجری بول که

انرا بعرف اطبا جرب المثانه کویند علامتش همان علامات
قرحهٔ مثانه است سوای انکه در قرحه دفع شدن چرک
بیشتر است و در جرب المثانه دفع شدن انچه بسبوس شبیه
است و در جرب المثانه گاه باشد که مکرر رطوبتی سیلان
میکرده باشد و گاه باشد که قلیل خون دفع میشده باشد
وبالجمله چراکه بحث مختص قرحه است و در سایر علامات
قرحه و جرب با هم شریکند و معالجهٔ هر یکی مگر در انچه
مذکور

مذکور خواهد شد علاج در هر یک از قرحه و جرب مثانه
اگر علامات غلبه خون چنانچه در صداع دموی مذکور
شده باشد و مرض شدید باشد فصد باسلیق کند یا
حجامت میان شانه بکند و اگر فصد را مانعی باشد و تبرید
بمبردات بنحوی که در نوع اول حرقة البول مذکور شد بکند
و در قرحه ترک حیوانی ضرور است و خوردن ماء الشعیر
با بنادق البزور و شربت بنفشه و لعاب بزرقطونا با مبردات

مذکوره وبنادق البزور وبالجمله اینچه در نوع اول مذکور
شد در قرحه وجرب چکانیدن شیر دختر وسفیده تخم
مرغ با شیاف ابیض وبدون آن وچکانیدن گل سرشوی
با شیر دختر وسفیده تخم مرغ وفتیله را بانها غلطانیدن
ودر قضیب گذاشتن واستعمال شیافی کردد دفع

سوزش نظیر ندارد واز اسرار مکتومه است وصفت
ان اینست فضله موش فضله ملح از هر یك دو مثقال

شیر خشت

شیر خشت یکمثقال انزروت دم الاخوین صمغ عربی نشاسته
از هر یك نیم مثقال اجزا را نرم کوبیده با شیر دختر یا شیر
الاغ خمیر کرده شافهای بلند باریك بسازند ومکرر
در مجری بول بگذارند ومالیدن گل سرشوی با شیر
دختر یا گل سرشوی با عرق بید یا آب بر قضیب نافع
است ومسکن سوزش وخارش است ودر قرحه وجرب
با مثانه مدا ومت نقی کرده نقی دفع مرض بالکلیه میکند و در

اواخر که حدّت ماده کم شده باشد برای اصلاح قرحه قرص

کاکنج که صفت آن اینست مناسب است کاکنج خشخاش از

هر یک ده مثقال مغز تخم خیار و مغز بادام مقشر رب السوس

نشاسته صمغ عربی کثیرا دم الاخوین کندر از هر یک پنج

مثقال تخم کرفس بزر البنج گل ارمنی از هر یک سه مثقال

افیون یک مثقال اجزا را کوبیده قرص سازند و بقدر

یک مثقال ازان با ماء الشعیر یا شیره تخم خیار و شیره تخم

کدو

۱۸۵

کدو و شربت بنفشه از هر یک سه مثقال بنوشند

تا قرحه باصلاح آمده دفع علت شود و در اواخر حمامی

در بی رفتن بسیار نافع است و خوردن شیر الاغ بدستوری

دیگر که در باب دق مذکور می شود در اصلاح قرحه مثانه

نافع و مجرب است و از برای دفع سوزش بول در همه انواع

مکرر قضیب را در آب گرم گذاشتن و در آب گرم بول کردن

بسیار مفید است و شربت خشخاش با لعاب بهدانه بسیار

نافع است و دردا و اخر مدا ومن با فیون نیز نافع است
و مجامعت دردا و ایل ضا رو دردا و اخر نافع است وهرگاه
بعد از فصد و تبرید کامل و سکون وجع و سوزش باز
حرکت می آمده باشد و قرحه باقی باشد شیافی که صفت
آن این است استعمال نمایند سفید آب قلع انزروت کندر
دم الاخوین نشاسته صمغ عربی اجزا را مساوی نرم کوبیده
با شیر الاغ یا آب حمیر کرده شیاف ساخته استعمال نمایند

کر نافع

کر نافع و مجرب است و ضعف باه بسبب قلت قتدار بر جماع
اگر ضعف قلب و دماغ باشد علامتش وجود ضعف و
ناخوشی در قلب و دماغ است و شدت ضعف باشد
ناخوشی قلب علاج اول باید تقویت قلب و دماغ بنحوی که
در ضعف قلب مذکور شد بکند و بعد از آن با ادویه
و اغذیه و تدابیری که بعد از این مذکور می شود تقویت
باه نماید شیخ الرئیس میگوید که هرگاه سبب ضعف باه ضعف

قلب باشد در علاج آن چیزی بمثرودیطوس نمیرسد بلکه

در هر ضعف باهی که منشأ آن حرارت مزاج نباشد نفع ز

هر دو است و اگر سبب آن حرارت مزاج باشد علامتش علامات

غلبه حرارت است چنانچه در صداع دموی و صفراوی

مذکور شد و علامتی دیگر انتفاع از مبردات و تضرر از مسخنات

علاجش تبرید بمبردات است مثل شیره تخم خرفه با سکنجبین

ساده و سایر مبردات بحسب هر مزاج و از غذا آش زرشک

وآش

واش انار و گوشت بره و بزغاله و مغز کله اینها و ماهی تازه

که بچنه گرم تناول نمایند و هندوانه و شفتالو و خیار

و امرود و آب غوره و دوغ و ماست و باقلا و عدس و زرد

بوداده و زرده و سفیده تخم مرغ و اگر حرارت بافراط باشد

شیر تازه با شکر و دواء الترنجبین که صفت آن اینست

که شیر تازه دوشیده را با ثلث آن ترنجبین پاک بجوشانند

تا منعقد شود و تا پانزده مثقال میل نمایند و از غذیر که

بعد از این مذکور می‌شود هر چند حرارتی نداشته باشد و
بالجمله هرگاه ضعف باه مستند بحرارت مزاج باشد معالجه
بمعاجین و سایر مسهلات حاده مضرست بلکه اعتماد در این
نوع بر اغذیه ایست که بعد از این مذکور می‌شود که چندان
حرارتی نداشته باشد و همچنین آنچه از تدابیر غیر دوائیه
و غذائیه مذکور خواهد شد نافع است و اگر سبب آن حرارت
مزاج نباشد بلکه قلت منی در بدن یا قلت نفخ یا استرخای آلت باشد
علامت

علامت آنها عدم حرارت مفرط است و انتفاع بمسهلات دوائیه
و غذائیه و سایر علاجش باین نهج است که مذکور می‌شود دائما
معاجین یکی مفرحی است که در تقویت قلب و دماغ بی‌نظیر است
و بغایت مقوی باه است صفت آن بهمن سرخ و سفید تودری
سرخ و زرد سورنجان دارچینی مغز گردو نارجیل مغز پسته
مغز بادام مغز فندق مغز تخم خربزه مغز نقل خواجه تخم خشخاش
سمک صیدا از هر یک پنج مثقال تخم شلغم تخم گندنا تخم پیاز خولنجان

مصطکی از هر یک دو مثقال و نیم مشک عنبر از هر یک یکمثقال

با دو برابر اجزا عسل معجون سازند معجون لبوب که مقوی باه

و قریب باعتدال است مغز پسته مغز فندق مغز چلغوزه مغز بادام

کنجد مقشر تخم خشخاش سفید مغز تخم خربزه از هر یک سه مثقال

مغز تخم خیار دین از هر یک یکمثقال و نیم شقاقل بوزیدان بهمن

سرخ و سفید لسان العصافیر خولنجان دارچینی از هر یک یکمثقال

شکر پنیر پنجاه مثقال با عرق بید مشک حل نموده با دو برابر اجزا

عسل

عسل بقوام آورده اجزا را کوبیده بیخته با هم بسرشند شربت

سه مثقال معجون لبوب کبیر که بغایت مقوی باه و قلب و دماغ

و کرده است و منی را می افزاید و قضیب را سخت میکند صفت

آن مغز بادام مقشر مغز فندق مغز بن مغز گردو مغز چلغوزه

نارجیل مغز انجوجک مغز تخم خربزه و مغز تخم کنگر کنجد مقشر تخم

خشخاش سفید ثعلب مصری مغز سر گنجشک نر خشک نموده

از هر یک پنج مثقال کبابه قرنفل خولنجان قرنفل شقاقل از هر یک

خارج نسخه است

عرق گل بید انجیر پنج درم از آن بجذی مقوی باه است که

چهل زن را تسلی میدهند کنج باد آورد آرده که در امر باه مؤثر

است کنجد مقشر بریان سه رطل مغز بادام مقشر بریان

یک رطل مغز پسته بریان نیم رطل مغز گردو نیم رطل مغز دانه

زردالو نیم رطل مغز فندق نیم رطل خشخاش سفید نیم رطل

مغز نارجیل تازه مغز چلقوزه ربع رطل ثمن پنج رطل تخم رازیانه بسبت

پنج درم شاهدانه بیست پنج درم مقرر بطریق مقرر داده نمایند

هرگاه

هرگاه با تمر و رطب صفت معجون فلاسفه و شیره زنجبیل

تمام شد خارج نسخه

پرورده خورده شود اقوی است عـه دو مثقال و نیم مصطکی

نشاسته لسان العصافیر سنبل الطیب زعفران زنجبیل

نارمشک تخم فرنجمشک از هر یک یک مثقال و نیم بهمن سرخ

و سفید تودری سرخ و زرد تخم مارچوبه بوزیدان

مغاث تخم زردک تخم شلغم تخم پیاز تخم بنجه از هر یک سه مثقال

خارخسک قضیب گاو سوهان کرده تخم انجره درکش خرما

ازهریك دومثقال با دوبرابر اجزا عسل صاف کرده بقوام
قرص صبر از جهت رحمهای سوداوی

آورده و معجون سازند قدر شربت دومثقال اکر یاقوت
مجرب است شکی چینی سنبل الطیب هندی
۲م ۲م ۲م ۲م

سه مثقال مروارید دومثقال عنبر یکمثقال مشك نیم مثقال
اهیل کبابه چینی زرنج مشك
۲م ۲م ۲م

ورق طلا نیم مثقال و ورق نقره یکمثقال اضافه نمایند
قاقله حب الآس تخم حماض
۲م ۲م ۲م
سوبزج شاهتره مروارید خشخاش
۲م ۲م ۱م

هم در تقویت قلب و دماغ و هم در تقویت باه اقوی
رب السوس ... بازرود
۵م ۲ درهم

می شود معجون فلاسفه که آنرا مادة الحیوة گویند و شیخ
مرمکی دهنق کندر زرا وند مدحرج
۲ درهم هفت درهم ۳م ۳م

الرئیس در رساله باهیه ذکر کرده و غیر تقویت باه منافع
مقل الازرق مورد اسنان موم سفید
۳م ۴م ۱م
رازیانج روغن زیتون روغن مستکی مرهم زنگار عروق الصفر آب لیمو سفیداب قلع روغن کرچک
۱م ۳۵ ۵م ۶م ۵م ۶م
دیگر

دیگر هم دارد و تقویت حافظه میکند و دافع نسیان و درد

پشت و سلس البول و اوجاع مفاصل و بالجمله اکثر امراض

بارده را نافع است و استعمال آن صاحب مزاج حار را

جایز نیست قدر شربت ازیکمثقال تا دومثقال صفت آن

زنجبیل فلفل دارفلفل دارچینی آمله مقشر بلیله شیطرج

هندی زراوند مدحرج خصیة الثعلب مغز چلغوزه بیخ بابونه

نارجیل ازهریك دومثقال تخم بابونه پنج مثقال موبزنه

برون کرده سی مثقال عسل صاف دو برابر اجزا بطریق معمول

معجون سازند معجون دیگر قلیل الاجزا کثیر المنافع ثعلب مصری

پنج مثقال نخود خوم ده مثقال شقاقل خولنجان زنجبیل

دارچینی تخم زردك تخم ترتیزك تخم کرفس سادونا زهر ملك

سه مثقال اجزا را کوبیده و بیخته با زرده تخم مرغ نیم برشت

بقدری که مجموع اجزا خمیر شود سرشته با دو برابر عسل

کف گرفته معجون نمایند و هر صبح و شام بقدر دو مثقال

میل نمایند

سیل نمایند و اکر از عقب هر یك از معاجین مسمنه شیر تازه

دوشیده بنوشند انفع است اما اغذیه مسمنه ماهیه نخود

باقلا خصوصا با دارچینی لوبیا پیاز کلم ترب نعناع زردك

شیر کاو شیر کوسفند کوشت کوسفند کوشت بره کوشت

مرغ و خروس جوان کوشت مرغابی کوشت کنجشك مغز سر

هر یك از اینها و تخم مرغ و تخم کنجشك انجیر انکور خربزه

شیرین و در مصر و زین هندوانه و شفتالو و خیار و کوشت

ماهی تازه که کرم تناول نمایند اما اغذیهٔ مرتبهٔ اینجه از گوشت
بعمل آورند باید که فربه باشد و از حیوان جوان باشد و
با نخود و پیاز بدون بریان کردن و روغن که منع تقویت
تخم نماید بعمل آورند و تخم مرغ امحرور به تنهائی و غیر
محرور با زنجبیل و خولنجان و دارچینی و هرگاه ضعیف
کاو جوان سوهان کرده با زرده تخم مرغ میل نمایند بسیار
نافع است و از سبزیها نعناع را خصوصیت زیاده است

وبالجمله

و بالجمله از این اغذیهٔ مذکوره انواع تراکیب که بعضی از اینها
معمول و متعارف است مثل خاگینه و شش دنگه و کوکو و
انواع کبابها و انواع قلیها که از لحوم و بقول مذکوره
ترتیب دهند محرورین ادویهٔ حاده را بسیار کم و غیر
محرورین بیشتر داخل نمایند و اگر هریسه از گندم و نخود
و لوبیا با گوشت گوسفند جوان فربه و گوشت مرغ یا مرغابی
ترتیب دهند و با روغن تازه و دارچینی و قند یا عسل

تناول نمایند بغایت نافع است اما ادویه که مالیدن
آنها بر قضیب مقوی و بزرگ کننده عضو و محرک شهوه است
روغن بیلسان از اقوی ادویه است پیاز عنصل را
هرگاه با چهار برابر روغن زنبق بجوشانند تا خوب
پخته شود و در هفت شب کف پاها را بان چرب کنند
و بعد از چرب کردن پاها دیگر راه نرود تا صبح بعد از
هشت شب دوا عاده باه مایوسین صاحب تذکره مجرب
دانسته

دانسته است و همچنین مالیدن حلتیت را با روغن نرگس
بر کف پا مجرب دانسته روغن زنبق با مغز پنبه دانه بر قضیب
و حوالی و کمرگاه و پشت ظهار و ما بین مقعد و انثیین
بمالند مالیدنی دیگر عاقرقرحا یکدرهم مشک نیم درهم
با هفت مثقال روغن زنبق بمالند حلتیت با روغن
زنبق یا حلتیت با عسل و روغن پنبه دانه بسیار موثر
است و روغن مغز گردو به تنهائی و با عاقرقرحا و مشک

نیز نافع است واز جمله معظمات ذکر مالیدن شیر گاو
تازه دوشیده است مکرر واگر قدری نبات ونمك ترکی
دانوم سائیده با روغن گاو آمیخته ومجموع را با شیر گاو
مخلوط نموده مکرر طلا نمایند بی نظیر است واگر قضیب
را بروغن زنبق چرب کرده وزلو را خشك کرده ونرم
سائیده برآو بپاشند بغایت عظیم می شود وشیخ
الرئیس این را مجرب دانسته است وخراطین واگر من بوت

واگر بکسی از عروق حلق خون اید وبند
نشود با ابر ریشه خاکستر بیاورند واورا
کوفته وبیخته ودر ظرف مغفور گذارند
تا خشك شود ودست بر وزند وبر بالای
آن رگ گذارند می بسته ومجرب است

خشك

خشك کرده ونرم سائیده وبا روغن شیره بر قضیب طلا
نمایند بسیار نافع است وطریق ساختن روغن نرگس
وروغن زنبق بطریق روغن گل سرخ است اما تدابیر
وافعالی که بهیج برانگیختن باه ورغبت ومنعظ انگیزاست
ملاحظه حسن خوبرویان ومجالست ومعاشرت وملاعبه
ومباشرت با ایشان ودیدن صور باه نامه ومطالعه کتب
مصنفه در باه وحکایت مشتمل بر امر جماع وحکایات

تقویای از مجامعین و نظر بجمع شدن حیوانات خصوصا
اقویای از آنها مثل الاغ و کربه و تجدید مدخول از اقوی
مقویات مبهیات است چنانچه مکرر بتجربه رسیده است
و از اینجاست که خواجه عبید زاکانی میکوید با السقنقو
ما فی بیکانه شیخ داود مصری در تذکره میکوید عبادتی
کر ترجمه اش اینست نفع چیزی که تنبیه شهوت میماید
بعد از یاس تجدید ضرر است بدرستیکه بتجربه رسیده است

جهت

بجهت آنکه ملازمت شیئی واحد موجب ملال طبع است
و خود را بتکلیف بر آن داشتن موجب لاغری بدن و مورث
پیری و مضعف عصب است و بسا باشد که فجاءة بکشد تمام
شد کلام مذکور دیگر از مقویات تراشیدن پشت ظهار
است و دیگر شستن عضو بآب سرد و بعد از فراغ از
مباشرت نفع خصوصا در تابستان اغتسال بآب سرد
و استحمام بحمام معتدل و در زمستان مکرر جماع کردن

ولباسهای نرم و ابریشمی پوشیدن و در رخت خواب حریر
خوابیدن سواری معتدل کردن مالندکی با تمام بدن
خصوصاً از دست مطبوع مرغوب تقویت قلب و دماغ
کردن بوی خوش بوییدن خصوصاً هرگاه بوی خوش را
از شخص مطبوع مرغوب بشنود صدای خوش شنیدن غالب

اوقات با سرور و فرح بودن اما انچیزها که مضعف باه است
باید اجتناب از ان بکند ضد آنچه از مقویات مذکور شد جماع
باشخص

با شخص غیر مرغوب جماع با حایض و زن پیر و طفل کمتر از
سیزده سال و زن بدشکل و بیمار و زنی که بعد العهد
بجماع باشد مواظبت بر جماع با شخص واحد کردن و استمنا
بدست لواطه کردن فصد و حجامت بسیار کردن مسهل
بسیار خوردن چیزهای بادشکن مثل زیره و بادیان
خوردن استعمال گلاب بهرنهجی که باشد بوییدن گل
سرخ مداومت بخوردن ترشیها و مبردات و مرطبات

مکر دو مزاج محرور و حرکات عنیفه کردن میان باز ایستادن

یا راه رفتن بر مکان نمناک و صلب و سنگ نشستن آب

بسیار خوردن فکر بسیار کردن مغموم و مهموم بودن

و بالجمله آنچه از ادویه و اغذیه و تدابیری که مذکور شد

و در هر ضعف باهی نافع است مکر آنکه معاجین و اطلیه

طلا کردن و اغذیه کثیر الحراره در ضعف باهی که منشا

آن حرارت مزاج باشد ضرر میکند و سوای اینها از مذکورات

در این

در این نوع نیز نافع است مفاصل و نقرس و عرق النساء و

جع مفاصل دردی است با ورم و کاه بدون ورم که حادث

شود در مفاصل اعضا اکر مختص انکشتان خصوص انکشت

ابهام باشد آنرا نقرس میکویند و اکر در مفاصل ران

باشد و کشیده باشد تا زانو از طرف پشت آنرا عرق النساء

کویند سبب هر یک از اینها ریختن ماده است و مواد

بدن بر این اعضا و اکر آن ماده خون باشد علامتش سرخی

محل وشدت وجع و ورم وسایر علامات غلبه خون چنانچه

در صداع دموی مذکور شد علاجش در ابتدا فصد باسلیق

از طرف مخالف واگر وجع در دست باشد واگر وجع در پا

باشد فصد باسلیق از جانب وجع واگر محتاج به تکرار

فصد شوند فصد صافن از جانب وجع بکنند بر هر تقدیر

خوردن منضج از عنب الثعلب گاوزبان بیخ کاسنی

شاهتره از هر یک دو مثقال عناب سپستان از هر یک

ده دانه

ده دانه ترنجبین ده مثقال و در روز سیم همین منضج را

باضافه سورنجان سه مثقال مویز منقی بیست دانه تمر هندی

ده مثقال پوست هلیله زرد نیمکوب چهار مثقال فلوس

خیارچنبر ده مثقال روغن بادام یکمثقال بنوشند

واگر در شب مسهل اطریفل صغیر سه مثقال با یکمثقال

سورنجان کوبیده بخورند بهتر است واگر از یک مسهل

رفع علت نشود مکرر نمایند وگاه باشد که احتیاج بتکرار

فصد نیز بشود غذا ترک حیوانی نموده شوربا برنج با شیره
بادام و طرف شام یخنی ماش با چلاو خصوصا هرگاه
وجع شدید بود با ورم و یا با تب باشد و اگر اینها نباشد گوشت
تا ذکی میتوان خورد و در ابتدا صندل سرخ و سورنجان
و گلاب طلا نمایند یا بزرقطونا را با سرکه بر هم زنند
و ضماد نمایند با عدس و پوست خشخاش با آب کشنیز
نیز ضماد نمایند و آب برگ کاهو و آب برگ گل همیشه بهار

نیز نافع

نیز نافع است و مالیدن قرص مبارک که در مذکور شد
با گلاب بسیار نافع است و بعد از سکون وجع و ورم
برگ و اکلیل الملک و تخم خطمی و آرد جو ضماد نمایند
آنها ر دجو با آب کشنیز ضماد نمایند تا بالکلیه دفع مرض

شود و اگر ماده صفرا باشد علامتش شدت وجع است
و سوزش و التهاب و قلت ورم و سایر علامات غلبه
صفرا چنانچه در صداع صفراوی مذکور شد و کم مبتلا شد

که مادهٔ مفاصل از صفرا صرف باشد بلکه از خون مخلوط
بصفرا باشد ولهذا در این نوع نیز احتیاج بفصد هست
لیکن خون کمتر از نوع اول باید گرفت و در ابتداء
یکفصد از جانب وجع کافیست و سایر معالجات همچنانست
که در درد موی مذکور شد و اگر ماده بلغمی باشد اکثر اینست
که بمخالطهٔ صفرا میباشد زیرا که بلغم باعتبار غلظت
و برودت کرداورد بدون صفرا نفوذ در مفاصل نمیکند
لهذا

لهذا مفاصل بلغمی نیز بشرکت صفراست بالجمله
علامتش سفیدی رنگ و کمی ورم و کمی وجع و احساس
وجع در عمق و فقدان علامات غلبه صفرا و خون
و انتفاع بمسخنات علاجش خوردن منضجی است که او
زبان بیخ رازیانه اصل السوس پوست بیخ کبر بیخ کاسنی
از هر یک دو مثقال ترنجبین ده مثقال تا سه روز
روزها دم سورنجان مصری سناء مکی از هر یک سه

مثقال گل سرخ توبد از هر یك یکمثقال عنب الثعلب بو
زیدان از هر یك دو مثقال فلوس ده مثقال اضافه
منضج نموده بنوشند واگر شب مسهل اطریفل صغیر
سه مثقال با یکمثقال ایارج فیقرا فرو برند وقت
صبح مسهل را بنوشند انفع است واگر یکشب درمیان
چهار مثقال اطریفل صغیر سه را با دو مثقال ایارج
فیقرا و یکمثقال سورنجان مصری بخورند شاید که حاجت

بمسهل

بمسهل دیگر نشود واگر معجون سورنجان در روز مسهل
بقدر چهار مثقال یا شش مثقال با آب گرم بنوشند خصوصا
بعد از آنکه دو مسهل مذکور را خورده باشند بسیار نافع
است وصفت معجون سورنجان اینست سورنجان شش مثقال
ماهی زهرج زیره کرمانی پوست بیخ کبر شیطرج هندی بوزیدان
از هر یك دو مثقال پوست هلیله زرد هفت مثقال تخم کرفس
نمك هندی بوره حنا زبد البحر فلفل سفید بادیان گل سرخ زنجبیل

سقمونیا کشنیز خشک از هر یک سه مثقال تربد سفید پانزده

مثقال بروغن بادام چهار مثقال و نیم عسل صاف صد و پنجاه

مثقال اجزا را بکوبند با روغن بادام چرب کنند و عسل را

بقوام آورده باهم بسرشند و اگر سفوفی که معروفست بسفوف

مفاصل بقدر چهار مثقال یا سه مثقال قند سفید و عرق

کاسنی یا گاوزبان گرم کرده بنوشند هم نافع است صفت سورنجان

و ورق گل سرخ از هر یک پنج مثقال برگ سنا مکی ده مثقال مغز

بادام

بادام مقشر مغز تخم خربزه گرمک از هر یک سه مثقال تربد

سفید هفت مثقال زعفران دو دانگ اجزا را نرم کوبیده تمام

سازند و اگر سورنجانی که صاحب کامل الصناعه حب

مفاصل ذکر کرده بقدر دو مثقال فرو برند و آب گرم از

عقب آن بنوشند اسان تر از مرکبات دیگر نافع است صفت

آن سورنجان صبر زرد پوست هلیله زرد اجزا را مساوی

کوبیده حب سازند و خوردن سکنجبین بزوری بعد از معالجه

مذکوره و همچنین شربت اصول بدستور یکه هر یک حمیات
مذکور می شود نافع است مگر اسکر با علامات غلبه حرارت
بر مزاج شربت اصول مناسب نیست و در این نوع از مفاصل
قی کردن بعد از خوردن مقیّا از شیره تخم ترب با آب ترب و
نمک و عسل بسیار نافع است و نیز باشد که احتیاج بمسهل
نشود بعد از مداومت بقی و غذا در این نوع نخود آب و زیر
بلاو و قلیه چلاو میل نمایند و از ترشیها و ماست و آب
سرد

سرد احتراز نمایند و سورنجان بیخ بنفشه و صبر سقوطری
و مر مکّی با گلاب طلا نمایند یا سورنجان و بیخ نی طلا نمایند
یا سورنجان و زراوند طویل حب القار قسط تلخ و صبر سقوطری
و مر مکّی با گلاب طلا نمایند و بعد از ما الیذن نهار و غن
بادام نافع است و در تسکین وجع مفاصل دهن انواع
ضماد عدس مقشر و استخوان سوخته انسان و اگر نباشد
غیر انسان و سورنجان و تخم پوست خشخاش بسیار نافع است

ونشستن محل وجع بآبی که با بونه واکلیل الملک ومرزنجوش
وسعتر وبرنجاسیف وپونه مجموع یا بعضی از اینها جوشانیده
باشد در نوع اخر بسیار نافع است ونشستن بآبی که علف
اسفند را در او جوشانیده باشد مجربست ومالیدن مغز
قلم گاو وباسلیق یا روغن بابونه در این نوع آخر بسیار نافع است

طلای دیگر که در دموی وصفراوی در اواخر وبلغمی از
اول تا آخر استعمال آن نافع ومجربست صبر زرد مرمکی

زعفران

زعفران اجزا را مساوی با آب کلم طلا نمایند ضمادی دیگر
مثل طلای مذکور وحلبه را با آب وسرکه طبخ نمایند وقدری
عسل اضافه کرده بجوشانند تا غلیظ شود واستعمال کنند

ضمادی دیگر بجهت مفاصل بلغمی که مسکن وجع باشد
ماده است مغز دانه بیدانجیر سه جزو عسل روغن تازه
گاوی دردنه خم سرکه از هر یک یکجزو وسرگین خشک گاو
بقدری که سایر اجزا را غلیظ کند بید انجیر وسرگین گاو

را نرم کوبیده وهمه را باهم مخلوط نموده استعمال کند حمیات

بدانکه حمی را که بفارسی تب گویند حرارتی است غریبه که
در دل مشتعل شود عام از اینکه از دل منبعث شود یا انکه
از جانب دیگر منبعث شود وبدل برسد وبتوسط رگهای
چند که از دل رسته است وبتمام بدن رسیده است
وانها را شرایین گویند بجمیع اعضا برسد ومشتعل شود
در بدن بحدی که جمیع یا بعض افعال طبیعیه ضرر رساند

وافعال

وافعال طبیعیه فعل هائی را گویند که در صحت بر حسب
اقتضای طبیعیه صادر شود وچون بدن مشتمل بر سه جنس است
یکی اعضا ویکی ارواح ویکی اخلاط اجناس عالیه حمی که هر یک
افراد میدارند سه جنس دیگر اگر این حرارت اولاً
وبالذات متشبث گردیده بارواح است وبالعرض سرایت

باخلاط واعضا نموده انرا حمی یوم گویند بجهت انکه
باعتبار لطافت ارواح غالباً در یکشبانه روز منقضی میشود

واکر اولا و بالذات متشبث باخلاط شده و بعد از ان
سرایت با رواح واعضا کرده ان را حمی خلطی کویند و وجه
تسمیه واضح است واکر اولا متشبث باعضا شده وبه
تبع ان ارواح واخلاط کرم شده اند ان را حمی دق کویند
بجهت انکه این تب اعضا را میکدازد و باریک میکند
پس اجناس دلیه حمی این سه جنس است اما حمیات یوم
که عبارت از اینست که حرارت غریبه اولا در روح بهم رسد
و سرایت

و سرایت بقلب نموده و مشتعل در قلب شده باشد
و از قلب بتوسط شرائین بتمام بدن واخلاط نموده
همه را کرم کرده باشد واین تب از اسباب خارجه بهم
رسد مثل سرمای شدید و فرو رفتن در اب سرد و کرمای
شدید وخوردن غذا یا دوای حار و مثل هم و غم مفرط
و غضب و غیر ذلک از اسباب خارجه واین تب را
بحسب کثرت اسباب انواع میباشد لیکن در این رساله

اختصار بچند نوع کثیر الوقوع میشود حمی یوم استحصافی

این تب از رسیدن هوای سرد و یا آب سرد ببدن حادث

می شود علامت آن تقدیم سبب است و وجع اعضا و تمطی

که بفارسی کمان کشی میگویند و نشادب که بفارسی

خمیازه گویند و بسیار بول کردن و گاه باشد که مکرر

اندک سرمائی میشده باشد و این تب را در عرف گویند

که از جا دن بهم رسیده علاج باید خود را بپوشند و اعضا را

مالندگی

مالندگی کنند و پاها را با آب گرم بکنارند و لعاب بهدانه

و خطا کثیر گرم بنوشند و از هوای سرد و آب سرد و تشنها

و ماست احتراز نمایند و غذا اش شوربائی از برنج و ماش

و اسفناج میل نمایند و چلاو با زرده تخم بیز مناسب است

و اهتمام نمایند که تا عرق بیاید و تب رفع شود حمی یوم

حری بسبب این تب طول مکس در آفتاب گرم یا نزدیک آتش

یا حمام بسیار و حرم میباشد علامت آن تقدم یکی از اسباب مذکوره

است و سرخی چشم و افزونی خشکی و خشارو و صداع و تشنگی
و زیادتی حرارت و التهاب در سر علاجش سرکه و گلاب
و روغن گل سرخ بر سر بمالند و ببویند یا آنکه صندل
سرخ و سفید را با گلاب یا آب کشنیز سبز یا آب خیار
بسر بمالند و ببویند و اگر کافور نیز داخل کنند مناسب است
و آب سرد بر پا شامند و خوردن شیره تخم خرفه و کشنیز و عناب
و بزر قطونا و عرق بید مجموعا یا بعضی نافع است و غذا آش

انار

انار دانه و زرشک و تمر و خروس بچه میل نمایند تا تب دفع
شود حمی یوم وجعی است بسبب این تب وجع شدید عضوی
از اعضا است مثل چشم و گوش و غیر ذلک از اعضا و
علامتش وجود وجع است در عضو خاصی و علاجش تسکین
وجع آن عضو است اولا بنحوی که در معالجات آنها مذکور است
و از جمله مسکنات وجاع حس عضو را کم کردن و آن بمالیدن
افیون حاصل می شود و بعد از سکون وجع اگر حرارت باقی باشد

علاجش استراحت وخواب کردن وروغن گل سرخ بر تمام

بدن بمالند حمی یوم تعبی سبب این تب رسیدن تعب بسیار

است ببدن مثل حرکت بسیار وعلامتش تقدم سبب است

و زیادتی گرمی مفاصل بر سایر اعضا وسستی بسیار وعلاجش

آسایش بسیار واستراحت است ومالندگی در خواب

ومالیدن روغن گل سرخ ببدن وغذاهای بارد و رطب

خوردن مثل گوشت بزغاله ومرغ بچه یا اسفناج وزرده

وسفیده

وسفیده تخم مرغ نیمبرشت وخوردن گلاب وبنات حمی یوم

سهری سبب این تب بیخوابی مفرط است وعلامتش تقدم

سبب است وعلامات دیگر که در تعبی مذکور شد وعلاجش علاج

تعبی حمی یوم نزلی سبب این تب نزله وزکام است وعلامتش

وجود نزله است علاجش علاج نزله بنحویکه مذکور شد

حمی یوم تخمی سبب این تب هضم نشدن وفاسد شدن غذاست

در معده علامتش آن است آروغ ترش است باید بوی وسنگینی

معده

وسوزش معده وگاه باشد که درد معده نیز باشد علاج جیش
قی کردنست ومعده را از آن غذای فاسد پاک کردن و
اگر قی همچنان نشود آب نیمگرم ونمک بیاشامد وقی کند و
اگر طبیعت اجابت میکرده باشد احتیاج بقی نیست بلکه چند
فنجان آب گرم از پی هم نوشیدن غذای فاسد را از تحت دفع
میکند وتا معده پاک نشود غذا میل نکند واز نفسهای پاک معده
وگوشکی صادق قلیه وزرشک یا سماق یا غوره میل نمایند دیگر

انکه

آنکه در جمیع انواع تبهای یومی بعد از انحطاط تب رفتن
بحمام معتدل از انفع معالجاتست وبدانکه جمیع انواع مذ
کوره از حمیات یوم هرگاه از چهار روز تجاوز کرد وتب
رفع نشد وتب ظاهر و واضح است منتقل به تب خلطی شده
واین معالجات دیگر مفید نیست بلکه معالجه تب خلطی باید
در هر مزاج و هر شخص بحسب نقال باید کرد اما تبهای خلطی که
عبارت از تبی است که اخلاط بسبب عفونت گرم شود وان

حرارت بقلب برسد واز انجا سرایت بجمیع اعضا وادولج

بکنند واین راتب عفونی گویند وسبب عفونت اخلاط

یکی از سه وجه میباشد یکی از سده باعتبار کثرت یا غلظت

یا لزوجت خلطی در مجاری بهم رسد وآن ماده که بسبب سده

محبوس شده باشد متعفن شود دویم از اسباب عفونت

اخلاط غذاهای نامناسب ست که باعتبار فساد جوهر

مثل ماهی تازه یا باعتبار سرعت قبول فساد مثل شیر یا باعتبار

غلبه رطوبت

غلبه رطوبت بر جوهر آن مثل میوهای رطب یا باعتبار

عدم استعداد آن برای هضم کامل مثل خیار ویا مثل جمع

میان اغذیه مختلفه در هضم فساد پدید و متعفن شود

سیم از اسباب عفونت اخلاط هوای وبائی و هوای متغیر

از اسباب سماوی وارضی است که باستنشاق واز راه

مسامات جلد باخلاط میرسد و متعفن میکند وچونکه

اخلاط چهار است خون وصفرا وبلغم وسودا تبهای عفونی

نیز چهار است بعدد اخلاط وهریك از این اخلاط اربعه

یا داخل در عروق متعفن میشوند یا خارج از عروق مثل معده

وکبد وغیر ذلك پس هرگاه تعفن در داخل عروق باشد

تب لازم میباشد وقطع نمیشود مگر بزوال مرض واگر عفونت

خارج عروق باشد تب دایر میباشد یعنی بحسب نوبه

که از برای آن ماده متعفنه میباشد چنانچه در هریك

مذکور خواهد شد تب رفع میشود وباز در نوبه دیگر

می آید

می آید وهمچنین تا مرض زایل شود پس تبهای عفونی هشت است

زیرا که هریك از اخلاط اربعه تعفن آن یا داخل عروق است

که تب لازم وبرطرف نمیشود مگر بزوال مرض یا خارج عروق

است که تب رفع میشود وباز در نوبه دیگر عود میکند

بحسب هر ماده چنانچه ضابطه نوبه هریك مذکور

خواهد شد وچونکه خون در خارج عروق نمیباشد مثل

اخلاط ثلاثه دیگر لهذا تب دموی دایر نمیباشد وتب

فیه نظر اما اولا فان الدم یجتمع فی الکبد ... [illegible] ... ان یتعفن ... [illegible] ... ان ینصب ... [illegible]

این تب را تب خلطی میتوان گفت و تب عفونی نمیتوان
گفت زیرا که منشأ تب خلط است و عفونت نیست و یکی
آنکه متعفن شده باشد اما آنچه از غلیان و حدت خون
باشد بدون عفونت که مذکور شد که قسمی علاحده است
بر اسه است در نسخه اصل چنین ملاحظه شد و در بین
علیحده قلمی نموده اند باید مشخص شود و در تحت هیچ یک
از اجناس ثلثه یومی و عفونی و دقی نیست از انواع خون

دموی خارج عروق تبی است که سبب آن ورام احتباس باشد
بخونیکه مذکور خواهد شد اما تب دموی که ماده آن
داخل عروق باشد بر دو قسم است یکی آنکه از حدت غلیان
خون حادث شده باشد بی آنکه عفونت در او باشد
و این نوع تب دموی فی الحقیقه قسمی است علیحده که
داخل در تبهای عفونی نیست زیرا که عفونت نیست
و در تحت حمیات یومی و دقی نیز داخل ~~هست~~ نیست ولهذا

اینت

کویند علامت آن سرخی رنك ورو وچشمها وزبان
وبوی دکها وسرخی بول وتشنکی وشیرینی دهان
وسایر علامات غلبه خون چنانچه در صداع دموی
مذکور شد دیکر از علامات این تب آنست که حال مریض
چنانچه در تب صفراوی لازم یکروز سبك تر ویك روز
سنکین تر است نیست بلکه همه روز بیکقرار است دیکر
از علامات نکرسها ها ولرزی با این تب نمیباشد علاج
انست فصد

آن فصد است در ابتدا از رك باسلیق واکر درد سر سنکین
باشد یا صداعی باشد فصد از قیفال بکنند وبقدر قوت
مریض خون بکیرند بلکه بحدیکه مرتبه بغش برسد خون کم
کنند وبسا باشد که حاجت بتدبیری دیکر نشود وبفصد
دفع تب شود واکر تب دفع نشود منضجی از عناب وسپستان
از هر یك ده دانه شیره تخم کاهو وکدو وهر یك دو مثقال
تخم کشنیز یکمثقال شیرخشت ده مثقال بنوشند ودر پنجم روز

عنب الثعلب خبازی بیخ کاسنی بنفشه نیلوفر از هر یک

دو مثقال عناب سپستان آلو بخارا از هر یک ده دانه ‹نیم›

هندی شیرخشت ترنجبین فلوس خیار چنبر از هر یک

ده مثقال روغن بادام یکمثقال بنوشند و همچنین در ‹ششم›

و هفتم منضج مذکور را باز در هشتم مسهل و در نهم

نیز منضج را و در دهم مسهل میل نمایند و اگر احتیاج

بتکرار فصد باشد تا در هفتم یا در نهم تکرار فصد یا ‹حجامت›

میان

٢١٦

میان شانه نمایند و اگر سه مسهل کفایت بکند و

درد واز دهم مسهلی دیگر بنوشند و غذا شوربای ‹برنج›

و کدو و اسفناج میل نمایند و تمر و زرشک و غوره

یا شوربا میل نمایند و پختی ماش و عدس مناسبست

و از میوه خیار و هندوانه و کلابی و الوی زرد و ا

نارین مناسبست و کاهو بسیار نافع است و اب سرد ‹بسیار›

نافع است چنانچه شیخ الرئیس فرموده که اگر بصاحب ‹این بیت›

چندان آب سرد بدهند که رنگ روی او بسبزی مایل
شود البته این تب دفع می شود وماء الشعیر دوا و غذای
مناسبی است که صاحب این تب را و بعد از دو از دهم
شیره تخم خرفه پنج مثقال تخم خیار تخم کاسنی از هر یک دو مثقال
با سکنجبین ساده ده مثقال چندین روز میل نمایند با شیره
تخم خرفه پنج مثقال سکنجبین ده مثقال میل نمایند و بعد
از چهاردهم وشکستن تب گوشت خروس بچه و بزغاله
میل نمایند

میل نمایند و پرهیز را تا زوال تب بالکلیه نگاه دارند
و از مبردات مذکوره میل نمایند تا دفع مرض شده صحت
کامل حاصل شود ان شاء الله تعالی اما تب دموی که از
عفونت خون حادث شده باشد وانرا مطبقه گویند علامتش
همان علامت سونوخس است و قلق و افروختگی و تنگی
نفس وگاه باشد که بیهوشی بتمام رسد و بالجمله اعراض
این نوع اشد از نوع اول است علاجش بعینه همان علاج

نوع اول است واخراج خون وتبرید وسایر تدابیر در این
نوع بیش از نوع اول ضرور است وبعد از چهار دهم قرص
کافور مناسب است که با لعاب بزرقطونا وشیرهٔ تخم خرفه
وشربت نیلوفر داده شود وصفت قرص کافور اینست
طباشیر تخم خرفه تخم کاهو از هریك پنج مثقال تخم کاسنی
رب السوس صندل سفید از هریك سه مثقال مغز تخم
خربوزه چهار مثقال مغز تخم کدو پنج مثقال ترنجبین هفت مثقال
کافور

کافور یک مثقال با لعاب بزرقطونا قرص سازند و نیم مثقال
هر روز با شیرهای مذکوره میل نمایند اما تب دموی
که سبب آن عفونت خون خارج عروق باشد آن تبهای است
که منشأ آن اورام دمویه احشا است مثل ورم دماغ
که آنرا سرسام گویند و ورم اعضای سینه و پهلو اگر
ذات الصدر و ذات الجنب گویند و ورم شش و ورم معده
و ورم کبد وغیر آنها از احشا و تب دموی خارج عروق

بنحویکه در اخلاط دیگر مبتلا نیست زیرا که خون در خارج
عروق مبتلا شد و علاج آنها منوط برای طبیب است و خارج
از موضوع متعلق این کتابست نهایت چون ضابطهٔ
از برای انواع تبهای عفونی قرار دادیم لازم بود که
اشعاری بآنها بشود و معلوم شود که بعضی از انواع
تبهای دموی است که علاج آن مذکور نشده اما تب صفراوی
آن نیز یا لازم است که مادهٔ آن داخل عروق است یا
کر

کرمّاده اش خارج عروقست اما تب لازم صفراوی آن
نیز بر دو قسم است یکی آنکه مادهٔ صفرا در عروق حوالی
قلب یا عروق تمام بدن متعفن شده باشد و این را محرقه
گویند و دیگر آنکه صفرا در داخل بعضی از عروق بدن متعفن
شده باشد نه در عروق حوالی قلب و این را غب لازم میگویند
اما محرقه علامتش لزوم تب است و تشنگی بسیار و تلخی دهان
و زردی رنگ و روی و چشمها و بیخوابی و قلق و اضطراب

وهذیان وصداع وخشونت زبان وزردی از وکاه
باشد که زبان سیاه شود ورنگینی بول با رقت است ویا آنکه
احوال مریض نیکو وتسکین تر ونیکو وسبك تر است علاج
بنهجی است که در سونوخس ومطبقه مذکور شد سوای
فصد وتبرید در این بیش از همه تبهای خلطی باید کرد و
آب سرد وبرف ویخ مکرر باید داد واز میوه‌های رطب در
هر فصل آنچه باشد بنحویکه در تب دموی مذکور شد باید
داد

داد وماء الشعیر مکرر باید داد وآخر روز لعاب بزرقطونا
ولهدانه وخاکشیر وعرق نیلوفر وبید وکاسنی باید داد
وهر روزه کدو واسفناج وماش وبرنج که با ماء الشعیر
پخته باشند یا تمرهندی یا زرشك یا اسفناج وبرنج
یا پهتی ماش مقشر یا ماش برنج وآب انار دین با شیرخشت
در این تب بعوض منضج مناسب است ومسهل نیز دادن باید
که در تب دموی مذکور شد بدهند وبعد از دوازدهم

قرص کافور با سکنجبین و شیره تخم خرفه بدستور

تب دموی بسیار مناسب است و در این تب و تب دموی

اگر تب تا شانزدهم باقی باشد و از بی شتهائی و خشونت

زبان و شدت تب معلوم می شود که هنوز ماده باقی است

و در روز شانزدهم مسهلی بطریق مسهلات قبل بدهند

و بعد از این باز برداشت بدستور مذکور روا کرد در این تب

و تب دموی مواد متوجه دماغ باشد علامتش بیهوشی و باد

وهذیان

و هذیان و شدت صداع و بیخوابی است در دو مسهل

طرف صبح آب یا زین چهل مثقال شیرخشت ده مثقال

با آب کاسنی سبز بیست مثقال بنوشند یا شیره تخم خیار

شیره تخم کدو و شیره تخم کاهو از هر یک دو مثقال شیره

تخم کشنیز یک مثقال لعاب بزرقطونا و لهدانه با عرق بید

و کاسنی و نیلوفر هر یک باشد و شیرخشت ده مثقال

بنوشند و مسهل را بطریق احتقان بعمل آورند باین دستور

که اول آب گرمی با نیم مثقال نمک طعام و یک مثقال روغن
بادام بریزند و بعد از آن عنب الثعلب تخم خطمی خبازی
بیخ کاسنی بنفشه نیلوفر گل خطمی از هر یک دو مثقال عناب
سپستان از هر یک بیست دانه بجوشانند و صاف نمایند
و با ترنجبین و شیرخشت و فلوس از هر یک ده مثقال
روغن بادام چهار مثقال شیره جو ده مثقال ضم نمود
بار دیگر صاف نمایند و چهار بخش نمایند هر بخشی را

یکدفعه

۲۲۲

یکدفعه بریزند و یا آن تا رمیل ماده بدماغ چنانچه مذکور
شد صندل سرخ و سفید سوده را با قلیلی کافور و گلاب
و آب کشنیز و آب حیارو اندکی سرکه در شیشه کرده
مکرر در پیش دماغ مریض بدارند و اگر همه این اجزا یافت
نشود بعضی از اینها کافیست و اگر مریض را ضعف
زیاد باشد در احشا دو دلب سنا تو پادزهر معدنی و گل
داغستانی و مروارید از هر یک دو دانگ تا نیم مثقال

با آب سیب بدهند واگر مجموع اینها یافت نشود بعضی
از آن کافیست ودر این تب در شب هفتم ویازدهم
وچهاردهم پاشویه نمایند باین نحو که پاهای مریض را
در آب معتدل الحرارت که برگ بید وجو نیمکوب وگل
خطمی وبنفشه در او جوشانیده باشند ساعتی بگذارند
وبمالند واگر این اجزا نباشد آب گرم کافیست ودر این تب
مریض را بسیار بپوشانند ومکرر باد بزنند وصندل
سرخ

سرخ وسفید در زیر پستان چپ بمالند وبالجمله در این
تب کوتاهی در تبرید نکنند اما غب لازم است که صفرا
در بعضی از عروق متعفن شده باشد نه در عروق حوالی
قلب علامتش نزول نوبت است وتشنگی وتلخی دهان
وزردی زبان است وزردی ورقت بول وبالجمله
علامات خفیفه محرقه است واعراض صعبه محرقه از
عدم هذیان واضطراب وقلق زیاد وسایر اعراض صعبه

که در محرقه مذکور شد نیست خلاصه آنکه تب لازم صفراوی
هرگاه با اعراض شدید و صعبه باشد محرقه است و هرگاه
این اعراض صعبه نباشد مسمی است بغب لازم و الا در ماده
شرکت کند ولهذا علاج این همان علاج محرقه است مگر
اینکه بتبرید درین نوع کمتر از محرقه باید کرد و الا در دوا
وغذا و ماده تبها بین مشترکست اما تب صفراوی دایمی
که ماده اش خارج عروق مثل معده و کبد و طحال و مراره

وغیر

وغیر اینها از فضاها که در جوف میباشد متعفن شد
آنرا غب گویند و علامت این تب است که لرز شدید و سرمای
خفیف می‌شود در تب بهم رسد و بعد از تب عرق می‌آید
و بعد از عرق تب بالکلیه دفع می‌شود و روز دیگر تب
نمیباشد تا آنکه روز سیم باز لرز و سرما و تب و عرق
می‌شود و هکذا یکروز میباشد و یکروز نمیباشد و مدت
این تب از اول نوبه تا قلع شدن تب از نه ساعت نمیگذرد

کرا گرا از این مدت تجاوز کند معلوم می‌شود که ماده صفراوی
خالص نیست بلکه مرکب است چنانچه در انواع تبهای مرکبه
مذکور خواهد شد دیگر از علامات این تب تشنگی و تلخی
دهان و زردی رنگ و رو و چشم و تهوع و سستی معده
وقی صفراوی و قلق و اضطراب در وقت نوبه و زردی
بول با شدت بدبوئی و سایر علامات غلبه صفرا چنانچه
در صداع صفراوی و تب لازم صفراوی مذکور شد

علاجش

علاجش مثل علاج صفراوی لازم است مگر آنکه مسهل را
در روز غیر نوبه باید داد بهر روزی که اتفاق شود و بالجمله
در این تب نیز مثل صفراوی لازم معالجه بنهج محرق باید
بشود مگر اینکه محرق محتاج تبرید زیاد است و در این تب تبرید
بمرتبه محرق نباید بشود و یقین ایام خوردن مسهل در
نوع آخر بنهج دو نوع اول نیست بلکه مسهل باید که در
روز نوبه داده نشود اما تب بلغمی آن نیز ماده آش تا داخل

عروقست که آنرا لثفه کویند یا خارج عروقست که آنرا
مواظبه کویند اما لثفه علامتش لزوم تب است وحرارت
ملایم است ودر صورت وپشت چشمها اندک تهبیجی
میباشد واشتها میباشد وعلامت صفرا از تشنکی
وتلخی دهان وخشکی کام وزبان وقلق واضطراب
وسایر علامات مخصوصه صفرا نیست وآب دهان
بسیار میباشد وبول در این تب غلیظ میباشد وکاهی

سفید

سفید دنان می باشد وکاهی بسرخی میزند وغلیان وقی بلغمی
میباشد وطعم دهان کاهی شور است که سبب بلغم مالح باشد
وکاهی ترش است که سبب بلغم حامض باشد ودنان ودو
در این تب بوئی قلعی مایل بزودی میباشد خصوصا دوا
اواخر وسستی وکسالت از لوازم این تب است علاجش
از ابتدا منضج باید داد عنب الثعلب بیخ کاسنی اصل
السوس تخم خطمی کاوزبان زهریک دو مثقال سپستان

پانزده دانه وترنجبین ده مثقال ودر روز هشتم
مسهلی از اجزای منضج مذکور باضافه سنامکی سه مثقال
گل سرخ یکمثقال عناب ده دانه گل بنفشه دو مثقال
فلوس خیارچنبر ده مثقال روغن بادام یکمثقال ودر دهم
ودوازدهم وشانزدهم همین ودر سایر ایام منضج مذکور
را وغذا از اول تا شانزدهم اش شوربا برنج باشیره بادام
وطرف شام چلاو وزرده تخم مرغ واکثار برودت ومائده

مثل رطوبت دهان وکسالت وبیحسی اعضا باشد بعد
از هفتم گوشت مرغ بچه را شوربا نموده میل نمایند واز
میوها وترشیها وآب بسیار سرد پرهیز کند سوای انار این
کرد و این ترتیب مناسبست وگلاب نیز ضرری ندارد وبعد
از شانزدهم اگر تب رفع شود فبها والا سه روز هر روز
گلقند آفتابی سه مثقال وهشت مثقال سکنجبین بخورند
وطریق ساختن گلقند اینست که ورق گل سرخ تازه را

را درون کرده با شکر بقوام آورده در آفتاب کذارند و

تا چهل روز و اگر تا دو ماه بکذارند بهتر است و اگر خشک

شود شکر را مکرر بریزند تا خوب بعمل آید و بعد از ان

سکنجبین بزوری باین دستور که روز اول چهار

مثقال و دوم پنج مثقال و سیم شش مثقال و چهارم

هفت مثقال و بعد از ان هر روز هفت مثقال با شیره

تخم کاسنی یکمثقال و شیره رازیانه یکمثقال میل نمایند

و اگر

و اگر در پشت پاها و چشمها تبهیجی باشد هر روز قرص زرشک

صغیر بقدر نیم مثقال اضافه نمایند و اگر معده ضعیف

باشد و غذا هضم نمی‌شده باشد و تهبج باشد و عطش زیاده

بناشد قرص ورد باضافه سکنجبین بزوری هر روز دو نیم مثقال

میل نمایند و این ضابطه را مرعی دارند تا دوازده روز

اگر طبع خشک باشد بعد از خوردن شش روز سکنجبین

بزوری مسهلی میل نمایند از ریوند چینی یکمثقال و نیم تربد

یکمثقال ونیم عصاره افسنتین دو دانک عصاره غافت
دو دانک غاریقون نیم مثقال این اجزا را حب کرده فرو برند
و از عقب آن ده مثقال ترنجبین را در عرق کاسنی حل کرده
نیمگرم بنوشند و همچنین بعد از دو از دهم نیز همین مسهل
را میل نمایند و طریق ساختن سکنجبین بزوری اینست
تخم کاسنی و رازیانه تخم کشوث تخم خیار از هر یک پنج مثقال
بیخ کاسنی ده مثقال تخم خربزه کرمک چهار مثقال گل کشوث

الیز

ریشه کشوث از هر یک سه مثقال تخم کرفس انیسون گل سرخ
از هر یک دو مثقال اجزا را نیمکوب نموده بخیسانند و
بجوشانند و صاف کنند و با شکر صاف یا قند سفید بقدر
پنجاه درم و سرکه شد چهل مثقال بقوام آورند و صفت
قرص زرشک صغیر اینست زرشک از دانه پاک کرده هفت
مثقال ونیم تخم کاسنی تخم خرفه مغز تخم خیار از هر یک یکمثقال
ونیم ورق گل سرخ دو مثقال ونیم ریوند چینی سنبل الطیب

از هر یک نیم مثقال اجزا را کوبیده با لعاب بزر قطونا
قرص سازند وصفت قرص ورد صغیر اینست ورق گل
سرخ شش مثقال رب سوس چهار مثقال سنبل الطیب
یک مثقال طباشیر دو مثقال عصاره غافث چهار مثقال
اجزا را کوبیده و بیخته قرص سازند و مداومت بخور
دن کلقند و سکنجبین بدستور مذکور بعد از سکنجبین
بزوری نافع است و گاهی کلقند را با دو دانگ مصطکی
کوبیده

کوبیده میل نمایند و گاه باشد که مداومت بخوردن
کلقند و سکنجبین مغلی از بزوری شد با و هر سه چهار شب
یکدفعه آخر شب دواء التربد میل نمایند وصفت دواء
التربد اینست زنجبیل مصطکی از هر یک ده مثقال تربد
بیست مثقال نبات سفید چهل مثقال اجزا را کوبیده
سفوف سازند و اگر دواء التربد را با کلقند ضم نموده
بخورند و از عقب آن آب گرم بنوشند هم خوبست و دوا را خ

این تب و کهنگی مرض خوردن مثرودیطوس یا تریاق
فاروق هر دو بقدر نیم مثقال مناسب است و غذا بعد
از ساعت نوزدهم نخود آب با گوشت مرغ و گوسفند جوان در
طرف شام تو پلاو و قلیه چلاو میل نمایند و اگر این تب
کهنه شود و بطول انجامد قرص ریوند چینی نافع است
و مجربست خصوصا هر گاه در جگر یا سپرز صلابتی یا ورمی
باشد یا آنکه بنهیج در صورت و دستها و پاها باشد
یا سکنجبین

یا سکنجبین بزوری یا سکنجبین ساده بقدر نیم مثقال
تا یک مثقال صفت قرص ریوند چینی شش مثقال فوه لک
از هر یک سه مثقال انیسون تخم کوفس عصاره غافث
از هر یک دو مثقال اجزا را کوبیده قرص سازند و هر گاه
این تب ازین تدابیر رفع نشود آثار بلغم است چنانچه
مذکور شد باشد شربت اصول بدهند خصوصا هر گاه با
ورم دست و پا و شکم و صورت باشد باید دستور که جها

مثقال تا هفت مثقال بدهند و بهفت مثقال که رسید
بدهند تا دوازده روز و اگر اثر نفع ظاهر شد تا بیست
و چهار روز بدهند هر روز با شیره رازیانه و تخم کاسنی
از هر یک یک مثقال و در دوازدهم مسهل بدهند یکی
از مسهلاتی که مذکور شد صفت شربت اصول بیخ کرفس
بیخ رازیانه بیخ کاسنی از هر یک ده مثقال پوست بیخ
کبر پنج مثقال رازیانه تخم کرفس تخم کاسنی از هر یک هفت مثقال

فقاح

فقاح اذخر سنبل الطیب اسارون سلیخه از هر یک سه
مثقال و نیم مویز منقی بیست دانه انجیر زرد ده دانه قند سفید
صد و پنجاه مثقال چنانچه رسم است شربت سازند
در کهنگی تبهای بلغمی و مرکب فقیر بقدر دو دانگ تا
نیم مثقال عصاره غافث با سکنجبین ساده مکرر
داده ام و در پنج شش روز دفع تب شده است و گاهی
با آب ابازین هم نافع است اما تب بلغمی که ماده آن

خارج عروق متعفن شده باشد که از مواظبه وتنایئهٔ
گویند علامتش آنست که هر روز نوبه می آید و بسیار سرما
شدید میباشد و لرز کم میباشد و زمان سرما طویل میباشد
که غالباً مدت این تب هجده ساعت است و بعد از آن عرق
می آید و تب بالکلیه مفارقت نمیکند و اگر مفارقت
نکند زمان مفارقت بسیار کم میباشد که باز نوبه می
آید و سایر علامات بلغمی است که در بلغمیه لازمه

مذکور

مذکور شد علاجش بعینه آن دستور است و در این تب قی
در وقت نوبه بسیار نافع است چنانچه قلع این نوبه
بمداومت بقی میشود خصوصاً اگر مقیی در وقت نوبه
مثل آب ترب و سکنجبین و نمک خورده شود و قی
شود و خوردن سکنجبین با آب گرم پیش از وقت نوبه
بدون قی کردن نافع است و سایر تدابیر بنحوی است
که مذکور شد و در این تب و تب بلغمی لازم از معالجه

ملال نباید بهم رسانند زیرا اگر مادّه این تب بلغمی است
و مادّهٔ بلغم دیر نضج می یابد و بزودی دفع نمیشود پس
نباید که طبیب و مریض هیچیک ملال بهم رسانند
و ترک علاج نمایند بلکه لوازم اهتمام در معالجه
بنحویکه مذکور شد بعمل آورند تا صحت حاصل شود
انشاء الله تعالی اما تب سوداوی مادّهٔ آن نیز یا
داخل عروقست یا خارج عروق و آنچه مادّه اش داخل

عروقست آنرا ربع لازم گویند و آنچه خارج عروقست
آنرا ربع دائر گویند امّا ربع لازم نادر الوقوع است
باعتبار قلّت سودا در عروق و اگر گاهی اتفاق افتد
بعد از تبهای دیگر است که مادّهٔ آن محترق شده و
منتقل باین تب شده و علاجش معالجهٔ این تب سابق است
و معالجه ربع دائر چنانچه مذکور خواهد شد امّا
ربع دائر بیشتر کم اتفاق می افتد که ابتدا بهم رسد بلکه

غالبا مسبوق بپیش تبهای دیکر میباشد علامتش اینست که
یکروز نوبه وتب اینست ودو روز نیست ودر روز چهارم
از نوبه سابق باز نوبه وتب بهم رسد ولی زود این تب
در اوایل مرض بسیار کم می باشد وهرچه کهنه
تر میشود طول وشدید میشود وان نشان نضج ماده است
وبزوال مرض است ودیکر سرما در این بسیار شدید میباشد
ودر اول نوبه کویا که استخوانهای بدن شکسته میشود
ومفاصل

ومفاصل تمام وجع میدارد وتب بسیار شدید نمیباشد
هرچند از تب بلغمی شدید تر است اما بحدت صفراوی
نیست ومدت نوبه این تب غالبا یکشبانه روز میکشد
واکثر اینست که از ابتداء آفت سپرز مثل ورم وصلابت
سپرز میباشد وبا علامات غلبه هرخلطی که باشد چنانچه
از تبات مذکور شد معلوم میشود که ماده محترق از آن
خلط است علامتش آنست که متعرض این تب در اوایل بلکه

تا ششماه نشوند زیرا که ماده این تب مشکل النضج است

و قبل از نضج متوجه دفع شدن ضررهای عظیمه دارد در ابتدا

باید بمدارا سلوک نمایند و از مولدات سودا مثل بادنجان

و عدس و بقول شد و چیزهای شور و نمکسود و گوشت

قدید و پنیر کهنه و سایر مولدات سودا و اغذیه غلیظ

احتراز نمایند و بحسب هر یک از انواع سودا که موروث

این تب شده در اصلاح و نضج آن کوشند چنانچه اگر از

احتراق

احتراق صفرا یا خون بهم رسیده باشد علامتش علامات

غلبه صفرا و خون است چنانچه در تب دموی و صفراوی

مذکور شد باید که مداومت بخوردن سکنجبین و عرق

کاسنی و عرق شاهتره و آب نادین بکنند و رب نادین

کاهی که یبس در طبع باشد با شیرخشت و الا تنها

و کاهی با قند و کاهی با طباشیر میل نمایند و از مسخنات

و هرچه باعث خشکی شود احتراز نمایند و از میوه‌ها خربزه

و هندوانه و هلو و گلابی و آلوی زرد خوب و رسیده
و آلوچه رسیده میل نمایند حکیم علی گیلانی در شرح قانون
میگوید که مرا وقتی نوبه ربعی عارض شده بود و در سفر بودم
با جمعی از اصحاب که ایشان نیز طبیب بودند رفیق بودم
و ایشان مرا بخوردن مسهل امر می نمودند و من مناسب
نمی دانستم تا آنکه شبی ایشان مسهل ترتیب دادند و بر بالین
من حاضر کردند و مرا امر بخوردن آن مینمودند و من خود را

بخواب

بخواب میداشتم که شاید ایشان دست از من بدارند تا آنکه
مرا خواب برد در عالم رؤیا دیدم که مردی محترم لباس
سفیدی نشسته است کسی بمن گفت که این مرد قرشی
شارح قانونست من پیش رفتم و از او خود را و اینکه مرا امر
بخوردن مسهل میکنند با او گفتم و استعلاج نمودم متبسم شد
و گفت مسهل مخور و گفتم پس چه کنم گفت چرا غافلی از چیزی که
مصلح سوداست و مسکن صفراست و مزیل بلغم و قامع خون

ولذیذ است وخوش منظر است وغذاست وآبست ودواست

وازخواص میشمرد وتا آنکه سی وسه خاصیت ومنفعت

شمرد ودو هر مرتبه حیرت من زیاده شد گفتم کاین چه باشد

بیان فرمایند که این چه چیز است گفت آلوی زرد خوب

رسیده ومن از خواب بیدار شدم وباصحاب خود باز گفتم

ومسهل بخوردم وبعد از آن دوا وغذا وآبرا مقصور

بر همان کردم ودر یکهفته رفع مرض شد تمام شد کلام

حکیم

حکیم علی رحمة الله ودر این نوع اجتناب از شیرینها

وروغن لازم وگوشت بسیار نازکی مثل بره وبزغاله

ومرغ بچه وخروس بچه نافع است واگر ماده سودا از احتراق

بلغم یا سودا بهم رسیده باشد وعلامتش غلبه آثار برودت

است چنانچه در تب بلغمی مذکور شد باید که مداومت

بخوردن گلقند یا سکنجبین وعرق شاهتره بکنند وگاهی

گلقند با مصطکی بخورند واز میوهها پرهیز کنند وگاهی

اطریفل صغیر در روز غیر نوبه میل نمایند وگاهی گل بورا

که بعرف اطبا انجدان گویند شیره کشیده با سکنجبین ساده

چند جوش داده بعوض سکنجبین ساده میل نمایند

خصوصا اگر با آفت سرد باشد وقی کردن در وقت نوبه

در همه انواع بسیار نافع است و در اواخر تبها مداومت بمخدرات

مثل فلونیا و برشعثا دو معجون مشهور و حب الشفا

بسیار نافع است میر بهاء الدوله در خلاصة التجارب

میگوید

میگوید که حب الشفا در این باب آن تبی است علامت

عظیم و باعث بر ساختن حضرت نواب که از او ربع برادر

ایشان امام ایوب جعفر بود که بکمال داشتند و اطبا

عراق از معالجه ان عاجز بودند این دوا در نوبت

خورد و صحت یافت تمام شد کلام صاحب خلاصه

و وقت خوردن مخدرات دو ساعت قبل از آمدن

نوبه است طریق ساختن فلونیای رومی موافق نسخه

کامل الصناعه که نزد حقیر بهترین نسخه‌هاست اینست
زعفران پنج مثقال فلفل سفید بزر البنج از هر یک بیست
مثقال افیون ده مثقال فطراسالیون که تخم کرفس
جبلی است چهار مثقال تخم کرفس نبطی سه مثقال سنبل الطیب
چهار مثقال سادج هندی سلیخه حب بلسان
عاقرقرحا فرفیون از هر یک یک مثقال اجزا را نرم کوبیده
و بروغن بلسان چرب کرده باسه برابر عسل صاف
بقوام

بقوام آورده بسرشند و بعد از شش ماه استعمال نمایند
قدر شربت بقدر نخودی طریق ساختن برشعثا موافق نسخه
قانون فلفل سفید بزر البنج از هر یک بیست مثقال افیون
ده مثقال زعفران پنج مثقال سنبل الطیب عاقرقرحا
فرفیون از هر یک یک مثقال اجزا را کوبیده و بیخته
باسه وزن ادویه عسل کف گرفته بقوام آورده
بسرشند و از شش ماه استعمال نمایند و طریق ساختن

معجون حب الشفا اینست زنجبیل یکمثقال ریوند چینی
دو مثقال جوز ماثل که انرا تاتوره گویند سه مثقال
اجزا را کوبیده با دو برابر مجموع عسل بقوام آمده
بسرشند وقدر شربت نخودی و نوبه ربع هرگاه ماده
اش بسیار نباشد و بنهج مذکور تدابیر بعمل آید بعد
از هفتاد روز همین مخدرات کفایت میکند و احتیاج
به تنقیه نمی شود و اگر ماده فاسد بسیار در بدن باشد

بعض

تنقیه باید بعمل آید تا رفع مرض بشود و تنقیه را اگر
بعد از شش ماه بکنند بهتر است و بعضی از اطبا تنقیه
را بعد از هفتاد روز کرده اند و بالجمله تنقیه بحسب
غلط محدث مرض بعمل آید چنانچه اگر ماده از احتراق
خون باشد و علامتش چنانچه مذکور شد علامات
غلبه خون است چنانچه بارها مبین شده اولا فصد باسلیق
بکنند و ملاحظه نمایند اگر خون بسیار سیاه و غلیظ باشد

بکنانند که بقدر دو شصت مثقال بیاید و اگر دقیق و سرخ
کم رنگ باشد البته دفعتاً به بندند و بکنانند که بیاید
که برا این تقدیر فصد ضرر عظیم میکند و بعد از آن بر همین
تقدیر مشغول دادن مسهل و منضج نشوند و اگر ماده
از احتراق صفرا باشد و علامتش علامات غلبه صفرا است
چنانچه مذکور شد علاجش علاج دموی محترق است
مگر آنکه در صفراوی فصد مجوز نیست و منضج و مسهل

وسایر بلاد

وسایر بلاد بهتر در هر یک از صفراوی و دموی و بالجمله
در ربعی که از حرارت مزاج باشد بدین نحو است که منضج
از گاوزبان شاهتره بیخ کاسنی پرسیاوشان تخم کاسنی
بادرنجبویه از هر یک دو مثقال ترنجبین ده مثقال
بدهند شش روز یا آنکه ماء الشعیر با سکنجبین شش
روز بدهند و بعد از آن منضج مذکور را چهار روز
بعد از آن مسهلی از اجزای منضج مذکور با اضافه سنا

مکی سه مثقال پوست هلیله کابلی سه مثقال بنفشه
بسفایج افیتمون از هر یك دو مثقال مویز منقی بیست دانه
فلوس خیار چنبر ده مثقال روغن بادام یکمثقال
و با منضج مذکور را چهار روز و روز پنجم مسهل را
و همچنین تا چهار پنج مسهل خورده شود و بعد از آن
سکنجبین بزوری بخوری که در تب بلغمی مذکور شد
و در بین آن هر شش روز یکدفعه معجون نجاح که در ضعف
قلب

قلب مذکور شد بقدر چهار پنج مثقال بخورند یا از مسهل
مذکور در بین آن بخورند و در ایام تنقیه غذا در روز
مسهل نخود آب با گوشت بره و مرغ بچه و در منضج و شربت
بزوری قلیه از گوشتهای مذکوره با تمر هندی و چاشنی
آب انار زین یا قیمه شوربا و در شبها تربلا و برقلیه
چلاو میل نمایند و بعد از آنها مداومت بجدوار مذکوره
البته نافع است و اکر ماده از احتراق بلغم باشد با سودا

طبیعی وعلامتش مجملاً علامات برودت مزاجست چنانچه
در تب بلغمی مذکور شد و در سوداوی علامات رطوبت
نیست مثل آب رفتن از دهان وبدن بسیار لاغر و
رنگ و روی تیره وکرفته است وعلاج ان دو نوع تدبیر
بخواست کر منضجی ادکاوزبان اسطوخودوس شاهتره
بیخ رازیانه اصل السوس برسیاوشان بادرنجبویه
از هر یك دو مثقال کلقند پنج مثقال ترنجبین ده مثقال
وبعد از

وبعد از شش روز همین منضج را باضافه سنا مکی بسفایج
پوست بیخ کبر افیتمون از هر یك دو مثقال فلوس خیار چنبر
ده مثقال روغن بادام یکمثقال واکر در شب مسهل
یکمثقال ایارج فیقرا راحب کرده فرو برند وصبح مسهل
را بنوشند بهتر است واکر غلبه رطوبت نباشد ماء
الشعیر سکنجبین ودر بین مسهلات نافع است بجوی
کر در ربع حار مذکور شد واین مسهل را چهار پنج دفعه

بنوشند و بعد از ان سکنجبین بزوری با قرص ورد صغیر
وشیره را زیانه بدستور مذکور بنوشند و در بین
آن هر شش روز یکدفعه باید مسهل مذکور با معجون
نجاح میل نمایند ومسهل باید که در روز دویم نوبه
خورده شود و در این نوع نیز بعد از مسهلات :
مدرات البته نافع است این است مجملی طریقه
مسهل دادن در این مرض بنهایت که با حیاط تمام

باید

باید بعمل آورد اگر پیش از نضج این ماده متوجه دفع مورث
مفاسد است وقبل از ششماه ندادن مسهل اولی است
لیکن راه معالجه بدین نهج است که مذکور شد وبعد
از تنقیه یا در کهنگی مرض هر چند تنقیه نشده باشد
مشرودیطوس وتریاق فاروق در وقت ربع بسیار نافع است
خصوصا هر گاه حرارت زیاد در مزاج نباشد این است مجملی
از معالجات حمیات خلطیه که مذکور شد وبعضی از حمیات

خلطیه هست که خارج از این انواع مذکوره نیست و در سبب
و علامت و علاج متحد است و اطبا هر یکرا اسمی باسم خاص
کرده اند نهایت تفصیل اینها لایق باین مختصر نیست اما
چون حمی غشیه در علاج آن تفاوتها دارد بذکر آن پرداخت
پس بدانکه حمی غشیه و آن تبی است که مریض در وقت نوبت
غش میکند و بیهوش میشود و تا عرق نکند افاقه نمیشود
چون اکثر ماده آن بلغم است و نادرا و صفرا عارض میشود
اطبا

اطبا افراد در ذیل حمیات بلغمیه مذکور میکنند اما آنچه
سبب آن بلغم باشد علامتش آنست که نوبه هر روزه میباشد
مثل نوبه مواظبه و این که در صورت و در چشمها
تهبج میباشد و رنگ صاحب این تب برنگ حال عجیب باشد
گاهی برنگ قلعی میباشد و گاهی بزردی و گاهی بکبودی و
سیاهی و لبها گاه بسیاه و تیره میشود گاهی چشمها بیرون آمده
میباشد مثل کسی که گلوی او فشرده باشند و سایر علامات

که در نوبهٔ بلغمیه مذکور شد میباشد و علاج این تب بسیار
صعب است زیرا که ماده آن ماده ایست در نهایت
غلظت و قوت در کمال ضعف است پس اگر خواهیم مسهل
قوی دفع آن کنیم بسبب قوت مسهل مواد فاسده بحرکت
می آید و بسبب غلظت و خامی دفع نمیشود و اگر غذا را بدهیم
مسهل ضعیف تحریک میکند و دفع نمیتواند کرد دیگر اگر
غذا را منع کنیم یا تلطیف و تقلیل زیاد کنیم قوت ساقط

میشود

میشود و اگر غذا را بدهیم مدد علت میشود و بکار قوت
نمی آید بهرحال علاج است که در وقت نوبه و حدوث
غشی مکرر گلاب و آب بر صورت بزنند و مریض را خبردار
کنند و رانها را محکم ببندند و تمام بدن را مالند
کنند باین ترتیب که اول از زانوها بمالند تا سر پنجه
و بعد از ان از رانها تا زانو و بعد از آن از دوشها تا سر
انگشتان دست و بعد از ان پشت و سینه و معده و شکم

وباز بهمین ترتیب عود نماید وچنان کنند که نصف زمان

تب را مالندگی کنند ونصف دیگر مریض را بحال خود

که بخواب رود واستراحت کند واز جالینوس منقولست که

من محللی وبرای این ماده بهتر از مالندگی نیافتم زود بکو

صندل سفید وجوز بوا با گلاب وعرق بهار واگر بنا شد

بعرق بهار ببویند بزیر پستان چپ بمالند ولخلخه که

در محرقه مذکور شد مکرر بدماغ او بدارند واما علاج دفع

ماده مرض باین نحو بکنند که طرف صبح یک مثقال تخم کرفس را

شیره کشیده با هفت مثقال سکنجبین شکری یا عسلی بدهند

با عناب الثعلب ورازیانه وبیخ کاسنی از هر یک دو مثقال

گلقند آفتابی چهار مثقال جوشانیده صاف نموده بدهند

وقبل از وقت نوبه بیکساعت اگر تواند قی کردن بفرمایند

باین نحو که آب ترب وسکنجبین عسلی ونمک وآب نیمگرم

بخورند وقی بفرمایند وقبل از نوبه بهفت ساعت حقنه

باین دستور بعمل آورند عنب الثعلب رازیانه پنج کاسنی
اکلیل الملک سنا مکی تخم خطمی جنّا زی اصل السوس از هر
یک دو مثقال عناب سپستان از هر یک ده دانه ترنجبین
فلوس خیار چنبر از هر یک ده مثقال شکر سفید پنج مثقال
آب چندر ده مثقال نمک طعام نیم مثقال در پنج دفعه
بعمل آورند و هر بکور در میان حقنه بهمان دستور نمایند
و در روز حقنه قی بفرمایند و در روز حقنه نیز طرف
صبح

صبح سکنجبین بشیره تخم کرفس با منضج مذکور را بدهند و در
اواخر هر روز فاد زهر معدنی و مروارید و گل داغستانی
از هر یک دو دانک با آب سیب بدهند و بعد از نوبه دوم
گاه باشد که مثرودیطوس با تریاق فاروق از هر یک بقدر
دو دانک تا نیم مثقال توان داد و صاحب خلاصة التجارب
تجویز دادن فاد زهر حیوانی نیز کرده است و غذا در این نوبت
مرغ بچه و خروس بچه را کباب کرده آب آنرا بدهند و در کتب

طپسه ماء الشعیر با قند و نان با شربت قند غذای صاحب
این تب را ذکر کرده اند و فقیر بون دو آتشه را با آب
انار شیرین و آب انار دیرین داده ام و بسیار نافع یافته ام
و زرده تخم مرغ و تربلاو با خروس بچه و مرغ بچه نیز میتوان
داد اما آنچه سبب آن صفرا باشد و شیخ الرئیس میگوید
که این ماده خالی از سمیت نیست لهذا علاجش از نوع
اول اصعب است بلکه قابل علاج نیست و علامتش آنست
که نوبه

که نوبه آن بنوبت نوبه غب می آید و هر روزه نیست علاماتی
دیگر اینکه عارض میشود مکرر در صاحب مزاج حار یابس و
اینکه صورت و بدن در اول مرض بنهایت لاغری میرسد
و اکثر اینست که در رنجها دم میکشد و بهر حال علاج آنست
که حقنه که در محرقه مذکور شد در روز غیر نوبه بعمل
آورند و سایر تدابیر از تبرید و تقویت بنهجی است که
در محرقه مذکور شد ماء الشعیر با آب انار ترش هر صبح بدهند

وتا بیر وقت نوبه بنحوی است که دو نوع اول مذکور شد
غیر اینکه بو یا بید تجوز در این نوع مناسب نیست و بیان آنکه
انچه از حمیات مذکور شد مفردات هر یک بود و از ترکیب
انها با یکدیگر انواع و افراد بسیار حاصل میشود چراکه
ترکیب از دو جنس مختلف میتواند شد مثل ترکیب خلطی با
یومی و ترکیب از دو نوع یکجنس میتواند شد مثل ترکیب دو
نوع خلطی با یکدیگر و لهذا ضروب و انواع تراکیب حاصل
میشود

میشود مثل دائمی با دائمی و لازم با لازم و دائمی با لازم و
لهذا اعتماد بر ادوار حمیات در علامت نیست مثل آنکه
هرگاه دو غب باشند نوبه هر روزه بدور نوبه بلغمی
می آید و هرگاه سه ربع دائمی باشد باز نوبه هر روزه می
آید پس اعتماد در تشخیص بسایر علامات است چنانچه مذکور
شد و ترکیب بر دو نوع میتواند بود یکی آنکه دو ماده
مختلف جدا گانه در دو محل متعفن شده باشد مثل آنکه

مادهٔ بلغم در جائی و مادهٔ صفرا در جائی دیگر باشند
و دیگر آنکه دو مادهٔ مختلف با یکدیگر مخلوط شده
متعفن شده باشد مثل اینکه قدری از صفرای مخلوط
بقدری از بلغم و در یک محل متعفن شده باشد و تفصیل
هر یک از اینها متعذر چرا که ترکیب ثنائی و ثلاثی
و رباعی و بالاتر میتواند شد و ترکیب و ضرب و قسمت
اینها با همدیگر بجائی میرسد که از عهدهٔ آن بر نمیتوان

امد نهایت

امد نهایت در هر ترکیبی بحسب ترکیب علامات معالجه
را باید بیرون از آنچه در بسائط مذکور شد بکند و چونکه
دو ترکیب از این مرکبات مذکوره مشهور و متداول اند یعنی
و هر یک مسمی باسم خاص اند و کثیر الوقوع اند لهذا آنها
را با اسباب و علامات و معالجات مفصلاً مذکور
میکنیم یکی از آنها مسمی است بغب غیر خالص و دیگر
مسمی است بشطر الغب اما غب غیر خالص آنست که صفرای

مخلوط به بلغم در داخل عروق یا خارج عروق متعفن شده
باشد پس هرگاه داخل عروق باشد تب لازمی است
یا بعضی از علامات بلغم و بعضی از علامات صفرا و
اگر خارج عروق باشد یکروز نه یکروز نوبه میکند
و مدت از دوازده ساعت میکذرد و بعضی دیگر
از علامات نوبه بلغمی نیز دارد و بالجمله بعضی از
علامات بلغم و بعضی از علامات صفرا هست واما

شطر الغب

شطر الغب است که صفرا در داخل یا خارج و بلغم در
داخل یا خارج عروق متعفن شده باشد و لهذا شطر الغب
چهار نوع میباشد یکی انکه صفرا و بلغم هر دو خارج
عروق متعفن شده باشد پس روزیکه دو نوبه صفرا
یکنوبه میکند با علامات نوبه بلغمی و روزیکه نوبه
صفرا هست یا دو نوبه میکند یکی با علامات نوبه
صفراوی یکی با علامات نوبه بلغمی یا یکنوبه میکند

ومرکب است از علامات هردو وبعبارت آخری یکروز نوبت
اشد است ویکروز اخف نوع دیگر آنکه مرکب باشد
از صفراوی لازم وبلغمی لازم ودراین نوع تب دایمی
ولونی و نوبه نمیباشد وعلامات تب صفراوی
لازم باعلامات تب بلغمی لازم چنانچه هریک
مذکور شد میباشد دیگر آنکه مرکب باشد از صفراوی
دایر وبلغمی لازم پس یکروز نوبه میکند باعلامات نوبه
صفراوی

صفراوی ویکروز نمیکند وتب لازم دارد با
علامات تب لازم بلغمی دیگر آنکه مرکب باشد از صفراوی
لازم یا بلغمی دایر پس هر روز نوبه میکند باعلامات نوبه
بلغمی وتب لازم دارد باعلامات لازم صفراوی
وجمیع انواع غب غیر خالص وشطر الغب در معالجه
متحدند بجهت آنکه در سبب متحداند ومعالجه اینها مرکب
است از معالجه صفراوی خالص وبلغمی خالص واینها

طولانی میباشد چنانچه ملا نفیس در شرح اسباب
وعلامات میگوید که گاه باشد که یکسال بکشد زیرا
که اگر معالجه بلغم بمسخنات بشود صفرا مفسد میکند
واگر اطفای صفرا بمبردات بشود بلغم غلبه میکند
وهرگاه در معالجه ملاحظه هر دو طرف بشود بهیجان
فائده معتد به نمیکند وگاه باشد که طول این مرض بفساد
احشا بیانجامد ومعده یا کبد یا طحال ضعیف شود ومفاسد
دیگر

دیگر برانگیزد وبالجمله در هر یک از اینها دادن
منضجی از عنب الثعلب خبازی بیخ کاسنی گاوزبان از هر یک
دو مثقال سپستان ده دانه شیره تخم خیار دو مثقال
شربت نیلوفر سه مثقال بدهند و در روز پنجم واگر
نوبه باشد بعد از پنجم در روز دیگر نوبه نباشد یا نوبه سنگین
نباشد مسهل بدهند از عنب الثعلب بیخ کاسنی گاوزبان
اصل السوس گل سرخ گل نیلوفر گل بنفشه سنا مکی از هر یک

دو مثقال عناب سپستان از هر یک ده دانه ترنجبین
وشیرخشت فلوس خیار چنبر از هر یک ده مثقال روغن
بادام یک مثقال و دیگر در هشتم و دهم و دوازدهم
بشرطی که روز نوبه نباشد و اگر روز نوبه باشد غیر این
ایام هر روزی که اتفاق افتد و بعد از آن هر روز ده مثقال
سکنجبین با شیره تخم کاسنی میل نمایند و اگر غلبه
بلغم چنانچه علامات آن در تب بلغمی مذکور شد باشد

سوای

سوای قند و سکنجبین بدهند و بعد از دوازدهم
حیوانی بدهند و از میوه‌های انار شیرین و میخوش مناسب
است و کلابی و آلو زرد رسیده و آلوچه رسیده و بعد از
شانزدهم شربت دینار که از تصرفات متاخرین است
روزی پنج مثقال تا هفت مثقال با عنب الثعلب دو
مثقال شیره رازیانه و تخم کاسنی از هر یک یک مثقال
و طریق ساختن شربت دینار اینست تخم کاسنی گل سرخ

از هر یک چهار مثقال بیخ کاسنی هشت مثقال نیلوفر
گاوزبان از هر یک دو مثقال تخم کشوث سه مثقال
اجزا را بجوشانند و صاف نمایند با چهل مثقال قند
یا شکر صاف کرده بقوام آورند و بعد از سرد شدن سه
مثقال ریوند چینی را نرم صلایه کرده داخل نمایند
و بعد از شش روز دیگر باز مسهلی دیگر بدهند بنحوی
که مذکور شد و بعد از آن سکنجبین بزوری و قرص ورد صغیر
بنحویکه

بنحویکه در سابق مذکور شد و مداومت بگلقند و سکنجبین
و سکنجبین تنها بسیار نافع است و هرگاه نوبر باشد
در وقت نوبه قی کردن بسیار نافع است و در اواخر
هر چند شب یکبار دواء الترب چنانچه در تب بلغمی
مذکور شد نافع است و اگر علامات غلبه صفرا ظاهر هم
شود سکنجبین و عرق کاسنی با آب انارین با قند و طباشیر
بسیار نافع است و با غلبه بلغم تدابیر بنحوی که در این جا

و در تب بلغمی مذکور شد و بعد از نسیم در تمامی تبهای
خلطی حقیر این شربت را که مسمی بشربت ماء الحیوة نموده
ام تجربه کرده ام اصلاح مزاج احشاء میکند و تب را
دفع می نماید و مزاج را باصلاح می آورد و در تب ربع
نیز بتجربه رسیده که بعوض سکنجبین بروری مکرر داده
و انفع از او یافته ام و در بقیه از تبهای خلطی نیست که
نافع نباشد و صفت آن اینست زرشک دانه دار خوب سه

مثقال

مثقال تخم کشوث بیخ مثقال گل کشوث ریشه کشوث از
هر یک سه مثقال تخم کاسنی چهار مثقال رازیانه
گزمازج گل سرخ از هر یک دو مثقال و نیم باشکر سفید
پنجاه درم اجزا را جوشانیده و صاف نموده با قند
یا شکر بقوام آورند و هر روزه از پنج مثقال تا هشت
مثقال بنوشند اگر تب صفراوی یا دموی باشد
با شیره تخم خیار و تخم کاسنی و اگر حرارت غالب باشد

قرص کافور و در تب بلغمی و سوداوی و تبهای مرکبه
با قرص زرشک صغیر و قرص ورد صغیر و شیره تخم کاسنی
و شیره رازیانه و بدون این شیرها و قرصها نیز
مناسب است و بالجمله این شربت در انواع تبها
بعد از هشتم با طرق مختلفه بحسب هر مزاج و هر شخص
بتجربه رسیده و در اواخر تبهای مرکبه منتشره و دیطوس
و تریاق فاروق مناسب است و مخدراتیکه در ربع
مذکور

مذکور شد در کهنه‌ی سایر نوبها در جائی که تب لازم
نباشد نافع است هرگاه با حرارت مزاج باشد حب الشفا
و اگر بدون حرارت مزاج باشد با فلونیا و برشعثا
انفع است و با انواع نوبهای کهنه این سفوف که
حقیر آنرا سفوف ناقص اسم کرده ام بسیار نافع است
و بتجربه رسیده نسخه‌اش یکمثقال فلفل سیاه
شش دانه با هم نرم کوبیده سه بخش نمایند در سه روز

هر دو ذیکنجش را طرف صبح با کلاب بجوشانند وصاف
نموده بیمکوم بنوشند تب دمائی سابقا مذکور شد
که یکی از اسباب تبهای عفونی هوا وبائی است که
باستنشاق وا ذطریق مسامات باخلاط میرسد ومتعفن
میکند وبی تعفنی است که عارض هوا شود پس از اسباب
ارضیه مثل مخالطه بخارات ردیه که از زمین متصاعد
شود یا سماویه بسبب شکلی از اسباب سماوی یا بسبب

رطوبت مفرطه هوا شود وبدا ین جهت مستعد قبول عفونت
گردد واز جمله علامات وبا آنست که حیوانانی که
در اماکن ردی جای دارند مثل لک لک وپرستوک از آشیانهای
خود هر چند تخم گذارده باشند یا جوجه برآورده باشند
آنها را گذاشته میگریزند وحیوانی که از عفونت
متولد میشوند مثل وزغ بسیار میشوند وحیواناتی
که در زیر زمین میباشند مثل موش سر از سوراخ بر روی زمین

میکردند و بجانهای خود میروند و نفس کشیدن خوش

آینده عیبا شد و آدمی را از آن راحتی حاصل نمیشود

چون بر بلندی بر آید و در هوا نظر کند چنان نماید

چنان نماید که هوا دودناک و غلیظ و تیره است و

جمله علامات و با تغیر فصل است از وضع طبیعی خصوصا

باتستان و ظهور رجوم تیر شهاب و شهب در اوایل

فا ئین و ایلول ماه رومی و دیگر از علامات یکی با

دان

باز انست باسیا دی برها اینست مجمل از علامات

هوای دماغی اما تدبیر تحرز از آن اگر نقل ممکن باشد

البته نقل کند که آدمی کمتر از ذلک لک و بوستو ک بنا شد

و اگر نقل ممکن نباشد این دو دیر امکرر دود کند عود

عنبر قسط کندر سندروس کهربا بوست نادین لا

دن مشک زعفران سعد بهل صندل کو مورد زراوند

طویل جدوار و اگر مجموع اینها نباشد بعضی که یافت شود

وهمیشه پیاز وسرکه وسیر بنوشند وببویند ود
خانه بپاشند وموسیر وسرکه وانغوزه وسیر مکرر بنوشند
ودرخانه بپاشند ولثه را بانها آلوده پیش بینی
بدارند وخانه وپردی که دراو میباشد درانرا ببندند
که هوای خارج داخل نشود چه ان هوا با بخارات
وبویدنیها باصلاح آمده وحسب المقدور ازاین خانه
حرکت نکنند وبجایی نروند واگر بالضروره حرکت بکنند

بینی را بز

بینی را بلته سیر وسرکه الوده به بندند وزود معاودت
نمایند وبا وجود این تدابیر باید که از خوردن مثل میوه‌ها
وشیر پرهیز کنند واز جماع وحمام وتشنگی وگرسنگی
احتراز نمایند وآب بسیار سرد بنوشند ودرانچه
میخورند پیاز وسیر وسرکه داخل نمایند وغذاهای ترش
بی چربی میل نمایند وشیرینی مطلقا نخورند واز گوشت
حیوانات بلد اگر توانند احتراز نمایند والانسب

کم بخورند واز تریاقات تریاق فاروق ومثرودیطوس

وجدوار وخطائی هریک که باشد مکرر بخورند وبرش

عشا وفلونیای رومی نیز مناسب است وفادزهر

معدنی هم خوبست واما علامات تب وبائی بعد از

حدوث وباد عموم این تب در اکثر مردم است که تب

در ظاهر بسیار ملایم است ودر باطن نهایت حدت

میدارد وقلق واضطراب عظیم میباشد ونفس کشیدن

درحال

در کمال اضطراب ونهایت تواتر می باشد وگاه باشد

که شکی نفس نیز باشد ونفس بدبوی باشد وبسا باشد

که عرق نیز بدبو باشد وبول نیز بدرنگ وبدبوی باشد

وگاه باشد که بول سبز یا سیاه شود وعطش وخشکی

زبان وغشیان وقی صفراوی یا سوداوی ودیگر علامات

این تب است واکثر بیهوشی نیز عارض میشود علاج

اولاً بتعدیل هوا به بخورات وبوئیدنیها که در تحرز

ازو یا مذکور شد و کافور و صندل و گلاب مکرر

بسینه بمالند و آب سبیا سرد بیاشامند و فصد از باسلیق

بکنند و از دبوب فواکه بارده مثل رب غوره و رب

لیمو و رب ترنج و رب انار درهر یک باشد مکرر میل نمایند

و اگر در پنجم مسهلی که در محرقه مذکور شد میل نمایند

مناسب است و اگر در هشتم تکرار مسهل نمایند اولی است

و قرص کافور با دبوب مذکوره یا آب انار دین بهتر

دواهاست

دواهاست و قرص کافور را در این تب بعد از پنجم

بدهند و فاذ زهر معدنی و مروارید و گل غیستانی و

طباشیر از هر یک دو دانگ تا نیم مثقال با آب سیب

و آب انار و سبیا در مناسب است و غذا آش غوره و آش سماق

و اش انار درهر یک که باشد قبل از هفتم بی حیوانی و بعد

از آن با حیوانی و اگر ضعف غالب باشد حیوانی را

پیش از هفتم بدهند اینست خلاصة الاسباب و علامات

ومعالجات تبهای خلطی و باین نهجی که مذکور شد هرگاه
مجموع اینها را در نظر داشته باشند و بنظر دقیق ملاحظه
نمایند البته از عهدهٔ معالجه بر می‌آیند زیرا که خلاصه
معالجهٔ بچهار طریقه بعدد اخلاط اربعه آیل میشود
بلکه دو طریقه یکی حار و دیگری بارد بجهت آنکه در
معالجه تبهای دموی و صفراوی سوای فصد چندان
مناسبتی نیست و همچنین در علاج تبهای بلغمی و سوداوی

مشارکات

مشارکات بسیار هست و آنچه از علامات هر یک
از اخلاط اربعه مکرر مذکور شده در تشخیص آن
کافی است و از ترکیب آنها با همدیگر نیز تشخیص مرکبات
از این مواد سهل است و بالجمله بعد از حدوث تبی
اگر مجموع علاماتی که از برای هر یک مذکور شده در نظر
بگیرند و حال مریض را با آنها ملاحظه نمایند تشخیص در
کمال سهولت است و بعد از تشخیص معالجه منفصلی که در تبهای

مذکور شد البته نافع است اما تب دق که عبارتست از
اینکه حرارت غریبه اعضا را خصوصا جرم قلب را گرم کند
و رطوبات بدن را تحلیل برد و این تب از اسباب مختلفه
بهم رسد مثل اسباب مسخنه خارجیه از غم و هم و غم مفرط
و بالجمله انچه سبب غلبه حرارت مفرط و یبس بدن شود
و از انتقال تبهای عفونی هم بسیار اتفاق می افتد گاه
ابتدا بسبب ورم یکی از احشا بهم رسیده باشد نیز میتواند
بود

بود لیکن غالبا اینست که بعد از تبهای عفونی و
تبهای ورمی بهم میرسد و کم اتفاق می افتد که ابتدا حادث
شود و این تب را سه مرتبه میباشد بحسب مراتب تاثیر حرارت
در بدن و افنای رطوبات اما مرتبه اول که تاثیر حرارت
خارج نسخه است
ناقص است و اکثر رطوبات بدانکه رطوبات ثانیه که حرارت
دقیقه منتشب بانها می شود چهار مرتبه میان دیگی انکه
خلع صورت خلطی کرده در اطراف عروق میباشد دویم انکه

از اطراف عروق با عضا ریخته و مثل شبنم بر اعضا نشسته

سیم انکه مخلوط با عضا شده و صورت مزاج اعضا را

گرفته نهایت هنوز بصلابت اعضا نشده چهارم رطوبتی

است که اتصال اجزای اعضا با آنست و ماده این رطوبت

از نطفه است پس هرگاه حرارت غریبه مشغول شد بتحلل

و افنای دو نوع اول که بمنزله روغنی اند که در چراغ کنند

این مرتبه اول و نزد اطبا موسومست باسم ذبول وهرگاه

حرارت

حرارت افنای این دو نوع کرد و مشغول شد بافنای نوع

ثالث که بمنزله روغنی است که مشرب اجزای فتیله است

این مرتبه دویم دقست و نزد اطبا موسوم است بذبول

و هرگاه حرارت فنای این رطوبت کرد و مشغول شد

بافنای نوع رابع که مرید نوا بمنزله رطوبتی است که اتصال

اجزای فتیله با آنست مرتبه رابع دقست و نزد اطبا

موسوم است بمفتت است وهریک از مراتب ثلث را

ابتدا و وسط و انتهائی می باشد هرگاه از وسط مرتبه
ثانیه گذشت دیگر قابل علاج نیست اینست حقیقت مراتب
این حمّی لیکن تقریب بافهام مراتب را حقیر در متن
آخر نسخه خارج تمام
بوجهی که باکثر اذهان در آید بیان نمود عفی عنه بدن
بحال خود است تشخیص آن بسیار مشکلست بجهت آنکه
هنوز تاثیر حرارت در برطرف کردن رطوبات و نضج نشده
وعلاجش بسیار است زیرا که قدری از رطوبات که فانی نشده
بدن

٢٥٧٨
بدل آنرا برسانیدن و تسکین بحرارت کردن در کمال
سهولتست و مرتبه دویم که حرارت قوت کرفته است
زیرا که رطوباتی که مقادم حرارت شد برطرف شده و رطوبات
بدن را به تحلیل برده شناختش آسانست بجهت ظهور
آثار قوت حرارت و فنای رطوبات و علاجش مشکلست
از برای آنکه حرارت قوت کرفته است و رطوبتهای بدن
فانی شده است هم تسکین حرارت و هم عوض رطوبتهای رفته

را آوردن مشکلست و مرتبه سیم که حرارت غریبه بنهایت
مرتبه شدت رسیده است و افنای تمام رطوبتها کرده
قابل علاج نیست بجهت آنکه در این مرتبه ضعف
قوتها و اعضا بدرجه کمال رسیده و حرارت قوت
گرفته و رطوبتهائی که در این مرتبه برطرف شد رطوبتی
چند است که از مادۀ منی ابوین بهم رسیده بود بدل آن
برسانیدن محالست مثلا هرگاه فتیله چراغ را آتش گرفته

باشد

باشد و جرم فتیله سوخته باشد هرچند روغن بریزند
عوض جرم فتیله نمیتواند شد لهذا در این صورت قابل
علاج نیست و حکم کردن بوجود این تب در مرتبه اولی
هرگاه مسبوق بمرض دیگر نباشد بر مهره اول مشکلست
زیرا که در علامات چیزی که دلالت بر وجود این تب
کند بنحوی که در دو نوع دیگر تب میباشد موجود نیست
و اغلب آنست که مریض خود را صاحب تب نمیداند و هرگاه

از انتقال تبهای عفونی باشد در ابتداء حکم بانتقال
کردن نیز مشکل است و بسیار مشتبه است به تب لازم
بلغمی و هرگاه عرض تبی باشد که از ورم احشا بهم رسیده
باشد نیز حکم باینکه منجر بدق شده مشکل است زیرا که
با وجود آن تبی که عرض ورم احشا است این تب بهم رسیده
و چون ابتدای این تب است و اعراضش هنوز وضوحی
ندارد و حکم بوجودش مشکل است و هرگاه مرکب شود

با دیگری تشخیص مشکل تر و وجهش ظاهر است و در
اثنیه دوم تشخیص آسان است باعتبار ظهور علامات
که وضوح و ظهور و لزوم تب است و دیگر لاغری مفرط
در بدن و از اقوی علامات این تب که در مرتبه اولی نیز
این علامات هست بینست که بعد از خوردن غذا و
در این تب حرارت شدت پیدا میکند و رنگ و روی
مریض برافروخته میشود و این علامات در تبهای عفونی

معپاشد و دیگر از علامات اینست که در بول مریض
چربی پیدا شود بنحوی که در قاروره که هست گویا آب
چربی است و اکثر اینست که در این مرتبه اسهال نیز
پیدا شود و آنچه باسهال دفع میشود دسم باید بود مقل
بول چرب است و اکثر اینست که در این مرتبه سرفه
شدیدی پیدا شود و گاه هست که سبب سرفه جراحت شش
باشد که آنرا بعرف اطبا سل گویند و در مرتبه سیم این علامات

اوضح از

اوضح است و بین میشود و حرارت بسیار شدید پیدا شد
و شقیقها فرو میرود و چشمها بگود می افتد و بینی باریک
و کشیده و صورت لاغر و کشیده و گوشها کوچک و گردن
باریک و حنجره بیرون آمده و تمام بدن بهم خشکیده
میشود و پیدا باشد که ناخنها بحدی برسد از خشکی که
کج شود و موبهای بلند میشود و شش بهم میرد علاج
این تب کما هو حقه هر چند مفوض برای طبیب حاذق است

وذکرش خارج از موضع رساله است چرا که تشخیص ان
در ابتداء ومعالجه اش بعد از وضوح بنحویکه مذکور شد
مشکل است هرچند اطبای زمان با تشخیص امراض و
تفرقه میان متشابهات واستنباط اسباب از علامات
هیچیکرا از اجزای طبابت نمیدهند بلکه مناط طبابت
خوش آمد گفتن با اهل دنیا ورنگینی لباس وجبه طلا دکان
عطاری است ولبس وتعلیم وتعلم این علم از رسوم متروکه
است

است نه اطبا را باین علم رجوعی ونه مریض را بطبیب
عالم احتیاجی است نهایت چون دو جنس از حمیات
با اسباب وعلامات ومعالجات بر تفصیل لایق
این رساله مذکور شد از این جنس بالمره ساکت
بودن مناسب نبود لهذا بذکر علاج ان پرداخت
والبته از ملاحظهٔ ان فی الجمله بصیرتی بهم میرسد
وراه معالجه وفرقش با علاج سایر تبها معلوم میشود

پس بدانکه علاج این تب تبرید و ترطیب است و نیز
واحتیاج به تنقیه مثل تبهای خلطی نیست زیرا که
در این تب عفونت خلطی که محتاج به تنقیه باشد
نیست و اگر از ابتداء معالجه کنند بزودی علاج
میشود و هرچند دیرتر کنند علاجش مشکلتر میشود
تا بحدی که بمرتبه سیم برسد و علاج ندارد و علاج
آن با دویه و تدابیر غذائیه و غیر غذائیه میشود
اما

اما ادویه انفع اینها قرص کافور است بقدر
نیم مثقال یا یک مثقال با ماء الشعیر بقدر سی مثقال
و با شیره تخم خرفه و شیره تخم کدو و از هر یک سه مثقال
و لعاب بزرقطونا و لعاب بهدانه و عرق نیلوفر
یا شربت بنفشه و شربت ترنج و شربت به لیمو
از هر یک که باشد بقدر پنج مثقال اگر سرفه نباشد
و اگر سرفه باشد شربت نیلوفر یا شربت بنفشه

از هر یک سه مثقال با قرص کافور ویا آب هندوانه
ویا انکه کدو را بخمیر جو گرفته و بعد از آن بکل کرفته
شب در تنور کرم یا بتون حمام بکذارند و صبح از
آب صاف آن از بیست مثقال تا چهل مثقال
با قرص کافور بدهند واکر صبح بسیار زود قرص
کافور را با یکی از مذکورات بدهند و بعد از سه
ساعت ماء الشعیر را تنها و بعد از سه ساعت دیکر
غذای

غذای چاشت را اولی است واکر بعد از دوای
اول سه ساعت دوغ بقدری که معده از عهده
هضم آن تواند برآید بنوشند و بعد از آن غذا میل
نمایند هم شاید و در علاج این تب خوردن شیر الاغ
از ادویه انفع است طریق خوردن آن اینست که طرف صبح
روز اول ده مثقال آنرا با یک مثقال نبات و روز دوم
پانزده مثقال همچنین روزی پنج مثقال شیر را اضافه

نمایند تا بچهل مثقال برسد و همچنین بنا بر اضافه
نمایند تا سه مثقال و اگر معده تحمل چهل مثقال نکند
بکمتر از آن بایستد و سه روز که چهل مثقال را خوردند
باز بترتیب اول کم کنند تا بده مثقال و باز بنهج مذکور
اضافه نمایند تا چهل و این طریقه را مسلوک دارند
تا قدری که مستغنی از خوردن آن شوند و اگر قرص کافور
را با شیر میل نمایند شاید که بسا بر ادویه احتیاج نباشد
وهرگاه

وهرگاه با تب دق ترکیبی از تبهای خلطی باشد خوردن شیر
الاغ مناسب نیست بسایر ادویه علاج نمایند و غذا
نان جو با پنیر تازه بی نمک و گاهی نان جو را با دوغ
بدهند و نان گندم نیز میتوان داد و از میوها هندوانه
و انار میخوش و سیب شیرین رسیده و امرود و خشخاش
تازه بسیار مناسب است و طرف شام گوشت بره و بز
غاله و ماهی تازه و مرغ بچه و خروس بچه بهر نحوی که

مریض رغبت نماید بدون روغن و کله و پاچه بره بریز
مناسب است و طرف شام گوشت بره و اوندا بیر تیهو
مسکن است چنانچه مسکن را در جای خوش هوای قرار
دهند که آب روان حوالی بسیار باشد و از میوهای رطبه
و خوش بوی مثل سیب و به و گلابی در اطراف چیده باشد
و برگ بید بسیار ریخته باشند و رخت خواب و لباسهای
مریض باید از کتان باشد و بوئیدن گل بنفشه و نیلوفر

بسیار نافع است و صندل سفید و گلاب و کافور را
کشنیز بسینه مکرر بمالند و هر روز و اگر ضعف باشد
یکروز در میان حمام رفتن مناسب است و حمام باید
که معتدل باشد و مریض عرق نکند و بحمام که میرود در میان
آب نیمگرم بنشینند و از حمام که بیرون می آید بدن را
بروغن بنفشه بادام و اگر نباشد بروغن تخم کدو چرب کنند
و بعد از آن غذا بخورند و دیگر باید که از هم و غم و غضب

و گرسنگی و تشنگی و حرکت مفرط و هر چه خستگی افزاید

محترز باشند و آنچه او را خوش می آید و سبب فرح

و انبساط طبع میشود بآنها مشغول باشد مثل مجالست با اصدقا

و ظرفا و ارباب طرب و مغنیان خوش آواز و سازها

و باید که خوانندگی و نواختن سازها بمقامات طرب

انگیز باشد مثل شهناز و عشیران و نشابور و راست

و پنجگاه و بالجمله آنچه مریض را بآن رغبت باشد باید

دهند

که مهیا شود و آنچه متنفر باشد باید که از او دور باشد

اینست مجملی از علاج تب دق لیکن اگر این تب با تبهای

دیگر خلطی جمع شده باشد باید که از معالجه هیچیک غافل

نباشند و علاج تب خلطی را باحتیاط تمام بکنند و مسهل

عنف ندهند و اگر با ورم یکی از احشا جمع شده باشد

ملاحظه جانب ورم بکنند و در نضج یا تحلل آن بکوشند

نهایت جرأت بمسخنات زیاد نکنند و سایر اعراضی که اکثر

اوقات با دق میباشد مثل سرفه و اسهال و غیر ذلک مرا

عات جانب ایشان نیز لازم است چنانچه اگر سرفه شدید

باشد قرص خشخاش که صفت آن در سرفه مذکور شد

بدهند یا قرص خشخاش با شیر الاغ بدهند و اگر با علامات

نزله باشد چنانچه در نوع اول سرفه مذکور شد

علاج بهمان نحو که مذکور شد بکنند و اگر با علامات

غلبه حرارت بر مزاج شش باشد و آن نیز در سرفه مذکور

باشد

شد بهمان نحو علاج کنند سوای آنکه تنقیه و فصد با دق

منافات دارد بنهایت واه علاج بنحوی است که مذکور

شد سوای تنقیه و فصد سایر تدابیر را بعمل آورند

و اگر اسهال با دق باشد شیر الاغ مناسب نیست

بعوض آن ماء الشعیر باید داد و غالبا اسهالی که با

دق میباشد صفراوی است اگر باشدت نضج باشد

سفوف الطین بدستوری که در ذخیره مذکور شد بهمان

تفصیل بدهند و بعد از سکون شدت پیچش سفوف

حب لقمان بنحوی که در زحیر مذکور شد بدهند و

قرص طباشیر قابض با شیرهٔ تخم خرفه بوداده و رب به

شیرین یا شربت مورد بسی نافع است و شربت مورد و هرگاه

اسهال و سرفه باهم باشد بسی نافع و مجربست و حب طباشیر

کافوری بعوض قرص کافور با اسهال مناسب است

وصفت قرص طباشیر قابض بیست ورق گل سرخ سه

مثقال

مثقال تخم حماض بوداده صمغ عربی نشاسته از هر یک

دو مثقال طباشیر گل ارمنی کردسماق زرشک هسته

بیرون کرده از هر یک یکمثقال و نیم اجزا را کوبیده و بیخته

با گلاب سرشته قرص سازند قدر شربت یکمثقال

با شیرهای مذکور یا شربت مورد یا ماء الشعیر وماء الشعیر را

بجهت اسهال جوادرا باید اندک بوداد وصفت شربت

مورد اینست مورد بیست مثقال نیم کوب کرده بجوشانند

وصاف کند و با صد مثقال قند سفید بقوام آورند و

بعد از قوام آکرد و مثقال طباشیر سوده اضافه نمایند

هم شاید قند شربت را نسه مثقال تا پنج مثقال با شیره

تخم خرفه بو داده و قرص طباشیر قابض وصفت حب

طباشیر کافوری اینست تخم خرفه مقشر تخم کاسنی مغز

تخم خیار مغز تخم کدو و اورق کل سرخ از هر یک سه مثقال

تخم خشخاش سفید پنج مثقال طباشیر صندل سفید سوده

بسازند

نشاسته از هر یک دو مثقال کافور یکمثقال بالعاب

بزرقطونا بعد از کرفتن و همچنین بقدر نخودی حب سازند

وازپنج دانه تا ده دانه با شیرهای مذکوره یا ماء الشعیر

میل نمایند و بدانکه در این تب و تبهای خلطی مکرر

میشود که اسهال با ورم دست و یا و صورت و شکم

جمع میشود و هر کاه ادویه قابضه داده میشود

تب یا ورم شدت میکند ولهذا محتاجیم بدوایی

که ماده مرض را دفع کند و بعد از آن سبب قبض طبع
شود و بتهیج تب زیاد نشود و آنچه که این صفات مذکوره
دارو باشد اینست ریوند چینی چهار مثقال ورد گل
سرخ پنج مثقال پوست بیرون پسته تخم کشنیز از هر یک
دو مثقال عود قماری مصطکی از هر یک یکمثقال
میخک آمله مقشر از هر یک نیم مثقال اجزا را نرم کوبیده
سفوف سازند و در وقت حاجت یکمثقال از آن را
باگلاب

باگلاب بنوشند و اگر بیک روز دو میان تا سه دفعه
بدهند هم شاید و فقیر بسیاری از این اسهال که با تهیج
بوده و از دادن قابضات بتهیج تا تب شدت میکرده
باین سفوف که از تراکیب یکی از آبای فقیر است و
او را مسمی بسفوف سده کرده ام علاج کرده ام و بالجمله
در کهنگی اسهالهائی که با تهیج تب باهر یکی دو باشد
دوائی باین سفوف نمیرسد که بجهت اطفال ادعای

انحصار دوا در این سفوف میتوان کرد نهایت تمیز و
تشخیص این مراتب منوط برای طبیب و ذکرش چنانچه
سابقا مذکور شد برای اینست که ناظر در این رساله
واه علاج تب دق را با اختلاف نوا با معالجه بتنهایی
خلطی بدانند و اگر عمل برای طبیبی هم کند بر صواب و خطای
آن مطلع شوند و اگر مضطر شود باینکه خود معالجه
نماید فی الجمله بصیرتی داشته باشد نماید که خطای فاحش

نکند

نکند من الله الاعانة فی کل الامور اورام و بثور چونکه
ذکر مجموع افراد اورام و بثور لایق بحال این رساله نیست
بذکر دو فرد از آنها که کثیر الوقوع و تشخیص علاج
اینها بدون حضور طبیب میسر است پرداخت شری
دانهای کوچک بسیار است مایل بسرخی که در ظاهر
جلد بهم میرسد و گاه باشد که در میان آنها دانهای
بزرگ نیز باشد و چندان فرو رفته در گوشت نمیباشد

وخارش بسیار میدارد و اکثر آنیست که مجموع بیکدفعه
بروز میکند و سبب آن یا خون صفراوی است یا بلغم
مالح بورقی که آن نیز بلغمی است مخلوط بصفرا و علامت
دموی سرخی شدن است و شدت خارش و سوزش
وحرارت ملمس و اینکه درد و ظهور و هیجانش
بیشتر است علاج هر قسمی اینست اگر علامات غلبه خون
بنحوی که در صنایع دموی مذکور شد باشد والا
شاید

شاید که بسایر تدابیر رفع شود و احتیاج بفصد نباشد
وخوردن آب انارین با شیرخشت و گاهی با بزرقطونا
یا سکنجبین و شیره عناب و خاکشیر با سکنجبین
و شیره تخم خرفه با آنکه آلوبخارا بیست دانه تمر هندی
پانزده مثقال و زردآلوی خشک پانزده مثقال اجاص بند
و آب صاف آنرا با شیرخشت و به تنهائی بنوشند و خوردن
دوغ هم نافع است و غذا ترک شیرینی و روغن نماید

وگوشت وماهی تازه مناسبست وبره وبزغاله وخروس
بچه وپهنی ماش وعدس وآش غوره ولیمو وتمر وزرشک
بسیار مناسبست وکاهو وخیار وهندوانه وآلوچه
وآلو زرد وکدو واسفناج هم نافع است ودیگر آب
نیمگرم بر پای ریختن وبدن را با سبوس گندم وتخم
خربزه کوبیده بسیار شستن نافع است وسرکه وگلاب وروغن
گل سرخ بر بدن مالیدن بسیار نافع است ومالیدن آب

غوره

غوره هم نافع است وعلامت بلغمی آنست که رنگ دانها
چندان بسرخی مایل نیست وظهور وهیجانش در شب بیشتر
است وحدوث حرارتی که در دموی میباشد در بلغمی
نیست علاجش خوردن گلقند وسکنجبین است وخوردن
اطریفل صغیر یا ایارج فیقرا به تنهائی وخوردن اطریفل
صغیر در دموی نیز نافع است ومکرر بحمام رفتن وبآب
نیمگرم بدن را شستن ومالیدن آب کرفس وسرکه وآرد جو

در این نوع از مجربات و تبرید در این نوع کمتر از نوع
اول باید بشود دمل و دوم حادی است صنوبری الشکل
و سبب آن خون حاد مخلوط برطوبتی است و علاجش علاج
نوع اول از شربی در رهمه تا ببرد دوائی و غذائی و نحو
سکنجبین صاحب دمل را بسیار نافع است و اضمد
دمل باین نهج است در ابتداء باید که بزرقطونا را با اسفیده
تخم مرغ مخلوط نموده ضماد نمایند و بعد از آنکه جمع شد و

سرکشید

و سرکشید که نشان اینست که سر باز میکند باید منضجات
استعمال نمایند و منضجات اینها است بزرقطونا و با آب
دهان ضماد نمایند که مانع تزاید و مسکن وجع است و
منضج آنست ضمادی دیگر کندم را بخایند و ضماد نمایند
و اگر کسی که میخایند ناشتا باشد انفع است ضمادی دیگر
خمیر مایه به تنهائی و بروغن بید انجیر ضمادی دیگر تخم
مرو انجیر خشک با شیر گاو پخته ضمادی دیگر تخم مرو انجیر

خشک سقز با شیر گاو و عسل و روغن بزرك و اندکی

بوره پخته ضماد نمایند ضمادی دیگر خمیر مایه با دوشاب

ضمادی دیگر پیاز پخته ضمادی دیگر هسته تمر هندی

کوبیده با شیر و به تنهائی و با آب پیاز ضماد نمایند ضمادی

دیگر اگر با حدت و حرارت مفرط باشد ماست باکتیرا

و تخم مرو و موم زرد گل ارمنی شیشه با شیر گاو ضمادی

دیگر اکلیل الملك حلبه تخم کتان هسته تمر هندی آرد

کندم

کندم با روغن کنجد و موم زرد یا با شیر گاو و بدون

روغن و موم و اگر سرگین کبوتر را اضافه نمایند در انفجار

اسرع است هسته تمر هندی را کوبیده و پخته و اندکی

پیه چراغ اضافه نموده استعمال کنند در انفجار مجرب است

و استعمال سرگین کبوتر با هر یك از اضمده مذکوره در انفجار

نافع است و همچنین شیشه کوبیده و اضمادات منفجره

این ضماد مشهور است خمیر ترش آهك آب ندیده سرگین

کبوتر ذرده تخم مرغ عسل و اگر از اینها منفجر نشود بیشتر
بر بندد تا منفجر شود و بعد از انفجار دوباکشیدن چرک آن
اغلب است که خود ملتئم میشود و اگر خود ملتئم نشود
کلنار و مرمکی صبر سقوطری در دو چوبه ما ذو این اجزا
را مثل غبار در سائیده بر او بپاشند و کیسی را اگر مکرر
دمل عارض میشده باشد بسیار حجامت و فتن دفع آن میکند
و اطراف دملی که زلو انداخته اکثر آنیست که دیگر
دمل

دمل بهم نمیرسد و دملی که در سفر بهم رسد باید که بجوی
محافظت نمایند که از حرکت سواری و غیره سائیده نشود
و الا اگاه باشد ناسور شود و اطراف کاغذی را سریش
زده بر او چسپانند بنهجی که بر اطراف آن چسپیده باشد
نه بر سر آن حفظش از سائیده شدن میکند و چرک دمل
را چنان پاک میکند که بجای دیگر نرسد زیرا که بیم آن
هست که بهر جائی که برسد باز دمل بهم رسد مداوای ٢٨٧

سموم چونکه سموم مشروبه وملزوعه را انواع بسیار
میباشد و ذکر علاج انها مفصلاً بطول می انجامد بذکر
بعضی از ادویه مشترک النفع و ذکر علاج بعضی از افراد مشهوره
انها پرداخت بدانکه با خود داشتن شاخ گاو کوهی
و فادزهر معدنی هندی یا قندهاری یا کرمانی
بسیار خوش تماش وفادزهر حیوانی ونارجیل بحری
وجدوار خطائی وگل داغستانی ومهره مار وتخم

ودرا

۲۸۸

وبرگ مخلصه هر یک از اینها مانع گزیدن جانورهای
گزنده است وباخود داشتن مسافر مجموع یا بعضی از
اینها ضرور است وما لیدن وخوردن هر یک از انها
در علاج سموم مشروبه وملزوعه نافع است از ادویه
مشترک النفع در علاج جمیع سموم تریاق فاروق است
وبعد از ان مثرودیطوس وبعد از ان تریاق الطین
گل صفت ان اینست گل داغستانی حب الغار مساوی

بروغن گاو چرب کنند و با مساوی ادویه عسل بقوام
آورده بسرشند و قدر شربت یکمثقال و نیم و در بعضی
نسخ ایرسا بقدر نصف یکی از اینها اضافه شده
و این تریاق بدن را از زهر پاک میکند و دیگر تریاق
اربعه که صفت آن اینست جنطیانا زراوند طویل
حب الغار مر مکی اجزا مساوی باسه برابر اجزا عسل
بقوام آورده بسرشند قدر شربت یکمثقال و دیگر این
ترکیب

ترکیب است که در دفع تمامی سموم عظیم النفع است برگ
سداب خشک ده مثقال مغز گردو یکمثقال نمک طعام
یکمثقال و نیم اجزا را کوبیده مخلوط نمایند و هم چنین
این ترکیب در تمامی سموم عظیم النفع مغز گردو شش
مثقال سداب نمک طعام از هر یک یکمثقال انجیر
کوبیده بقدری که اجزا را خمیر کند قدر شربت تا هشت
مثقال و بعضی در این ترکیب مغز هسته ترنج یکمثقال

ونیز اضافه کرده اند اما تدبیر عام النفع در سموم مشروبه
اینست که ابکرم و روغن گاو و آبی که شبث دراو
جوشانیده باشند و آب نمک و عسل و بوره بنوشند
و مکرر قی کنند و بعد ازان اسفیدباج و روغن گاو بنوشند
و اگر آثار حرارت سم از التهاب و حرارت مفرط
و تشنگی مفرط و خشکی دهان باشد صندل و کافور
بر زیر پستان چپ که محل قلب است با آب خیار و
کاهو

و کاهو و کاسنی و کشنیز هر که باشد بمالند و روغن
تخم کدو با لعاب بزرقطونا و ماء الشعیر و شیر گاو بیاشامند
و از میوها خیار و هندوانه و آلو و از بقول کاهو
و خرفه و اسفناج و کدو بدهند و اگر آثار برودت
سم از پیچیدن اعضاء و سردی بدن و عرق سرد و خواب
بسیار و سنگینی دست و پا ظاهر باشد سیر و سداب بخورانند
و حلتیت با سیر و چند بید ستر به پیش بینی و زیر پستان

چپ بمالند و غذا نخود آب یا کباب از گوشت کبوتر
و منع با ادویهٔ حارّه بدهند و ادویه که در علاج
مطلق سموم گذشت بعد از اینها بدهند و اگر در معالجه
و برآمدگی شکم و احتباس طبع بهم رسد حقنه نمایند
باین حقنه سناء مکی سه مثقال بسفایج حلبه از هر یک
دو مثقال حلتیت سکبینج از هر یک یک مثقال شکر سرخ
و اگر نباشد شکر سفید ده مثقال بوره ارمنی نیم مثقال

شیر

شیر تازه پنجاه مثقال روغن زیتون پنج مثقال مکوراش
و اگر نباشد روغن بادام تلخ و اگر غشی و عرق سرد وی
هوشی و سایر اعراض ناخوش بهم رسد گلاب مکرر
بصورت بریزند و دست و پاها را بمالند و معده را
بقوت تمام بمالند و آنچه از تریاقات در ابتدا مذکور
شد هر چه بیشتر شود در حلقش بریزند و اگر اسهال
و پیچش زیاد باشد حقنه نکنند و تریاقات مذکوره را با

با دوغ تازه و رب سیب و رب به و دیغوره بدهند

و چون افیون را ادویه سمیه مشهور است ذکر معالجه

آن بخصوصه مناسب است بدانکه افیون و امثال آن

مثل تاتوره و شوکران و بزر البنج موجب بی حسی اعضا

و خارش بدن و سرد شدن دست و پا و پیچیدن سر و تاریکی

چشم و گرفتگی گلو و سنگینی زبان و بگو افتادن چشمها

و خواب بسیار و سنگینی دست و پا و خون بجد عروق

سرد و

سرد و خشکی اعضا و خواب سنگین بافراط برسد

علاج ندارد و بدون افیون خورده را هرگاه بخارا بسند

و ببویند بوی افیون دهد علاجش او لائق کند بمقیاس

مذکوره و همه تدابیر بنهجی است که در معالجات سر مشترک

مذکور شد و آنچه با افیون خصوصیت دارد سکنجبین

است با افسنتین و دیگر حلتیت و جند بیدستر فلفل

ابهل اجزا را با دو برابر مجموع عسل بقوام آورده بسرشند

وقد شربت دو مثقال و دیگر سیر و گردو و دیگر سر که
وسعتر وافسنتین یا روغن گل سرخ و افیون اگر قدری خورده
شده مساوی ان جند بید ستر بجوشانند دفع مضرت ان
میکند و بوئیدن جند بید ستر وحلیت در میان آب
گرم وسر اگر مرد اشتن وخوابیدن با بگوشهای حرب
لازم است و مسموم بهر سمی که باشد خصوصا افیون
خورده را نگذارند که بخواب رود اما مسموم ملدوغه و بکر

چند

چند فردا و انها اکتفا میشود بدانکه در گزیدن
هر یک از حشرات باید که بالا اثر از ان موضع را محکم به بندند
و دم نیش را شخصی که ناشتا باشد و بروغن گل سرخ
مضمضه کرده باشد بمکد و آب دهان را بیندازد و بعد
از ان زراوند طویل بخاید و دیگر موضع گزیده را حجامت
کند بدانکه تیغ بزنند و اگر موضع را زلو بچسپانند نافع
است و اگر مهره مار حاضر باشد بر موضع گزیده بگذارند

و شیر بر او بریزند و تا شیر بسته میشود و مهره چسپیده است
تکرار نمایند و چون شیر دیگر بسته نشود مهره بیفتد
و علامت نجاتست و در بعضی از حیوانات سمی مثل بعضی
از انواع مار بریدن عضو را که سم بتمام بدن نرسیده
باشد و آن ممکن القطع باشد لازم است گزیدن مار
و علامت گزیدن مار آنست که از موضع گزیده اول
خون بیرون می آید و بعد از آن چرکی مثل زرداب و موضع
ورم

ورم میکند و ورم سرخی میباشد و بعد از آن سبز میشود
و دهان و زبان خشک می شود و در اندرون التهاب بهم
رسد و بدن گرم میشود و عرق سرد می آید و رنگ رو
سبزی مایل میشود و غثیان و قی صفراوی می شود
و هر چند مار را انواع میباشد و در علاج با یکدیگر
مخالفتها میدارند نهایت در معالجه آنچه مشترک است
در همه انواع اینست اولا آنچه در معالجات مشترکه

هر حیوان صاحب سمی مذکور شد تریاق فاروق اعظم
ادویه مار گزیده است وآنچه خاص با دست هیشه ترنج
است واگر شکم خروس را شکافته بر موضع گزیده بگذارند
جذب سم میکند وخوردن روغن کهنه که لااقل
بر او یکسال گذشته باشد بسیار نافع است وبعضی
مقنی انسا بر معالجات دانسته اند و بسائیدن در میان
شیر بسیار نافع است گزیدن عقرب علامتش درد شدید است
دو حال

و دو حال مختلف بهم میرسد گاهی سرمای سخت وگاهی
شدت حرارت میباشد وبسا باشد که بجمیع اعضا و غشی
وعرق سرد عارض شده باشد وقضیب ورم کند ومقعد
بیرون آید واعضا سرد شود علاجش بدستور معالجات
مشترک است بهمان تفاصیل وآنچه خاص باو است
مرزنگوش را بموضع گزیده بمالند وایضا دارفلفل با سرکه
وموش را شکم بشکافند وگرم ضماد نمایند تخم بنجه را

پخته ضماد نمایند ضماد تریاق نیز نافع است تریاق
که خاص بلادست اینست پوست بیخ کبر افسنتین زراوند
طویل مدحرج طرخشقوق اجزا برابر با عسل معجون کنند
قدر شربت چهار دانگ و خوردن سیر خام کوبیده
بسیار نافع است و عقرب گزیده را از همه مفتحات
اجتناب لازم است خصوصاً کرفس گزیدن رتیلا
و عنکبوت از گزیدن انواع رتیلا و بعضی انواع عنکبوت

سمیت دارد و ورم موضع گزیده و درد معده و خارش
بدن و در بعضی بجتّی بدن و برآمدگی شکم و عرق
مفرطه و رعشه و درد سر و سرفه و قی دایم و در بعضی
رفتن منی از احلیل و خروج باد از مقعد و اضطراب
عظیم و خواب بسیار سنگین بهم میرسد علاجش
بدستور معالجات مشترکه است و آنچه خاص بادست
نشستن در آب گرم است خصوصاً در حمام گرم فی الحال

وجع را ساکن میکند و تا چند روز حمام نکرد نافع است
و بعد از سکون وجع موضع گزیده را باب و نمک
بسیار گرم بشویند و بعد از آن خاکستر چوب انجیر
و اهلیلج و کهله و قرمکی و نمک را با آب بسیار گرم
ضماد نمایند و شونیز تریاق خاص و است گزیدن
زنبور علامتش ورم است و سرخی موضع گزیده
علاجش بعد از معالجات مشترکه که از مکیدن و

مالیدن

و مالیدن تریاق فاروق و مالیدن گل ارمنی است
با سرکه و همچنین گل رست با آبغوره و ضماد سرگین
تازه گاو و ریختن آب یخ بر موضع گزیده مکرر دوا
موضع گزنده را در آب بسیار گرم بگذارد و بعد بلافصل نقل
با آب یخ نماید تسکین وجع میکند و حقیر در تسکین
وجع عقرب گزیده و زنبور گزیده مالیدن جدوار
خطائی را تجربه نموده ام و در وجع شدید زنبور

کرنیده خوردن بکند درهم مرزنجوش وسه درهم
کشنیز خشک نافع است واستعمال اشیاف در مقعد
از رنج مسکن وجع است واگر وجع شدید بطول کشد
فصد نافع است وعلاج سایر جانورهای گزنده
بنهجی است که در معالجات مشترکه مذکور شد
همین مذکور است نیز کافی است نهایت این چهار
چون اشهر حیوانات سمی اند تخصیص بذکر داده علاج
انها

انها را جداگانه ذکر نمود والا اعتماد کلی در انها
بر همان نهایا است که کلیه مذکور شد وذکر ادویه که
حشرات موذیه را بگریزاند مناسب این مقام است شونیز
فودنج فنجنکشت در جائی که بان حشرات میگریزند
وهمچنین دود کردن چوب انار ودود کردن اصل
السوس وهمچنین دود کردن شاخ وسم حیوانات
ومقل سکبینج وچون ریسمانی را بقطران الوده بدور

خود حلقه کنند حشرات داخل آن حلقه نمیشوند
و با خود داشتن تریاقات که مذکور شد این اثر دارد
و مار از دارنده زمرد و عقرب از دود کوکرد میکریزد
والله اعلم بحقایق الامور بدانکه آنچه از معالجات درین
اوراق پریشان نگارش یافته اکثر آنها موافق دستور
معاصرین است و از دستورات قدما و آنچه در کتب طبیه
مذکور است خذ ما عن الاطبا سکوت ورزیده بتقریب

الافهام

الافهام قناعت به یسیری از کثیری نمود و چون در
حین نوشتن این اوراق بعضی رنجها دیم خواهش ذکر
علاج بعضی امراض و اطناب در علاج بعض نمودند
این خادم اتمام جواب رد مسئول ایشان نکرده اگر
ظاهرا بعضی از موارد یا مواضع کتاب منافی داشته
باشد سببش این است و فراغ از نوشتن این اوراق در هنگام
پریشانی حال شکستگی بال و ضعف بدن و اسیری در وطن

دردا را لاحزان اصفهان درایام شدت واوقات

محنت درازمنه افتتان واوان انقلاب دوران مانی در زن

اندک کا آخر آن عاشر شهر صفر المظفر عام احدوار بعین

ومایه والف ولابد بود اتفاق افتاد حاضرین

این زمانه و شرکای در این احزان یقینکر سهو ونسیان

رامعذور خواهند داشت اندکی پیش تو گفتم غم دل پرسیدم

کردل آزرده شوی ورنه سخن بسیار است تمت الکتاب بعون الملک الوهاب

قد فرغت من تسوید هذه الاوراق فی رابع شهر شوال

المکرم من شهور ثمان وثمانین ومأة بعد الالف ١١٨٨ فی دار العبادة یزد

بسم الله الرحمن الرحیم

نقل من خط المرحوم المبرور مؤلف هذه رساله طاب

ثراه وجعل الجنة مثواه وحشره مع امیر المؤمنین

صلوات الله علیه مولاه لحرق النار دزد ده تجم مرغ

برگ کوبا پس آب ندیده بیل رنگ کرده پهن نموده بر سوختگی

آتش ضماد نمایند جوز السرو را بطریق قهوه بو داده

را با عسل سرشته بجهت دفع بواسیر بخورند سوین

بقدر دو مثقال بجهت سم رتیل بخورند دندان خنزیر

و مدری بخذی بجهت سم کلب کلب سوده تناول نمایند

هسته ناجیل بجهت وجع مفاصل بانبات میل نمایند

داغ نبد دست در کوی بعد از استخوان منصل نابها

از دست

از دست راست بجهت دفع خیارک طرف چپ و از دست

چپ بجهت رفع خیارک طرف راست نمایند علف

اسفند را جوشانیده بجهت دفع مفاصل در آب و بنشینند

بجهت دفع ازاله جراحات آلات حتی کلوله تفنگ کرد

یکشبانه روز متسم میشود و همچنین در ازاله جرام

واکله و هرملک زفر و حاجیته عسرة الیسر نافع است

کرد و یکشبانه روز قلع میکند داوحا را با مرارة حیه

با آرد گندم مخلوط نموده بعد از خشک شدن نرم :
صلایه کرده ضبط نمایند و در وقت حاجت استعمال
نمایند نسخهٔ حب جدوار مجرب قریب الاعتدال جدوار
سنبل الطیب عود قماری دارچینی زرنباد اذهر یک
سه مثقال افیون صمغ عربی از هر یک پنج مثقال بزر
البنج مدبر فلفل سیاه از هر یک ۸۲ عاقرقرحا یک مثقال
و قدیرا و دبجیب لمقام هذه الادویه زعفران مشک
عنبر

عنبر و ورق طلا و ورق نقره من کل واحد بقدر الحاجه نسخهٔ
دیگر ایضا مجرب مایل بحرارة فلفل زنجبیل دارچینی
قاقله قرنفل تخم کرفس دارپانه انیسون نانخواه
بهمن شقاقل سعید حصیة الثعلب مغز تخم خیار مغز تخم
خربزه زعفران مصطکی جدوار خطائی کثیرا صمغ عربی
از هر یک دو مثقال نبات سفید دوازده مثقال
افیون پنج مثقال نسخهٔ نطولی که ملا کلبعلی مجرب
میداند است

بجهت بواسیر و بتجربه رسیده نافع است نیلوفر عناب

سپستان خبازی عنب الثعلب کشنیز شکر مثقال بنفشه

صبر خشخاش تریاک نکوفته انیسون رازیانه گل خطمی

سفید گل زرد جوشانیده بآب آن استنجا نمایند و بر ثفل

آن بنشینند حبی که میرزا احمد طبیب بجهت سرعت

انزال مجرب مبتلا بسته عود خام قرنفل زعفران با

لنکوار فلفل تخم بابونه مروارید بافند سرشته حب نموده

فروبرند

فروبرند سفوفی که بجهت اسهال صبیان مجرب است تخم

خشخاش حب الآس کندر سعد کوفی با السویق کوفته و بپخته

باشیر مرضعه بدهند قرص بجهت ردع اورام و بثور

حاره از حاجی بصیر جراح صندل سرخ دو مثقال اقاقیا

صبر زرد حضض مکی   افیون زعفران گل ماميثا

نسبد نیلوفر معمول قرص سازند از مجربات حاجی

محمد حسین جراح بجهت درد چشم و انواع اورام حاره

ودر داعضا ومفاصل حاده نافع است انشاء الله تعالی

اقاقیا حضض مکی پنج مثقال گل ارمنی سه

مثقال شیاف مامیثا زعفران صندل سرخ

عدس مقشر ریوند چینی دو مثقال فوفل کافور

از هر یك دو مثقال تریاك هلیله زرد از هر یك

سه مثقال گل سرخ دو مثقال هر پانزده جزو را

نرم کوبیده با آب کشنیز سبز قرص سازند حب مسهلی

که

که اخراج اخلاط میکند خصوصا سودا نافع و مجربست

پوست انگور را در کوزه کرده سرش را محکم ساخته در

تنور کنارند تا بسوزد بیرون آورده با چیزی که

مناسب باشد ترکیب نموده حب سازند بقدر دانك

از پوست انگور سوخته در اکثر امرجه قدر شربت

است شیاف سوزنك از حاجی حسین جراح واز اسرار است

فضله موش   فضله ملخ اندروش

دم الاخوین صمغ عربی نشاسته سه سیر خشت بعد از

سحق با شیر دختران خمیر نموده شیاف سازند مرهمی که

بجهت جمیع جراحات که از اسباب خارجه حادث

شده باشد مناسب و مجربست روغن چراغ صاف

مورداسنک دم الاخوین درزده تخم مرغ هر یک بقدر

کفایت نسخه سفوفی که در انواع نوبها نافع و در

کهنگی امراض نفع است پوست خشخاش فلفل سیاه

مساوی

مساوی با یکدیگر کوبیده سه بخش نموده هر روز

طرف صبح یک بخش آنرا با یکفنجان گلاب جوشانیده

صاف نموده بنوشند جهت حفظ قوت باه که مرد

را از کثرت مقاربت ضعف بهم نرسد بگیرد مومیائی

کانی سه مثقال و در یکمثقال روغن گوسفند

بر روی آتش حل کنند و با دوازده مثقال عسل

بقوام آورده خوب ممزوج و مخلوط نموده سی حب

ساخته بعد از فراغ از جماع یکحب دا فرو برند که

عوض منی رفته را دفعتاً حاصل وحاضر مینماید نسخه

حبّ نزله حکیم مسیحا کیلانی نشاسته صمغ عربی رب

سوس تخم خشخاش افیون از هریك پنج مثقال کتیرا

بهدانه بریان از هریك دو مثقال زعفران مازند

دوانی نیم مثقال با لعاب بزرقطونا حبّ سازند

حبّ نزله دیگر مجرّب مقوی قوا نافع درا کثر امزجه

بزرالبنج

بزرالبنج بنج لفاح صمغ عربی کتیرا نشاسته ارد برنج از

هریك پنج مثقال افیون ده مثقال عنبر اشهب زیاد

دانك تا یکمثقال بحسب هر مزاج شراب الدنیا وعلی نسخه

استادی دام ظله بزر الهند با بذر الخیار از هریك

سه مثقال وورد احمر نیلوفر از هریك دو مثقال صندل

الهند با سه مثقال رازیانج اصل لوا ذیانج بزرالا

کشوث راوند چینی از هریك دو مثقال بزر القرع سه مثقال

شكر على قدر الحاجة نافع باذن الله تعالى سفوف

ممسك الفم هو دائم بقائه حب اذى بزر الخطمي از

هر يك دو مثقال عود نيم مثقال سكنجبين البزوري

المعتدل منه طال بقائه اصل الهندبا ورد احمر

بذر الهندبا بزر الكرفس اصل الرازيانج بزر الخيار

بزر البطيخ از هر يك سه مثقال رازيانج دو مثقال

شكر خل كل واحد على قدر الحاجة سنون منه ايضا القطع الدم

عن اللثة

عن اللثة ومنع التاكل وكل نزف دم وكايعده من

الاسنان ازطين احمر ده مثقال طوتياي هندي وانا

ايضا قد جربته ووجدته كذلك حب منه ايضا

لجميع الامراض الحارة والاسهالات الصفراوية و

هو ايضا من الاسهال وطباشير صندل سفيد نشاسته از

هر يك دو مثقال تخم خشخاش پنج مثقال تخم خرفه سفيد كوده

تخم كاسني مغز تخم خيار مغز تخم كدو گل سرخ از هر يك سه

مثقال كافور بلعاب بزر قطونا بقدر نخودی حب سازند
وتا ده دانه بخورند وهذا الحب من الادويه القلبيه
نفع من ضعفه وسوء مزاجه الحاره وينفع من امراض الكبد
وضعفه وينعش الارواح والحراره الغريزيه ويقوی
الدماغ وينفع من امراضه وينفع فی بقايا جميع الا
مراض الحاره واواخر الحميات البلغميه وهو نافع فی
نزف دم جميع الاعضا ونفث الدم وهو ترياق المسموم
الحاره

الحاره انشاء الله واظن انه ينفع من الدق والسل حب
المسعال من تراكيب جدی طاب ثراه ينفع من جميع اقسام
السعال ولعمری ما وجدت بين التراكيب فی هذا الباب
انفع منه واظن انه لا عدل فی السل صفته كثيرا نبات
سفيد نشاسته باقلا مقشر مويز منقی خشخاش پوست
خشخاش از هر يك دو مثقال لهدانه گل ارمنی مغز
بادام مقشر از هر يك دو مثقال ترياك بلعاب لهدانه

سرشته حباب ساخته وقت خواب در زير زبان

نكاه دارند وبكيرا فوو بربذ طبخ جيد لادرار الحيض

تخم انجيره دوتا سر فراسيون از هريك دو مثقال لوبياى

سرخ چهار مثقال نيمكوب كرده بجوشانند وباقدرى

شكر شربت نموده بنوشند شراب عجيب النفع علمنى استادى

اطال الله بقائه يقوى الكبد والمعده وينفع من جميع

الحميات خصوصا الربع وقد جربته في اللثقه وشطر الغب

مرارا وينفع

مرارا وينفع من سوء القنيه والاستسقاء وينفع من

السدد ومدر الحيض والبول وينفع من الدوار وصداع

والسدد والشقيقه وجميع امراض الراس الذى بمشاركه

المعده كما ذكرناه واظن انه ينفع من اكثر الاسهال الاتى

وينفع المضر وبين اسهال الكبد اليه وفيه من المنافع

وما لا يحصى وقد جربت اكثرها وصفه على اسهال كبد

نسخه الاستاد زرشك سياه كل كشوث ريشه كشوث

تخم کشوث گل سرخ از هر یک دو مثقال کزمازج قند

سفید بقدر حاجت والشربة منه الی العشرة مثاقیل

وهذا الترکیب من ترکیبات ابیه رحمه الله وصفه

علی ما رکبه هکذا تخم کشوث گل کشوث ریشه کشوث

از هر یک ده مثقال زرشک سیاه کزمازج ولکن

ما جربته هو النسخة الاولی التی من تصرفات الاستاد

شراب الاسطوخودوس علی نسخة حکیم محمد باقر القمی الثانی

رحمه الله

رحمه الله تعالی اسطوخودوس ده مثقال عود صلیب گل

گاوزبان رازیانج بادرنجبویه تخم خطمی از هر یک پنج

مثقال بنفشه سپستان مویز منقی گل سرخ بوسیاوشان

اصل سوس شکر بطریق معمول شربت سازند طلا مجرب

لسوء القنیه و تهیج الاطراف و قد جربته مرارا نقله

صاحب التحفه آب به شیرین گرم کرده مکرر بمالند

بجود مجرب لقطع الرعاف اصل سوس بیجربه للربع مجرب

منقول من تحفة المؤمنين افيون سه مثقال ونيم زعفران
دو مثقال قند دو مثقال قرمكى دو مثقال سليخه يكمثقال
حلتيث يكمثقال ميعه سه مثقال ونيم جندبيدستر دو
مثقال ونيم سنبل الطيب سه مثقال ونيم قسط يكمثقال
بعد دفلفلى ادنوبه نيم ساعتى فرو برد وململان موافق
مشهور ومغز هيل زعفران مصطكى از هريك يكمثقال
سفرجل پخته نيمن وازبشت غربال بيرون كرده شكر
ململان

ململان بخط استادى سنبل قاقله كبار هيل قرنفل
دارچينى سعد پوست اترج درنباد زعفران از هريك سه
مثقال سفرجل قند بجوز دسمه بجهت سرما خوردگى
اعضا مجرب استادى ام ذرور مجرب علمنى استادى للقروح
الساعيه والاكله ونزف الدم وازاله شحم الفاسد و
اثبات الصحيح كالهندى يذر به سنون من تراكيب
استادى ومجرباته لتقويه الاسنان ومنع المواد منها

وقطع نزف دمها وينفع من القروح الناشئة وكليهما

ونزف دمها وازالة لحومها الفاسدة وانبات الصحيح

وصفته بزر الخرفج طباشير بزر الكزبرة ورد احمر از

يك يكمثقال جوز سيا وشان بيخ مرجان بزرقطونا

كاث هندي بزر ورد احمر از هريك يكمثقال فوفل

عدد يدق الجميع وسيتعمل قرص لروع الاورام الحارة

في اي عضو كان وفي جميع ما يحتاج الى التبريد والروع الحكيم

الحاذق

الحاذق حكيم محمد اشرف رحمه الله وكان من اسراره و

مجربا ته كه بنز على قدر الحاجه ويعجن بخل ويضاف اليه

طين احمر على قدر نصفه لئلا يعرقوه وسيتعمل وكان

ستميه لقرص احمر ضماد سريع الاثر في اخراج تير

وپيكان وخار وامثال ذلك سكي ماده واجميع مسامات

ومنافذ او راد وخنه انقد ربد وانند كه بسيار بسيار

خسته وماندة شود بين شكم او وافي لفور شكافته كند

او را کرم کرم ضماد نماید که در حال اخراج میکند

حیله منع الحبل وهذا من الاسرار قطن من فوشتی زادن

احتمال نماید قبل از مجامعت و بعد از فراغ از جماع

اخراج نماید که البته در این دفعه حمل بهم نمیرسد

و این عمل سرایت بد فعات دیگر نمیکند و باید بزنان تعلیم

این حیله نشود الا در ضرورت شرعیه سنون لو دم

اللته مجرب ستا دی بذر المر و مغز بادام کثیرا بالتسویه

وکان

وکان یعده من الاسرار دوائیه لقطع الرعاف بنج خصیا

را محکم نه ببندند پاها را در آب سرد کذارند نشاسته

کل ارمنی سرکه در سر بمالند کچ و نشاسته در سر بمالند

و بخور اصل سوس سنخه الاسهال وخصوصا الاطفال

و الاسهالات اللتی مع منهیج الاطراف وهذا ایضا

من المجربات المکتومه را و ند چینی چهار مثقال ورد

احمر پوست پسته تخم کشنیز از هر یك دو مثقال عود

قمادي مصطكي ميخك آمله مقشر هيدق ونخل ويمزج و

سيتعمل والشربة منه نسخه كحل اللعين واكثرا صنه

وهو من اسرا دها اللتى نخص به حرب دا وايل غايد

وبياض برطرف كند ودمعه وحكه وضعف باصره

دا نافع است مامبرون چينى كل ماميثا اندروث

سفيد سمى زج شتر سنك اجزا دا كوفته وبيخته مثل غبار

واستعال نمايند قرص سنطر العنب من عم ابى رحمه الله تعالى

وكان

وكان يعده من الاسرار وورد احمر طباشير سنبل

الطيب عصاره غافت اصل سوس سه متقال مرهم

للجراحات العتيقه منهم رحمة الله تعالى زفت رومي

زنجار وكل واحد بقدر لا يقوموم زرد دهن الزيت

سيتعمل دواء منهم رحمهم الله تعالى الاكال عسل ماء القراح

ده متقال نمك دو دانك خل عتيق باهم بجوشانند

ولته دابچوب بسته دهان يا هرجاكه باشد باين بشويند

واکر دهان باشد بعد از آن با آب کشنیز سبز یا برک شفتالو
یا هلو مضمضه نماید واکر رطب اینها بهم نرسد خشک
آنها را کوبیده ذرور نماید و حروف نسخه اکله مجموع
غلط است و در میان افتاده دارد دوا الآکله و تعفن
اللثه خل عنصل باوشنو بید سدیم انی ضماد نماید
واز برای فرنکیه مجرب استادی ولها ایضا فلفل
اسود حب الآس ساخته بخورند و بر طعام پاشیده تناول
نمایند

نماید طلاء للجرب مجرب وهو من الاسرار المکتومة ذرو
بیخ احمر کبریت صفر شطرج هندی کندش زهر یک مثقال
زراوند مدحرج کودما دو اجزا را کوبیده بروغن زیتون
سرشته بمالند و صبح بحمام بروند طلاء المحکة آرد جو آرد
باقلا سفیداب با آب کشنیز بمالند طلاء للجرب نفط سفید
دو بیخ درونج نمک سنک بنشاسته روغن کل سرخ مجرب
نافع است تمت المرکبات والمجربات والاسرار فی الشهر ذو الحجه

مسئله ۱۹۱

بسم الله الرحمن الرحیم

نقل من خط المرحوم المبرور مولف هذه الرساله طاب
ثراه وجعل الجنة مثواه وحشره مع امیر المؤمنین صلوات الله
علیه مولاه لحرق النار بسم الله الرحمن الرحیم
زرده تخم مرغ منقولست از خط مرحوم مبرور مولف
این رساله مذکوره بجهت سوختگی آتش زرده تخم مرغ

برکوبانی

برکوبانی آب ندیده نیل رنگ کرده پهن نموده بر سوختگی
آتش ضماد نماید جوز السرو را بقدر نیم مثقال بطریق
قهوه بو داده با عسل سرشته بجهت دفع بواسیر
بخورند شونیز را بقدر دو مثقال بجهت سم و نیل بخورند
کرم ابریشم و دندان خنزیر را بقدر نخودی بجهت سم
کلب کلب سوده تناول نماید هستهٔ نارنج را بجهت
دفع مفاصل با نبات میل نماید داغ بند دست در کودکی

بن کو با سِ آب بدید نیل زنک کرده پهن نموده بر سوی (خنکی)

آتش ضماد نماید جوز السرو را بقدر نیم مثقال بطریق

قهوه بوداده با عسل سرشته بجهت رفع بواسیر

بخورند شونیز را بقدر دو مثقال بجهت سم و نیل بخورند

کرم ابریشم و دندان خنزیر را بقدر نخدی بجهت سم

کلب کلب سوده تناول نماید هسته نارنج را بجهت

دفع مفاصل با نبات میل نماید داغ بند دست در کودکی

این رساله مذکوره جهت سوختی ...

بر کوپانی